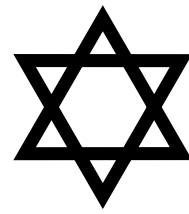

ב.ו.ל.ט.י.ן

שנה 52 גליון מס' 384

ב ט א ו ן א י ג ו ד י ו צ א י ס י ן

מוסף עברי

יוני-יולי 2005 ♦ סיון-תמוז תשס"ה

יצירתו של הצייר הסיני משנחאי לו צ'דו. תמונה מתוך אלבום המוקדש לחיי היהודים בסין (תערוכתו של האומן הוצגה בחרבין, שנחאי ווינה)

עם הודעה על הקמת מדינת ישראל יהודי טינסיין נאספו ליד בית הכנסת בעיר.

תוכן העניינים

איגוד יוצאי סין

נוסד ב-1951

תל-אביב, "בית-פונבה",
רח' גרוזנברג 13,
e-mail: igud-sin@013.net
טל. 03-5171997
פקס. 972-3-5113616

"מטרת האיגוד היא לארגן את
תושבי סין והמזרח הרחוק לשעבר
לסיוע הדדי ולשיתוף-פעולה".
(מתוך תקנון של האגודה)

עורך ראשי: תדי קאופמן
סגנית עורך מוסף עברי: יהודית בין
חברי המערכת: יהודית בין,
אורי בין, תדי קאופמן ויוסי קליין

מטרות ה"בוליטין"

מופיע מ-1954

בהוציאם לאור את ה"בוליטין", איגוד
יוצאי סין בישראל שואף לענות על
הצרכים שלהלן:

1. לעודד את תחושת השותפות בין
תושבי הקהילה היהודית לשעבר
של סין.
2. לקיים ערוץ של קשר בין יוצאי סין
בישראל ובגולה.
3. לסייע באיסוף, שימור והוצאה-
לאור של מסמכים היסטוריים
העוסקים בחיי אותה קהילה.
4. לסייע לאיגוד יוצאי סין במילוי
מטרותיו, במיוחד אלה שעוסקים
בסיוע סוציאלי ובמלגות חינוכיות
לבני דור ההמשך של יוצאי סין
בישראל.

כתובתנו החדשה:

איגוד יוצאי סין
ת.ד. 68792
תל אביב 79216

Kindly note our new address:

Igud Yotzei Sin
P/O/B/ 29786
Tel Aviv 61297 Israel

3	ת. קאופמן	הבאה בתור- טינסין
4	ש. מילר	סיפור של ביה"כ בטינסין
5	פרופ' פאן גואנג	הגירה גדולה של יהודים
9		גן עדן סיני
10		סטלה ודוד יודוביץ' בבית פונבה
11	י. שביט	התנך הסיני- קונפוציוס היהודי
12		הדרכון הוחזר אחרי 66 שנה
13	ג. כץ	חרבין אוגוסט 1945-1952
15		מאלבום בעבר
16	פרופ' דן בן כנען	מכתב מחרבין
17		ת"ד 29786
18		יהדות חרבין אשר בלבי
19	י. אפשטיין	זכרונות יהודי טינסין
21	ד"ר א. קאופמן	רופא המחנה
27		חיילים כותבים
28		סמינר בינלאומי בחרבין
29	מ. ליכומנוב	זכרונות ילד עולה
30	אנה סנג	חיפוש אחרי עקבות היהודים בטינסין
37	י. יאן, ס. חוגיה	בניינים יהודים בחרבין
39		לזכרם
40		בביתפונבה

דבר העורך

הבאה בתור - טיינטסין

במאה ועשרים שנות נוכחות יהודית בסין (1842-1963) היו בה 14 קהילות יהודיות. מהן שלוש היו מרכזיות: בשנחאי, חרבין וטיינטסין. בשנחאי השתקפו יהודים ממוצא ספרדי, אשכנזי (בעיקר יוצאי רוסיה) וקהילת פליטים יהודיים מאירופה תחת שלטונו של היטלר. נוסף לכך, 7 קהילות יהודיות היו בצפון מזרח סין (מנצ'וריה): חרבין, מנג'אולי, ציציקאר, חאילר, חנדאודוזו, מוקדן (שניאנג) ודאירן (דליאן). 4 קהילות אחרות - היו בטיינטסין (טיאנג'ין) פקינג, צינדאו וחאנקאו.

מאז חדלה קהילת טיינטסין מלהתקיים (ב-1958), והקהילות של חרבין ושנחאי - ב-1963, נפסק הקשר בין היהודים לסין - עד הקמת קשרים דיפלומטיים בין מדינת ישראל וסין העממית ב-1992. מאז ועד עכשיו נעשו מספר צעדי ענק בכיוון שיקום עברנו בארץ זו.

נתחיל בשנחאי: שם נבנה מחדש בית הכנסת אהל רחל, נפתח מוזיאון בבניין בית הכנסת אהל משה ברובע הונקיי בוגרו בעבר פליטים יהודיים מאירופה, ב-1994 באותו רובע הוקמה מצבת זכרון ל-20,000 הפליטים אשר מצאו בשנחאי מפלט מן הצורך הנאצי, נוסד מרכז לחקר ההיסטוריה של הנוכחות היהודית בשנחאי ע"י האקדמיה למדעי החברה בראשותו של הפרופ' פאן גואנג. באותה שנה נערך בשנחאי סמינר בינלאומי המוקדש לנוכחות היהודית בשנחאי, וכן הוצאו לאור שני ספרים ואלבום צילומים על אותו נושא. קיימת תערוכה מתמדת גדולה על יהודי שנחאי ובזמן האחרון נמצאו כמאה מצבות קבורה יהודיות בפרברי שנחאי.

שיקום עברה של הקהילה היהודית בחרבין החל ב-1992. שוקם למופת בית העלמין היהודי, היחידי בסין ששרד את מהפכת התרבות. שוקמו שני בתי הכנסת בחרבין, הוקם מרכז לחקר תולדות יהודי חרבין ע"י האקדמיה למדעי החברה של מחוז חילונג-ג'אנג ותערוכת קבע מציגה יותר מ-400 צילומים ומסמכים על חיי היהודים בעיר, אלבום מפואר של צילומים על אותו נושא הוצא לאור, ואחרון אחרון חביב, ב-2004 נערך בעיר סמינר בינלאומי על הנושא "הודי חרבין" בהשתתפות של יותר מ-100 תושבי חרבין לשעבר הגרים עתה בישראל ובמקומות אחרים של הפזורה היהודית. כל האירועים האלה אורגנו ביזומה משותפת של חברה לידידות ישראל סין ואיגוד יוצאי סין בישראל.

ומה התכנית לעתיד? הן כוללות הקמת מרכז תרבות יהודי בבנייה המשופץ של בית הכנסת החדש בחרבין ומאמץ מחודש לפתיחת הארכיונים היהודיים לקהל לשם עיון בהם וחקר של העבר היהודי בצפון מזרח סין.

במשך 51 שנות קיומו נעשה הרבה ע"י "בולטין", עתונו של איגוד יוצאי סין בישראל, למען עידוד חקר ולימוד של הנוכחות היהודית בסין המודרנית ע"י פירסום מאות מאמרים ומסמכים

באנגלית רוסית ועברית. ב-2004 נפתח האתר של א.י.ס באינטרנט.

מאז הוקמו קשרים דיפלומטיים בין מדינת ישראל וסין, ביקרו בישראל חמש משלחות של רצון טוב מסין מטעם החברה הסינית למען הידידות עם מדינות זרות והאקדמיה למדעי החברה בשנחאי. במשך אותה תקופה שלוש משלחות ישראליות ביקרו בסין. איגוד יוצאי סין ובית התפוצות קיבלו שי מפואר ממשלחת מחרבין: שני דגמים מדויקים גדולים של בתי הכנסת הישן והחדש ואלבום צילומים מפואר. ביזומת איגוד יוצאי סין ואגודת ידידות ישראל-סין נערכו שתי תערוכות בבית התפוצות בתל אביב: "הודי סין" ו"חיינו של ד"ר יעקב רוזנפלד".

כפי שצינתי לעיל, היתה קהילת טיינטסין השלישית בגודלה בקהילות יהודיות בסין (2,500 איש). אולם למרות גודלה הזעיר היתה זו קהילה תוססת ונמרצת אשר כתבה פרקים רבים לתפארת יהודי סין. היא נוסדה ב-1904 וחיש מהר הפכה לגוף מאורגן ומגובש היטב. היו לה מוסדות אדמיניסטרטיביים, בית כנסת, בית ספר יהודי, מרכז תרבות (מועדון "קונסט"), בית חולים יהודי, בית לקשיש, ארגון נוער ציוני-בית"ר. היו לה רב (הרב ש. ליון) וחזן. קרימצ'נסקי היה בית עלמין יהודי, מקווה, מאפיית מצות ושוחט. הנהלת הקהילה קיימה רישום של לידות, מיתות, נישואין וגיטין.

בעת השלטון היפני, עברה על קהילת טיינטסין תקופה קשה. שלטונות יפניים הקימו "ועד אנטיקומוניסטי" לוחמני של רוסים לבנים אנטישמיים בראשותו של פסטוכין הזכור לשמצה. היות ורוב היהודים בטיינטסין היו יוצאי רוסיה חסרי נתינות כלשהי, הפעיל עליהם "הועד" לחצים כבדים להצטרף אליו, לשלם לו "מס חבר" ולהעמיד את בית"ר תחת פיקוד רוס. היהודים סרבו ופנו לשלטונות יפניים ישירות להגנה - בהצלחה חלקית.

הקהילה היהודית של טיינטסין הולידה אישים דגולים רבים, עובדי ציבור משורה ראשונה, בראשותו של מייסדה י. גרשביץ' אשר בעתיד הרחוק יהיה אחד המייסדים גם של חברת המזרח הרחוק בניו יורק. היו"ר האחרון של הקהילה היה לב פיאסטונוביץ' וחבריה כללו בזמנים שונים את הרב ליון, אבא איגור, המחנך המפורסם, זליג בלוקאמן, משה טודרין, איליה פליגיל, מילישיך קליאבר, ולדימיר זלוטניקוב, לב פירוטינסקי ואחרים שתרמו תרומה רבה לפיתוח הקהילה, כמו למשל, משה טריגובוב אשר בנה את בית הכנסת ובית לקשיש מכספו שלו.

אחד מבני טיינטסין בעלי שם הוא ישראל אפשטיין, עתונאי ופעיל פוליטי של סיו. אביו, לזר אפשטיין היה אחד מראשי מפלגת "בונד" בחרבין וטיינטסין, ומאוחר יותר מייסד של "דליאצביב", סוכנות מידע של המזרח הרחוק בחרבין וחברת

המזרח הרחוק בניו יורק.

מה נעשה עד כה למען הנצחת זכר קהילת היהודים בטיינטסין? למען האמת, לא הרבה. נכתבו מאמרים על תולדות הקהילה. היא מופיעה בצורה נרחבת באתר האינטרנט של איגוד יוצאי סין. אולם, אין זה מספיק. חשיבותה של הקהילה ותרומתה דורשות הרבה יותר. ואמנם, בזמן האחרון נעשו צעדים ראשונים למלא את החסר.

לפני כשלוש שנים פנה אלינו שגריר סין לשעבר בישראל, מר ונג צ'ן-אי, וביקש אותנו לעזור במתן מידע לעיתונאית מטיינטסין, הגב' אנה סונג, אשר החלה לכתוב ספר על יהודי טיינטסין. נענינו ברצון. עתה נכתב הספר והוצא לאור. ביזומתנו הוזמנה הגב' סונג לסמינר בינלאומי בחרבין ב-2004 שם היא הרצתה על יהודי עירה. היא נעזרה גם ע"י חברנו שמואל מילר בהוצאת אלבום צילומים על אותו נושא. הצעד הראשון לשיקום זכר יהודי טיינטסין נעשה.

מהם הצעדים הבאים אשר עלינו לנקוט בהם?

1. לייסד מרכז ללימוד תולדות יהודי טיינטסין על דגם המרכזים הדומים בחרבין ושנחאי.
2. לשקם את בית הכנסת בטיינטסין ולייסד בו מרכז יהודי מוקדש לזכר הקהילה שכבר איננה.
3. לארגן תערוכה מתמדת של צילומים על יהודי טיינטסין.
4. לפרסם רשימת שמות תושבי טיינטסין הנמצאים עתה בישראל ובמקומות אחרים.
5. לארגן מפגיש כלל עולמי של יהודים תושבי טיינטסין לשעבר ב"בית פונבה".
6. לארגן סמינר בינלאומי על תולדות יהודי טיינטסין - בטיינטסין, ב-2006.

כל זה חשוב לא רק לנו, אלא גם לעיר אשר זה לא מכבר ציינה את יום הולדתה ה-600. אפילו היום תושבי טיינטסין לשעבר, עמנואל גיל ושמואל מילר, ממשיכים לקיים קשרים כלכליים עם העיר. שמואל מילר כבר עשה הרבה כדי להנציח את קהילת עירו לשעבר. אולם עדיין יש שטח נרחב בו הוא יוכל לעזור במשימתנו. בביקורי השלישי בטיינטסין ב-2004 שם נפגשתי עם נציגי העיריה והחברה לידידות עם המדינות הזרות, התרשמתי כי השלטונות הסיניים אמורים לשתף פעולה בהנצחת זכרה של הקהילה היהודית שם.

בעזרת ידידנו בסין ובישראל, ובגישה לארכיון של הקהילה היהודית של טיינטסין הנמצא במרתפי ארכיון של העם היהודי בירושלים, נוכל למלא את חובתנו כלפי הנצחת זכרה של עוד אחת מקהילותינו המפוארות בסין.

במקום פרחים לראש השנה

ידידים יקרים,

חג הפסח הולך ומתקרב. איגוד יוצאי סין, כמו בשנים שעברו, מוסיף להעניק לאלה המקבלים עזרה סוציאלית, סכום נוסף על התמיכה החדשית שהם מקבלים, כך נעשה פעמיים בשנה.

עפ"י הנתונים ל-1 בינואר 2005 אנו מושיטים עזרה סוציאלית חודשית ל-101 יוצאי סין בישראל. ברוב המקרים מדובר בקשישים, גלמודים וחולים ומתוך אלה כמחצית הם עולים חדשים שעלו ארצה מבריה"מ לשעבר ושעזבו את סין עם פינוי עובדי מסילת הברזל הסינית - מזרחית וכן אחרי מלחמת העולם השנייה. מצבם של רבים מיוצאי סין אלה קשה

מאוד ובלי אזרת האיגוד הם אינם יכולים לאזן את תקציבם.

כולנו יודעים שבשנים האחרונות התמעט מאוד מספר התורמים הן בישראל והן בחו"ל. וכתוצאה מכך התמעטו מאוד סכומי כסף המתקבלים לקרן עזרה סוציאלית. עם כל זה, מספר הנזקקים נותר גבוה כקודם. העזרה הסוציאלית ליוצאי סין מסתכמת בסך של 100,000 דולר לשנה.

אנו פונים אליכם בבקשה לתרום לקרן עזרה סוציאלית ובמקום פרחים לחג הפסח וכן במקום פרחים ומתנות לחגים אחרים, ימי הולדת, יובלות, חתונות, וחגיגות משפחתיות אחרות. אנו נשלח הודעה מתאימה למי

שהתרומה נעשתה לכבודו. אנו סמוכים ובטוחים שהתורמים יקבלו סיפוק גדול מהשתתפות במעשה אצילי כל כך - עזרה ליוצאי סין הנזקקים. פרחים נובלים מהר ואילו עזרתכם ותרומתכם מאפשרים לקשט את ימיו של קשיש וגלמוד.

את תרומתכם אנו מבקשים לשלוח בהמחאה לפי כתובת: איגוד יוצאי סין בישראל ת.ד. 29786 תל-אביב 61297

בברכות נאמנות ובמיטב איחולים לחג הפסח!

בידידות,

הוועד המרכזי של איגוד יוצאי סין

י. קליין

מ"מ יו"ר וגזבר

ת. קאופמן

יו"ר

סיפורו של בית הכנסת היהודי בטיינסטין

מאת שמואל מילר

מוכנה הכנסייה הקתולית למכור או להשכיר את הנכס לשלטונות העיר.

לפי דעתי עלינו לקבוע ברורות את הכיוון המנחה של הפרוייקט לשיפוץ בניין בית הכנסת ובאמצעות הגב' סונג להיפגש עם ראש העיר, מר דאי, על מנת להתחיל דיון מעשי על אפשרות של חידוש הבניין וכן על ייסוד של מרכז תרבותי יהודי בעל תערוכה מתמדת על תולדות הנוכחות היהודית בעיר, דבר האמור להיות בעל משיכה תיירותית חזקה וכן, כפי שכבר אמרנו, הקמת חוג ליהדות באוניברסיטה מקומית ויקרתית.

מובן מאליו שיש להגיע להבנה משפטית בין עיריית טיינסטין וארגונים רלבנטיים, כגון שגרירות ישראל בפקין, שגרירות סין בישראל, איגוד יוצאי סין והקהילה היהודית בטיינסטין לשעבר.

בהיותי בסין ובטיינסטין לעתים קרובות, אני מציע לתאם בהתנדבות את המגעים הדרושים, ולסייע ככל שאוכל לקידום תכנית השיפוץ של בית הכנסת שלנו. לכן הייתי רוצה לדון באופן יסודי עם שגריר ישראל בסין, עם מר תדי קאופמן ולקבל באמצעות הגב' סונג את הערכה הראשונית של השלטונות הסיניים לגבי התכנית. אנו כבר נפגשנו עם אישים סיניים שונים אשר הבטיחו את תמיכתם בתוכנית.

לאחרונה ראיתי את בניין בית הכנסת בשבת, 16 באפריל, 2005, והוא נראה מרשים ונישא.

בית הכנסת הטיינטיני נבנה בשנות ה-30 המאוחרות של המאה העשרים ושירת את הקהילה היהודית שם עד חיסולה העצמי בשנות ה-40 המאוחרות. בנוסף לפעילות הדתית, נערכו בו אירועים לאומיים, קהילתיים ומשפחתיים. כך למשל, בשנת 1948 נחוגה בו הכרזת מדינת ישראל בטקס מפואר, בתפילה ובמסדר בית"ר.

בעקבות השיחות וההתכתבות עם הגב' אנה סונג, היא פנתה באופן רשמי לעיריית טיינסטין לגבי מעמדו המשפטי של בית הכנסת. בדין וחשבון שלה היא כותבת: "בתחילת שנות ה-50 מכרו (העבירו) את בניין בית הכנסת לעיריית טיינסטין. האם יש למישהו תיעוד של פעולה זו? שנים ספורות לאחר מכן, בעת תקריות מסוימות נשרפה כנסייה קתולית עד היסוד ובניין בית הכנסת היהודי ניתן לנציגי הכנסייה בתור פיצוי. כך שהבניין שייך עתה באופן מעשי לנציגי הכנסייה הקתולית. מדוע?"

הבניין נבנה על המגרש של 500 מ"ר ברחוב ננג'ינג 55 מול גן אשר ותיקי טיינסטין זוכרים אותו היטב. בעקבות עבודות עפר ובניית רכבת תחתית לאורך רח' ננג'ינג ניזוק הבניין ויקרותיו נסדקו. בדו"ח של מחלקת ההנדסה העירונית אשר חקרה בדבר, פורסם שמצבו של הבניין יציב וכי לא קיימת סכנה של התמוטטות של הבניין, אם כי הוא דורש שיפוץ רבים. בינתיים תבעה הכנסייה הקתולית.

את חברת הרכבת התחתית לדיון והדיון נמצא כעת בשלבי הכרעה. לפי הבנת,

בעקבות חרבין ושנחאי בהן התקיימו בזמנו קהילות יהודיות גדולות, כן גם טיינסטין הקטנה יותר (כ-2000 יהודים בסה"כ), החלה מתעניינת בתכנית של שיפוץ ובנייה מחדש של בית הכנסת היהודי הקיים עדיין כשריד היחיד לנוכחותה של קהילה יהודית מפוארת, אך שריו עתה במצב רעוע. בנייני בית הספר היהודי, המועדון היהודי "קונסט" ובית החולים היהודי נהרסו כבר מזמן ונבנו מחדש לצרכים אחרים.

עתונאית, הגב' אנה סונג, הכותבת באחד העיתונים החשובים של העיר, עשתה עבודה נפלאה בתיעוד תולדות יהודי טיינסטין והוציאה לאור ספר בשם "יהודי טיינסטין" בשפה האנגלית. הסוגייה של שיפוץ בית הכנסת צצה לראשונה בשיחה בלתי רשמית ומאוחר יותר חזרה בפגישה של שגריר ישראל בסין, מר ידידיה חיים, עם סגן ראש עיריית טיינסטין, מר שי, כשבפגישה זו נכחתי גם אני.

תכנית שיפוץ בית הכנסת בתמיכה פעילה של עיריית טיינסטין, איגוד יוצאי סין ותושביה לשעבר של העיר טיינסטין, נמצא עתה בשלב דיונים. תדי קאופמן לקח על עצמו הכנת ממורנדום מסגרת של הפרוייקט וכן הקמת חוג לימודי מדעי היהדות באחת האוניברסיטאות המקומיות היוקרתיות, כמו, למשל אוניברסיטת ננקאי הטיינטינית. בנוסף לכך מתוכננת ועידה שתתקיים בטיינסטין בהשתתפות של תושביה לשעבר של טיינסטין וגורמים רלבנטיים אחרים בסין ומחוצה לה.

הגירה גדולה של יהודים מרוסיה לסין ויצירת קהילות של יהודים ממוצא רוסי בחרבין, טיאנז'ין ושנחאי

מאת: פאן-גואנג

חוקר באקדמיה למדעי החברה בשנחאי, מנהל המכון לחקר יהדות שנחאי

בזמן שהקהילה היהודית של קאיפנג שבגדוד נהר הינג-צה (Hunaghe) התבוללה ונטמעה לגמרי לאחר שנת 1840, החלה הגירה חדשה של מתיישבים יהודיים לסין.

אנו מתייחסים לשנת 1840 כשנה הראשונה להגירה זו, מכיוון שבשנה זו האימפריה הבריטית פתחה בכוח את הדלת של שושלת קינג ששלטה בסין ואיפשרה לזרים (כולל יהודים) להיכנס לגבולות סין.

משנה זו ואילך נמשך זרם ההגירה של יהודים לסין במשך מאה השנים הבאות. ההגירה נחלקת ל-3 קבוצות עיקריות:

הגל הראשון שהחל ב-1840, היה מורכב מיהודים ספרדים שהגיעו מארצות המזרח התיכון שהיו תחת שליטת האימפריה הטורכית, וכן מיהודים שהגיעו מדרום אסיה ומדרום מזרח אסיה על מנת לקשור קשרי מסחר ולעשות עסקים בסין.

הגל השני המשמעותי היה בעשור האחרון של המאה ה-19. ההגירה הייתה מורכבת מיהודים שעזבו את רוסיה וניסו לבנות חיים חדשים נטולי אנטישמיות שפרחה אז ברחבי רוסיה, ומיהודים שברחו מאימי המהפכה וממלחמת האזרחים.

גל ההגירה השלישי היה מורכב ברובו מפליטים יהודיים שברחו מאירופה מיד עם עליית הנאצים לשלטון ובתחילת מלחמת העולם השנייה בין השנים 1933-1941.

3 גלי ההגירה יצרו מספר קהילות יהודיות משמעותיות בהונג-קונג, בחרבין ובטיינז'ין וכן נוצרו קהילות קטנות יותר במקומות נוספים כגון במנצ'ז'י, חיילר, צ'צ'יהאר, שנג-ינג, דליאן ובקינג-דאו. קבוצה גדולה של בעלי מקצועות היהודים התיישבה בבייג'ין ובערים גדולות אחרות.

לפי הנתונים הסטטיסטיים שבידי (והם אינם מלאים), היו בסין בתחילת שנות ה-40 כ-40,000 יהודים. כ-50% מהם הגיעו כפליטים מאירופה, וה-50% הנותרים הגיעו מרוסיה.

באותה תקופה היו בסין גם יהודים ממוצא ספרדי, ועל אף שקהילה זו הייתה אמידה למדי, היא מנתה כ-1,000 איש בלבד.

מאמר זה עוסק בעיקר בהגירת היהודים מרוסיה והיווצרותן של קהילות יהודיות בחרבין, בטיינז'ין ובשנחאי.

הסיבה העיקרית שהניעה את היהודים להגר לסין הייתה עליית האנטישמיות במזרח אירופה החל משנת 1880 ואילך ולא למטרות מסחר. התעוררות האנטישמיות גרמה לנטישה המונית של יהודים את רוסיה והגירה של מיליוני יהודים לצפון אמריקה, ולמעבר של עשרות אלפים מזרחה דרך ערבות סיביר לצפון סין, למרכז מונגוליה וחלקם הגיעו אף עד לחלקים בחלקה הדרומי של סין. לטיינז'ין, קינג-דאו, שנחאי ולמקומות נוספים.

בתקופה זו התחוללו אירועים רבי עוצמה כגון: הקמת מסילת הרכבת המזרחית של סין, גידול והתרחבות השליטה הרוסית בסין, מלחמת רוסיה יפן, שתי מלחמות האזרחים ברוסיה בשנת 1906 והשנייה ב-1917. כל אלה האיצו וזרזו את יציאת היהודים מרוסיה, ומעבר חלק מהם לסין, למונגוליה המרכזית ולדרום סין.

בין המרכזים היהודיים שנוסדו בעקבות גלי העלייה הללו, נוצרו גם 3 התיישבויות בחרבין, בטיינז'ין ובשנחאי.

יהודים רוסיים בתקופה הראשונה: היווצרות קהילות יהודיות בחרבין ובטיינז'ין

בסביבות שנת 1880 יהודים מעטים ממוצא רוסי היגרו לסין בטפטוף דק, על מנת להימלט מאימי הפרעות ומהאנטישמיות, אולם העלייה המשמעותית במספר המהגרים החלה במקביל לסיום בניית מסילת הרכבת הסינית המזרחית בשנת 1896.

בין רוסיה לסין, נחתמו שורה של חוזים, נרקמו אמנות ובריתות שרישתו והעמיקו

את הקשרים בין שתי המדינות. לדוגמה: "הסכם הביטורלי לשנת 1895 נגד אויב משותף", "הסכם הסודי הסינו-רוסי", "חוזה הבנקאות", "החוזה לשיתוף פעולה והקמת חברת מסילת הברזל הסינית המזרחית" שעיגנה את ההבנות בין סין לרוסיה בדבר תוואי המסילה בין סיביר לוולדיוסטוק דרך מחוז חיילונ-זיאנג (Heilongjiang), ומחוז ז'ילין (Jilin), ומתן אישור לבנק Huasheng בבעלות סינית-רוסית משותפת להקים את חברת מסילת הרכבת המזרחית.

בשנת 1898, כפתה רוסיה על ממשלת קינג לחתום על חוזה החכרת קרקעות בלבשון ובדליאן (Lvshun and Dalian) שאפשרו לה לשלוט במפרץ Lvshun. יתר על כן, בשנת 1900, פלשה רוסיה בכוח של 8 דיוויזיות, כבשה וספחה 3 מחוזות נוספים בצפון סין. הרוסים העמיקו את אחיזתם בשלושת המחוזות הכבושים שבצפון סין ובמרכז מונגוליה על ידי יבוא מסיבי מאוד של פקידי ממשל ובעלי תפקידים, טכנאים, חיילים, אנשי ממשל ועוד למחוזות אלה. מדי יום, זרם הנכנסים הלך והתגבר.

על מנת לעודד רוסים לעבור ולהתיישב במחוזות הכבושים, הממשלה הרוסית "שיוקה" לעם את מנצ'וריה כגן עדן עלי אדמות. הממשלה עודדה הגירה למנצ'וריה בהבטיחה חופש דת, אפשרות סחר ללא מגבלות, ולימודים בחינם בבתי הספר. יהודים רבים נצלו את ההזדמנות ועברו לחרבין, מנצ'ז'י, חיילר, צ'צ'יהאר, דליאן ומקומות נוספים על מנת להינתק מהגבלות ומהרדיפות של השלטונות הרוסיים, וכדי לזכות בשלווה ובחופש.

היהודים השתלבו בבנייה של מסילת הברזל הסינית, בעבודה כנמל הצבאי ב-Lvshun, חלקם פתחו עסקי מסחר ותעשייה פרטיים. חלק מהם נע דרומה בחיפוש אחר מקור תעסוקה והדרימו עד טיינז'ין, שנחאי וחלקם

אף הגיעו להונג-קונג. הדות למיקום הגיאוגרפי המעולה, הנהלת חברת מסילת הרכבת בחרה בחרבין כמקום מושבה של החברה בתחילת הפרויקט. מסיבה זו, כמות גדולה של עובדים ממוצא רוסי (ובהם גם יהודים רבים), וכן עובדים סיניים הגיעו ונאספו בחרבין. זרם העובדים הביא לגידול מהיר מאוד של עיירת הדייג השלווה לעיר גדולה וחשובה.

עד לשנת 1903 מספר היהודים בחרבין הגיע ל-500. הם בנו את Harbin Jewish Association (החברה היהודית בחרבין) ששמה שונה בשלב יותר מאוחר לבית הכנסת הדתי היהודי. באותה שנה, הוקם גם בית הכנסת הראשון ברחוב Paodui (כיום רחוב Tongjiang) שבמחוז דאולי (Daoli). הרב לזין נבחר לרב הראשון של הקהילה היהודית של חרבין. דבר זה סימל למעשה באופן רשמי את ייסוד הקהילה היהודית בחרבין.

שלא כשתי הקהילות היהודיות הוותיקות בהונג-קונג ובשנחאי, קהילת חרבין בסין לא הייתה מורכבת מיהודים ממוצא ספרדי אלא מיהודים ממוצא רוסי בלבד.

היהודים התיישבו כאמור באזורים נוספים בצפון סין ובמונגוליה, אולם בשלב זה לא נוצרו קהילות מוסדרות ויציבות כמו בחרבין. המלחמה בין רוסיה ליפן פרצה בשנת 1904. המחלוקת בין שתי המדינות שהידרדרה למלחמה נבעה ממחלוקת על אדמות בצפון סין. בשנה שלאחר מכן נסתיימה המלחמה בתבוסה מוחצת של רוסיה. התבוסה הצורבת העמידה את המשבר החברתי ברוסיה, והאיצה את המהפכה שפרצה ב-1905.

הממשלה, בניסיונה להסיח את זעמו של ההמון ממנה לכיוון אחר, הסיטה, דירבנה ועודדה גל אנטישמיות.

מנהיגי התנועה האנטישמית זייפו תמלילים שנקראו "Xi'am Discussion Record" ועל ידי כך עוררו גל אנטישמיות עצום ונורא. אלפי יהודים נרצחו בגל פרעות מזעזע ורצחני ששטף ופרץ באלפי ערים ועיירות ברחבי רוסיה תוך כדי גל עכור זה, הממשל הרוסי החל לאסור התיישבות של יהודים ביותר ויותר מקומות, והוצאו צווים שהכריחו את היהודים להתגייס לצבא מיד לאחר שמלחמת העולם פרצה ב-1914.

כתוצאה מהצטברות כל המצבים הללו, יותר ויותר יהודים החלו להימלט לסין. בסיום מלחמת רוסיה יפן ותבוסת רוסיה, החיילים הרוסיים החלו לחזור לבתיהם. במסגרת הסכם התבוסה, יפן שחררה גם את שבויי המלחמה הרוסיים לחופשי. אולם חלק גדול מהשבויים היהודיים לא רצה לחזור לרוסיה והעדיפו להישאר בסין. חלקם עבר לשנחאי ולטיינזין.

כתוצאה מכך, מספר היהודים בסין הלך וגדל ב-3 המחוזות בצפון סין, במונגוליה, בצפון סין ובהונג-קונג.

קיימים חילוקי דעות על מספר המתיישבים

היהודיים בסין לפני 1917. המספר אינו ברור ואינו מוחלט, אולם, האומדן המקסימלי מדבר על כ-8000 יהודים בחרבין בעוד שהאומדן המינימלי מדבר על אוכלוסיה בת 1,500 יהודים בלבד בשנת 1910.

כך או כך, מספר היהודים בחרבין הוכפל בין השנים 1903 ל-1910. בהתאם להערכות כלליות, בשנת 1916, מספר היהודים בחרבין הגיע ל-6,000, ורובם הגיעו מרוסיה.

במשך הזמן, גם מספר היהודים גם גדל בצפון מנצ'וריה, במרכז מונגוליה, ציצהאר, מנצ'ול וחיילאר בהתאמה.

נוצרו צרכים דתיים וכתוצאה מכך פתחו המתיישבים בתי תפילה יהודיים בחילאר, ומנצ'ול ב-1910 וב-1912 (בהתאמה).

הדברים היו שונים בתכלית השינוי בצפון מנצ'וריה.

כמות היהודים גדלה בפנגציאן (Fengtian/Shenyang) ובדליאן בזמן מלחמת רוסיה-יפן, אולם היא הצטמצמה בסיום המלחמה, עקב התערבות ובקרה של השלטון היפני.

בצפון סין, יהודים בני לאומים שונים החלו להגיע לבייג'ין. חלקם כדיפלומטים שייצגו ארצות שונות, חלקם כפרופסורים באוניברסיטאות, מכוני מחקר ועוד היהודים בעיר קינגדאו (Qingdao) היו ממוצא גרמני או רוסי שגורשו על ידי היפנים מצפון סין.

על אף שהיו מעט יהודים בערים אלה, לא ניתן למעשה להתייחס אליהם כקהילה ממש, למעט בטיינזין. בטיינזין מספר היהודים גדל במהירות מאז היישוב המכוון של אוכלוסייה באזור גבול רוסיה-סין במסגרת הסכם החכירה של שתי המדינות.

בשנת 1904 רכשו היהודים אדמות להקמת בית עלמין יהודי בטיינזין. בשנת 1905, הרב גילי שויש (Ghillie Svich Rabbi) שכר בניין, ייעד אותו לביצוע פעילויות דתיות והקים בו בית תפילה יהודי. בשנת 1911, נוסדה האגודה העברית של טיינזין (Hebrew Association) וכן נוסדה אגודת צדקה, ששמו להם מטרה לאיסוף כספים שיועזו ליהודים במצוקה.

הערכה בלתי מדויקת מצביעה על מספר של כ-100 יהודים שחיו בשלב זה בטיינזין.

מועצות יהודיות, בתי תפילה יהודיים וכן ארגוני צדקה פנימיים הוקמו בזה אחר זה, וזו הייתה תחילתה של היווצרות קהילה יהודית ממוסדת בטיינזין.

בתוך כך, יותר ויותר יהודים ממוצא רוסי החלו להתיישב בהונג-קונג ובשנחאי. אף על פי כן, שתי קהילות אלה היו שתי הקהילות הראשיות של יהודים ממוצא ספרדי.

התעצמות גלי ההגירה של יהודים מרוסיה לסין: השגשוג והשקיעה של הקהילות היהודיות בחרבין, טיינזין ומקומות ריכוז נוספים של יהודים בסין

מהפיכת אוקטובר פרצה ברוסיה בחודש אוקטובר 1917.

בעוד שמלחמת האזרחים מתעצמת, פליטים יהודיים מרוסיה ברחו לצפון מזרח סין והתיישבו בערים כמו חרבין, שנ-יאנג, דליאן, ובערים ועיירות סיניות קטנות לאורך תוואי מסילת הברזל הסינית המזרחית.

מספר היהודים בחרבין עלה בצורה תלולה. בשנת 1920, מספרם המשווער הגיע ל-13,000-12,000 נפש. בנוסף לכך, מספר היהודים שהיגרו לצפון אמריקה ולמערב אירופה דרך חרבין הגיע לכ-10,000 איש.

חלק מיהודים אלה שנשארו בסין, נדד דרומה והתיישב בסופו של דבר בטיינזין ושנחאי. במקביל, הרבה יהודים לבנים הגיעו ישירות לטיינזין ולשנחאי דרך הים.

בשנת 1931, כבשה יפן והשתלטה על צפון מזרח סין, ובשלב מאוחר יותר ייסדה את מנצ'וריה. הפלישה וכיבוש מנצ'וריה, הנחיתה מכה כואבת לכלכלה המקומית. אווירת ההפקרות וחוסר הביטחון הפוליטי גרם לעזיבת חרבין ונדידה של יהודים רבים דרומה לעבר שנחאי וטיינזין שבדרום.

ההתפתחות של הקהילה היהודית בחרבין נמשכה במרץ רב בין השנים 1917-1931. בשנת 1919 נבחר ועד הקהילה היהודית בחרבין בבחירות דמוקרטיות. תפקיד ועד הקהילה היה בעיקר בתחום הסייע ועזרה ליישוב הפליטים החדשים בחרבין.

הוועד הגיע לשיא כוחו וגדולתו בשנות ה-20 של המאה הקודמת שבהם הוועד פתח, אירגן והפעיל מספר רב של מוסדות בתחומי התרבות, ההשכלה, הבריאות, הסעד והרווחה כגון: בתי חולים, בתי ספר, ספריות, תיאטרון, בתי החלמה, בתי תמחוי, בתי עלמין ועוד.

הוועד גם הדפיס עיתונים ומגזינים מקומיים. יתר על כן, אחיזת היהודים בכלכלה המקומית תפסה תאוצה, הלכה והתחזקה. היהודים לא רק יסדו מפעלים, חברות, בתי מלון, חנויות ובנקים, אלא גם לקחו תפקיד פעיל בהשקעות בבורסה לניירות ערך של חרבין.

החל משנת 1924, איש עסקים יהודי בשם קבלקין (Kabalkin) התמנה כחבר דירקטוריון בבורסה לני"ע ושימש בתפקיד זה במשך הרבה שנים.

בית הכנסת השני שהוקם ברחוב Xiewen שבמחוז דאולי בחרבין היה גדול ומפואר מזה הראשון. הרב אהרון משה קיסלף (Aaron Moshe Kiseleff) עמד בראשו החל משנת 1913 ושימש כרב הראשי של קהילת חרבין מעתה ואילך.

אחד מראשי הקהילה היהודית בחרבין, אברהם קאופמן היגר לחרבין מרוסיה בשנת 1912, ונבחר ליו"ר ועד הקהילה בשנת 1919. הוא שימש בתפקידו זה עד שנת 1945.

יחד עם זאת, החל מסוף שנות ה-20 הקהילה היהודית בחרבין החלה לדעוך ולהתפורר עקב סדרה של מכות וגזרות חיצוניות שנחתו עליה הן במישור החברתי והן במישור הכלכלי.

בתחילה, המאבק על השליטה על מסילת הרכבת הסינית המזרחית ולקונפליקט הרוסי-סיני היו השפעות אדירות על ההתפתחות הכלכלית של הקהילה היהודית. שנית, הכלכלה היהודית בחרבין נפגעה קשות על ידי המשבר הכלכלי העולמי. הפגיעה האנושה ביותר הייתה בחברות למסחר בעורות ובפרוות שנשענו על מסחר בינלאומי ער שסבלו הפסדים עצומים, כיוון שיעד היצוא היה מכון ברובו לאמריקה. לבסוף, הקהילה היהודית סבלה מגזירות כלכליות קשות מאוד עקב הפלישה היפנית לצפון סין בשנת 1931, ויסודה של מנצ'וריה בשנת 1932. למרות המכות הכלכליות שנחתו על אזור זה, החופש ואווירת הסחר החופשיים יחסית, שיצרו תנאי חיוני שאיפשר את המשך ההתפתחות וההמשכיות של הקהילה היהודית בחרבין. בעלי עסקים יהודיים שהיו קשורים לחברת מסילת הברזל המזרחית איבדו באחת את עסקיהם. צירוף הסיבות שפורטו בפסקה הקודמת לעובדה שאלפי עובדים ומועסקים של מסילת הברזל עזבו את עבודתם ואף נטשו את חרבין עם הפלישה והכיבוש של מסילת הברזל בידי יפן. במקביל, חברות סחר וחנויות רבות בבעלות יהודים נקלעו לקשיים כלכליים עקב גזירות כלכליות ומדיניות דיכוי מכוונת שהשית הכובש היפני על חרבין. המוני יהודים נאלצו לנטוש את חרבין ולעבור דרומה לאזור שנחאי, טיינזין, קינגדאו ולמקומות נוספים. עם כינונה של מנצ'וריה, נערכו קמפינים ועצרות אנטישמיות בידי רוסים פשיסטים בתמיכה של המשטרה היפנית, נתקבלו חוקים המפלים את היהודים והרעו אף יותר את תנאי החיים של היהודים וגרמו להגלייתם מחוץ לעיר. הקהילה היהודית בטינזין החלה לצמוח במהירות לאחר המהפיכה הרוסית בשנת 1917, והגיעה לכדי 1,000 איש בשנות ה-20 המוקדמות. האוכלוסייה היהודית המשיכה להתרחב עקב המעבר של יהודי חרבין לדרום לאחר הפלישה היפנית ל-3 המחוזות בצפון מזרח סין ב-1931. הדעות חלוקות ואין הסכמה בדבר מספרם המדויק של היהודים בטינזין. המספר המירבי שנוקבים הוא כ-3,500, בעוד שהמינימליסטים נוקבים במספר שבין 1,700-1,500 איש. יש הטוענים כי בשום שלב מספר היהודים לא עלה על 2,500 איש. היהודים בטינזין לא היו אמידים כמו אחיהם בשנחאי או הונג-קונג, אולם הם הצליחו מאוד בתחום העורות והפרוות. הם רכשו את חומרי הגלם בצפון מזרח ובצפון מערב סין, עיבדו אותם וייצרו את המוצרים הסופיים בטינזין ושוקו את התוצרת המוגמרת בשווקי אירופה וארה"ב. לאחר המשבר הכלכלי העולמי בשנת 1929,

חלק מבעלי העסקים עשה הסבה לענפי מסחר אחרים, עקב הירידה ביצוא הפרוות. לב גרשוויץ, אחד מראשי הקהילה היהודית בטינזין היה סוחר מצליח מאוד שמונה למנהל פעילות הצדקה של יהודי טיינזין. בנוסף על רכישת אדמות ששימשו כבתי עלמין ורכישת בתי תפילה, הקהילה היהודית של טיינזין יסדה מספר מוסדות כגון בית חולים, מועדון חברים, בית ספר, בית מרגוע, ספרייה ועוד. בשנת 1939, נבנה בית כנסת הגדול, כדי להחליף את המבנה הישן שנוהל בידי הרב לוי. בית הספר היהודי המפורסם שנפתח בטינזין בשנת 1925, לימד מקצועות וחומרי לימוד שהתאימו לא רק לטינזין, אלא גם נושאים מגוונים שהתאימו לאזור צפון סין. כל השעורים התקיימו באנגלית. בבית הספר נלמדו המקצועות הבסיסיים כולל לימודי יהדות והיסטוריה, מדעי החברה ומדעי הטבע ברמה גבוהה ביותר. רוב הבוגרים יכלו להתקבל להמשך לימודיהם באוניברסיטאות אירופאיות ואמריקאיות. המועדון היהודי (Jewish Club) בטינזין נוסד בשנת 1928 כמרכז התרבותי של קהילת יהודי טיינזין. הוא כלל מגוון רחב של פעילויות בתחומי התרבות, השעשוע, הביילי והספורט כגון ספרייה, תיאטרון, חדר אוכל, חדר שח, ועוד. עסקי המסחר של היהודיים מחיילר ומנצ'ולי התרכזו במספר תחומים עיקריים ובהם פרוות, עורות, צצים, ייצור עטיפות לנכניקים ובתחום התחבורה והתעבורה. מספר היהודים גדל מאוד בשתי ערים אלה לאחר המהפכה, והחל לרדת בהדרגה החל משנת 1931 ואילך. בהתאם לסקר שנערך ביפן, היו בשנת 1940 בחיילר ובמנצ'ולי כ-130 יהודים. עוד מופיע באותם רישומים כי בשתי הערים היו בתי תפילה יהודיים ששימשו כמקומות תפילה בתחילת ההתיישבות היהודית. היהודים בחיילר יסדו ארגון יהודי דתי שהיה מורכב ממחלקה לחינוך ותרבות וכן ממחלקה של צדקה. ארגונים עם מבנה דומה, היו קיימים גם במנצ'ולי (נוסד ב-1926), וכן נמצאו מסמכים המאשרים הימצאות של ארגון יהודי במנצ'וריה. היו בתי ספר יהודיים במנצ'וריה ובחיילר. במנצ'וריה למדו בו כ-80 תלמידים, ולימדו בו 5 מורים. אולם לדעת מומחים, ייתכן ושני בתי הספר היו למעשה אחד. יהודים ממוצא רוסי החלו להתיישב בצ'צ'ואר בתחילת המאה ה-19, ומספרם החל לשגשג בצורה משמעותית בשנת 1917. הם הקימו בית תפילה בשנת 1918. מספרם החל להתמעט לאחר שנת 1931, שנה שבה יפן פלשה לצפון מזרח סין. לפי הרישומים והתייעוד ביפן, בשנת 1940 נותרו בצ'צ'ואר 50 יהודים בלבד.

הקהילה הקטנה של יהודי דליאן נוסדה בידי חיילים יהודיים משוחררים מהצבא הרוסי (ביניהם היה גם יוסף טרומפלדור), שמאוחר יותר הפך לגיבור לאומי בפלסטלינה. לאחר סיום המלחמה, החיילים של רוסיה החלו לשוב הביתה, חלק מהמשוחררים היהודיים העדיפו להתאחד ולהישאר יחד עם קרוביהם ולא לשוב לרוסיה. החל מ-1917 ואילך, זרם ההגירה לדליאן החל להתגבר. רוב המתישבים הקימו עסקים או השתלבו במהירות בעסקי הפרוות והעורות, רפואה מערבית, מזון, קייטרינג והסעדה, מלונאות, שינוע, תחבורה ותעבורה, תעשיות כימיות ועוד. חלק מהעסקים החלו כסוכנויות או סניפים מקומיים של חברות גדולות ומבוססות מאירופה, אמריקה, שנחאי, הונג-קונג וחרבין שהיו בבעלות יהודית. בתחילה, הפלישה היפנית לצפון מזרח סין בשנת 1931, לא השפיעה לרעה על עסקי היהודים, כיוון שכבר אז דליאן הייתה תחת פיקוח יפני. ההיפך הוא הנכון. מספרם הלך וגדל במהירות, כיוון שחלק מהיהודים נטש את חרבין ועבר לדליאן בעקבות פרשת קספר (Kasper Affair). לפי הנתונים היפנים, היו בדליאן 259 יהודים. היהודים פתחו והקימו מועדון יהודי עם חדר תפילה למיליו צרכיהם הדתיים וכן ספרייה, אולם אירועים, אולם ישיבות ועוד. העובדה שלקהילה של דליאן לא היה בית כנסת ייעודי, אלא כל הטקסים הדתיים התקיימו בחדר התפילה של המועדון, הייתה הסיבה העיקרית לכך, שהציבור היהודי בדליאן לא הגדיר את עצמו כ"קהילה" אלא כ"ועד" עד 1937. בכך הוא חיקה את הוועד היהודי בחרבין. הוועד קרא לעצמו "התא היהודי של דליאן" (The Dalian Jewish Chamber). לתפקיד מזכיר הוועד נבחר א.ל. קוניל (E.L. Konile). רוב היהודים היו ממוצא רוסי למעט מספר קטן של יהודים ספרדים שהגיעו ממרכז אירופה. כפי שהוזכר קודם לכן, מספר היהודים ממוצא רוסי בעיר שן-יאן (Shenyang) היה במגמת ירידה לאחר תום מלחמת רוסיה-יפן, אולם המצב השתנה במקצת עם הגיע זרם עולים נוסף. בדומה למצב בדליאן, גם בשן-יאן מצב היהודים לא הורע עם הפלישה היפנית לצפון מזרח סין. במקביל לעזיבה של חלק מהיהודים, אחרים הגיעו מצפון סין בכך צמצמו את קצב הדילול של הציבור היהודי. לפי נתונים שנאספו ביפן, בשנת 1940 היו בשן-יאן כ-100 יהודים. החל משנת 1937 הועד היהודי בשן-יאן החל להגביר משמעותית את העיסוק בפעילויות שונות. הוועד סייע ליהודים שהיו שרויים במצוקה כלכלית, סייע במציאת תעסוקה, גייס תרומות למען רכישת קרקעות בפלסטלינה, תרם לנפגעי השטפונות בטינזין ואף גייס תרומות למען הפצועים היפנים. בנוסף לכך, הוועד גם הקים ספרייה ובה 3850 כרכים של ספרים. תא זה נוהל על ידי היו"ר

הנמרץ יאנוביץ' (A.Yanoavitch). גם יהודי שן-יאן לא השתייכו לזרם מסוים, ולכן לא הוגדרו כ"קהילה" אלא כוועד.

על אף שראשוני היהודים שהתיישבו בעיר קינגדאו (Qingdao) באו מגרמניה, הרי כקהילה הם החלו להתפתח רק לאחר גל העלייה הצנוע שהגיע מרוסיה לאחר המהפכה הרוסית ב-1917. לפי התיעוד שקיים בסוף שנת 1939, הציבור היהודי בקינגדאו מנה 220 יהודים ובהם 173 פליטים חסרי אזרחות (בעיקר מרוסיה).

התא היהודי בקינגדאו נוסד בשנות ה-20 של המאה הקודמת. המרכז כלל אולם כינוסים, מועדון חברים יהודי, בית תפילה, ואף משרת רב הייתה בו. בראש הוועד הועמדו ה"ה קופלמן (G.E.Kopelman) ("יו") ומר ורבינסקי (F.M.Verbinsky) כממלא מקומו.

מקורות התעסוקה של יהודי קינגדאו היו: אולם נשפים, מסעדה, בר, סלון יופי, מרפאה, בית חולים פרטי, חנות בגדים, חנות לכלי נגינה ועוד. קהל הקונים היה בחלקו הגדול צוותים של האוניות, שעגנו בעיר, והתיירים שבילו שם בתקופת הקיץ. עסקיהם פרחו ושגשגו תקופת מה.

כפי שצוין לעיל, הקהילה היהודית שחיה בביג'ן הייתה המורכבת ברובה מדיפלומטים ומחוקרים שהגיעו לביג'ן לצורך עבודה ומחקר, לדוגמה: השגריר לב קארחאן (Lev Karakhan) שהתמנה כשגריר הראשון של בריה"מ בסין, רודולף לוונטל (Rudolf Loewentha) פרופסור גרמני שלימד באוניברסיטת יאן-צ'ינג (Yanjing), פרנץ וידנרייך (Franz Weidenreich) מנהל מחלקת הניתוחים בבית החולים Xiehe ועוד. בהתאם לרישומים של היפנים מאותה תקופה, היו בביג'ן בשנת 1949 120 יהודים. מספר זה אינו מדויק, כיוון שחלקם הסתיר את מוצאו היהודי, והם אף זייפו את המוצא שלהם והתאימו אותו לדרישות התעסוקתיות.

בניגוד לוועדים ולקהילות היהודיות שבערים האחרות, בביג'ן היהודים לא התאגדו ולא יצרו ארגון ועד קהילה משלהם, אלא עסקו בענייניהם האישיים בלבד. משום כך, כנראה גם לא היה להם צורך במקום מפגש.

לסיכום הנושא, מהגרים יהודים התפתחו בעיקר בקהילות מאורגנות כחרבין וטיננזין, אולם גם בריכוזים יהודיים נוספים כגון מנזולי, חיילר, צ'יצ'האר, שן-יאן, דליאן וקינגדאו. מעבר לכך, יהודים רבים התפזרו בביג'ן ובערים נוספות בסין.

מעבר של יהודים ממוצא רוסי דרומה לשנחאי: יצירה והתפתחות קהילה של יהודים ממוצא רוסי בשנחאי

החל מסוף המאה ה-19 החלו יהודים אשכנזים מרוסיה להתיישב בשנחאי. המתיישב היהודי הראשון שהיגר מרוסיה ומופיע ברשומים מאותה תקופה הוא חיימוביץ' שהגיע לשנחאי בשנת 1887. במשך הזמן, יהודים בשנחאי

הקימו סוכנויות או סניפים מקומיים שייצגו חברות גדולות ומבוססות ברחבי אירופה, אמריקה ועוד.

עד 1902, עקב מספרם המצומצם מאוד של היהודים ממוצא רוסי בשנחאי, לא היה כלל צורך להקים ועד או קהילה עצמאית נפרדת בשנחאי. כל הטקסים והאירועים הדתיים נערכו יחד עם חברי הקהילה הספרדית. עם גידול האוכלוסייה של היהודים ממוצא רוסי, נוצר אצלם צורך להקים ארגון עצמאי משלהם. ואכן, בשנת 1902 הם הקימו גוף והעמידו בראשו את ח. קמרלינג (H.Kmmerlig). הם שכרו בניין ויסדו בו את בית הכנסת אוהל משה.

לפי הזמנתו של בוריס רבינוביץ', יהודי מהעיר וולדיבוסטוק שעקר לשנחאי שנים קודם לכן, הגיע בשנת 1925 הרב מאיר אשכנזי. הרב אשכנזי נולד בירושלים בשנת 1883. הוא היה מומחה בענייני דת והיה מקובל על כל הזרמים של יהודי רוסיה.

לאחר הגעתו לשנחאי, הוא הפך להיות לאחד מהרועים הרוחניים החשובים ביותר של היהודים ממוצא רוסי בתקופה שהוא שימש כרב של בית הכנסת אוהל משה. הוא הפך ליותר ויותר מקובל ומכובד על יהודי שנחאי. במשך השנים הוא גם זכה להכרה, הערכה והערצה מצד הקהילה היהודית הספרדית, שנהגו להתייעץ ולהתווכח עמו על עניינים דתיים ועל בעיות הלכתיות שונות. מאוחר יותר הוא התמנה לרב הראשי של שנחאי והחזיק במשרה זו עד שנת 1949.

בסיועו של הרב אשכנזי, בית הכנסת עבר לרחוב Ward שברובע הונגקיו בשנת 1927 (שם הרחוב כיום הוא Changyang). בבית הכנסת החדש נבנתה עזרת נשים נפרדת לפי ההלכה.

לאחר 1930 מספר היהודים ממוצא רוסי עלה על 4,000 ונוצר צורך לבנות מרכז גדול יותר, כי המרכז הישן היה קטן מדי לאוכלוסייה בסדר גודל כזה. בחודש דצמבר 1937, יהודי רוסיה קנו פיסת קרקע במושבה הצרפתית בשנחאי ובחרו ועדת היגוי לתכנון הבנייה של המרכז. הקהילה היהודית נרתמה למשימת איסוף התרומות למען בניית המרכז. בערב פסח 1941, בניית המרכז נסתיימה. ליבו של המרכז היהודי היה בית כנסת מפואר וחדש שאיכלס 1,000 איש במקביל. בית הכנסת נקרא גם בית הכנסת של רחוב לאדו (Synagogue of Ladu Road) עקב מיקומו ברחוב לאדו 102 (כיום ברחוב Xiangyang מערב).

כיוון שרוב היהודים שהגיעו לשנחאי מרוסיה היו פליטים חסרי אזרחות, הם הצטרפו והשתלבו בוועד היהודים הלבנים שנוסד בשנת 1926 ונועד לסייע ולשרת את המתיישבים חסרי האזרחות ממוצא רוסי עם הגיעם לשנחאי.

ועד הקהילה המקומית שישב בבית הכנסת אוהל משה נחשב למייצג את הקהילה. אולם, הייתה בעיה קשה להבטיח ולשמור על הזכויות והאינטרסים שלהם שחוקקו על ידי

שלטונות אנטישמיים במסגרת ועד הקהילה. זה היה הרקע לייסוד SAJCA (האגודה של הקהילה האשכנזית בשנחאי) כארגון עצמאי של יהודים יוצאי רוסיה בשנחאי.

ייסוד בית הכנסת הדתי של שנחאי גרם לויכוח בתוך קהילת היהודים הלבנים בשנחאי. מנהיג הארגון של היהודים הלבנים, לא רק שהואשם ללא סיבה על שבית הכנסת הדתי של שנחאי היה תחת פיקוחה של בריה"מ, אלא, בית הכנסת גם איבד את המעמד הייצוגי שלו.

מסיבה זו, בית הכנסת היהודי של שנחאי שחרר הודעה לעיתונות שבו הוא הבהיר את הפרדתו מארגון היהודים הלבנים, וכן הסיר מעצמו כל אחריות לארגון.

בשנת 1937, נרשם בית הכנסת במשרד המסחר והתעשייה של שנחאי בצורה פורמלית.

בבית הכנסת הדתי של שנחאי הוקמו ועדות שטיפלו, ארגנו והסדירו את האספקטים הדתיים, החינוכיים, הצדקה, הלכות קבורה, טיפול רפואי, יחסים עם גורמים חיצוניים, הלוואות, בית-מרגוע, קרקע לקבורה וסיוע בתעסוקה.

בית הכנסת זכה לתמיכת החברים בקהילה הודות לניהול נבון ושרות חם ואדיב. השפעתו של בית הכנסת הלכה וגברה. במשך הזמן, הפך מוסד זה לגוף הקשר המרכזי של יהודי שנחאי עם העולם החיצון, ובכך החליף את ארגון הקהילה היהודית של שנחאי שמומן ותוחזק על ידי היהודים הספרדים.

מספר ארגונים ציוניים הוקמו כתוצאה מההשפעה הציונית ההולכת וגוברת בקרב יהודי רוסיה בשנחאי. לאחר הגיעם לשנחאי, הצטרפו היהודים הרוסיים לארגונים הציוניים שיוסדו לפני כן על ידי היהודים הספרדיים, ומאידך הם ניסו להקים ארגונים ציוניים עצמאיים.

הייתה גאווה גדולה בקרב יהודי רוסיה ובקרב כל הקהילות היהודיות בשנחאי על הקמת "היחידה היהודית בקורפוס המתנדבים של שנחאי". הקורפוס של שנחאי (Shanghai Universal Corps) נוסד בשנת 1853 (כונה גם קורפוס המתנדבים של שנחאי).

בזמנו, הזרים בשנחאי פחדו מגל פרעות שיתפרץ בעידודה של שושלת טאיפינג האלוהית וממרד של רג'ימנט הסכינים בשנחאי. כתוצאה מחשש זה, התאגדו נציגי המדינות השונות שישבו בשנחאי, והקימו לגיון הגנה שהתבסס על הזרים שישבו בשנחאי, שמטרתו הייתה להגן על החיים ועל הרכוש של המהגרים.

עם הקמת הקורפוס, התגייסו אליו כ-200 לוחמים. הוא צמח במהירות לאחר שהשליטה בו עברה לידי המועצה בשנת 1870. החל מסוף המאה ה-19 מספר הלוחמים בקורפוס נע בסביבות 2000.

בקיץ של שנת 1932, חבורה של יהודים רוסיים נפגשה ברחוב ג'ינאן (Jin'an). בפגישה זו נתקבלה החלטה להקים יחידה יהודית

נ
י
ג
ו
ד

י
ו
צ
נ
י

ס
י
ו

שתשולב במסגרת הקורפוס.

הם הגישו את הבקשה להקמת היחידה היהודית, וקיבלו אישור ממפקד הקורפוס. הוסכם שהיחידה היהודית שתוקם תסופח לאחת מיחידות הקורפוס הקיימות. ואכן, קבוצה קטנה של יהודים התארגנה וסופחה לסניף H של הקורפוס בפיקודו של o.s. Todd (C.C.).

היחידה היהודית הוקמה באופן רשמי ב-22 ספטמבר, 1932. החבר נ.ס. ג'ייקובס (N.S.Jacobs) שעסק שנים רבות בהדרכת של יחידות הצופים, קיבל דרגה של סגן משנה ומונה למפקד המחלקה היהודית. שני בעלי הדרגות הנוספים היו סמל ר.ב. ביטקר (R.B.Bitker) וסמל מ.טלאן (M. Talan). לשניהם היה ניסיון צבאי קודם. היחידה היהודית הצבאית הבאה הוקמה חודשיים מאוחר יותר. סמל ביטקר קיבל דרגות סגן משנה ונתמנה למפקד היחידה. עתה עם התייצבות סגל פיקוד מלא התלהבות, הגיע הזמן להקים את המחלקות עצמן.

ב-22 במאי 1933, כל הלוחמים הלא יהודיים של סניף H פוזרו לסניפים אחרים, ולמעשה, כל סניף H נותר על טהרת היהודים בלבד. הקצין ג'ייקובס קודם למעמד גבוה יותר. הסניף היהודי עבר שיפורים מתמידים בהכשרתו הצבאית. לאחר זמן מה, מץ טאלאן עזב את שנחאי ועבר להונג-קונג, בעוד שביטקר עלה לפלסטינה באוקטובר 1936. בעקבות כך, המחלקה השנייה קרסה בן רגע. הקצינים o. גודקין (S.Godkin) וגולדנברג (Goldenberg) הועברו לפקד על המחלקות היהודיות. עם שובו של ביטקר מפלסטינה, הסניף היהודי היה מורכב מ-4 קצינים (כולל קפטין ג'ייקובס), גודקין כעוזרו, גולדנברג וביטקר כמפקדי פלוגות ביחידה. המפקדים

זכו להערכה ולתשבות רבות על הישגיהם המתמידים.

טומס, קולונל בקורפוס, אף הציע לאמץ את ההמנון "Going ahead Steadily but surely" של הסניף היהודי להמנון של הקורפוס.

הסניף היהודי צוין לשבח על ידי המועצה על הישגים יוצאי דופן בשני כינוסים של הקורפוס: בשנים 1938 ו-1939. בנוסף על כך זכה הסניף היהודי בעיטור "Dead Shot" (קליעה עיוורת) ובגביע Jiadaoli. בתחילה, היו חברים בכוח היהודי בעיקר יהודים רוסיים, אולם החל מ-1940 גם אחיהם הספרדים החלו להצטרף.

המועדון היהודי של שנחאי, גם הוא היה גוף בעל השפעה רבה שהוקם בידי היהודים הרוסיים. הוא נוסד בתום שלב ההכנות בינאר 1932. הוא היה ממוקם ברחוב איבורי (Ivori) בטקס ההקמה נכחו יהודים רוסיים חשובים רבים כולל הרב אשכנזי, שחקן השח הידוע פיין רנדר (Fin Render), ועוד.

בחודש אוגוסט של אותה שנה, מנה המועדון 75 חברים.

עד שנת 1933, נוספו לו עוד 200 חברים. המועדון עבר לזילה עם גינה ענקית ברחוב ביג'ון (Bijon) בחודש אפריל 1947. היזם ומנהל המועדון היה אחד ממנהיגי הקהילה היהודית הרוסית ושמו Broe. במקביל הוא היה מנהל של חברת Belle Co. Ltd., שעיסוקה בייצור ובהפצה של עבודות נגרות.

עוזריו היו לויקין (Levikin) וביטקול (Bitekole). בראשות ועדת החינוך והתרבות של המועדון היהודי, עמד בריק (Brick). ביטקול מונה ליו"ר ועדת הכספים ולסגן היו"ר של המועדון. סגנו היה קריבאנף (בעלים של חנות עורות סיביריים) לויקין מונה כמנהל ארגון המקצועות החופשיים וכסגן יו"ר.

כמנהל מחלקת הביקורת מונה פודוליצקי. פישן כקופאי וד"ר וינסנט כמזכ"ל לשם כבוד. המועדון היהודי הפך למרכז הקהילה היהודית הרוסית עם פעילויות רבות ומגוונות בתחומי התרבות והחינוך. בחודש אוקטובר 1933, נוסדה ועדת הספרות של המועדון. היא התאספה לשיבה שבועית בכל יום חמישי בשעות אחר הצהריים.

בין הפעילויות הרבות שוועדה זו יזמה והפעילה היו חדר ספרות, חדר אמנות, חדר מוסיקה, חדר שירה, אולם ריקודים, דיננים מגוונים בתחומי האמנות השונים. מטרת ועדת התרבות הייתה לאחד את כל חובבי התרבות ולהעניק סיוע בכל קטגוריה. בקבוצה זו השתתפו דרך קבע לפחות 60 חברים.

על אף שוועדת הספרות הייתה בפיקוח של המועדון היהודי, היא פיתחה פעילויות מגוונות בצורה עצמאית למדי. הנהלת הוועדה עברה לבריק (כאמור, שהיה יו"ר ועדת החינוך והתרבות במועדון היהודי), ואילו למשרת סגן היו"ר והקופאי הראשי נתמנה רבינוביץ' לבינוביקי (Rabinovich Labinovicky), מנהל המועדון היהודי. בספריית המועדון, רוב הספרים נתרמו על ידי ארגונים או על ידי תורמים יהודיים פרטיים. נקל להבין כי הספרים באידיש ובעברית היו יקרים במיוחד. רוב החברים במועדון היו רוסיים.

משיקולים שונים, היהודים הספרדיים לא הורשו להשתתף בפעילויות השונות, אולם הם ביקרו לעיתים תכופות במועדון הבריטי של שנחאי, שתנאי הקבלה שלו היו מחמירים במיוחד.

זאת ועוד, היהודים ממוצא רוסי יסדו בית מרגוע פרטי משלהם, סוכנות הלוואות, קרקעות לקבורה, מרכז סיוע אקדמי ועוד.

גן עדן סיני

מילה סינית "דאו" - "אי בים" - מתוארת על ידי שתי סימניות: "ניאו" - ציפור ו"שאן" - הר. איזה קשר יש לשתי סימניות אלה למלה "אי"? טיול קצר בתוך המבוך של סמלי המיתולוגיה הסינית יספק חיש מהר את התשובה לשאלה זו: גן העדן הסיני שם דרים הקדושים הסיניים מתואר כאיים סלעיים בים ערפילי.

בסין העתיקה היה נהוג להאמין כי את האיים הללו אפשר לראות מפסגת ההר הקדוש טיי-שאן בעת זריחת החמה בבוקר צח על האופק הרחוק של הים הצהוב. יש המזהים את האיים האלה עם איי יפן הדרומיים. הקיסר הראשון של סין, צין שי חואנג-די, מסטיקן דאואיסיטי נילהב, שלח צי אניות לאיים האלה כדי לעמוד על טיבם, אולם האניות לעולם לא הגיעו לחופי חפצם: טייפון

פתאומי עז שלח אותן למצולות הים. נאמר גם כי על פסגת ההר הגבוה ביותר ברכס ההרים של האיים הסלעים הללו גרה אלת ההרמוניה והאושר בדמותה של ציפור תכלת בעלת כנפיים רחבות וזנב זהב ארוך. בקול ערב היא זימרה שירי אושר לאנשי אל-מוות שגרו שם.

בסין העתיקה קישטו את התכריכים בצוירי איי האושר והעגורים העפים מעל ההרים כדי שהמת ירגיש כי הוא נמצא בגן עדן.

אנשי אל-מוות

לקדושיהם קוראים הסינים "סיין", "אנשי אל-מוות". אלה הם גברים ונשים אשר עוד בהיותם בחיים קיבלו או פיתחו תכונות וכוחות על-אנושיים ואשר אחרי מותם הועלו למעמד של אלים. הם רבים לאין ספור ומקום

מגוריהם הם "איי האושר הנצחי" אי שם בים השמש העולה (ראה לעיל).

יש לזכור כי במילה "סיין" אפשר להשתמש גם לגבי אנשים חיים אשר הפגינו את סגולתם האדירה במקצועות ואמנויות שונות, כולל יכולת שתיית יין. ככל שזה נשמע מוזר באזני אנשי המערב, יש והמילה "סיין" מהווה חלק מתוארה המקצועי של זונה.

"שמונת הקדושים" - "בה-סיין" - הם הקבוצה העיליתיסטית של אנשי אל-מוות. לעתים קרובות הם מצויירים כקבוצה אחת במשתה של "מלכת-האם של המערב", אלת הזיקנה המופלגת. בצוירים אחרים אפשר לראות אותם עומדים ומברכים את אל אריכות הימים העף מעליהם על כנפי ציפור תכלת בעלת כנפיים רחבים וזנב זהב ארוך.

סטלה ודוד יודוביץ מאוסטרליה אוהתי כבוד בבית פונבה

2

1

4

3

6

5

- 1 תדי קאופמן פותח את המפגש משמאל: דוד יודוביץ.
- 2 יוסי קליין מברך את האורחים. משמאל: סטלה יודוביץ' ות. קאופמן מימין בוב פריימן.
- 3 סטלה יודוביץ' מברכת את האורחים ומודה על קבלת הפנים.
- 4-5-6 אורחים בבית פונבה.

התנ"ך הסיני, קונפוציוס היהודי

יעקב שביט "הארץ"

הקהילה היהודית בקאיפנג משכה אמנם תשומת לב בהיותה תופעה יוצאת דופן, אבל המפגש התרבותי הממשי בין התרבויות הסינית והיהודית היה טקסטואלי, וראשיתו בעיקר בתקופת ההשכלה

סינים ויהודים: מפגשים בין תרבויות, מאת איירין איבר, הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים, 2002, 302 עמודים

הקבלה ראשונה בין סינים ליהודים מופיעה, ככל הנראה, ב"מאמר תיאולוגי-מדיני" (1679), שבו מסביר שפינוזה את הצלחת היהודים לשמור על זהותם ועל ייחודם בכך שהם נבדלים משאר העמים במנהגייהם. שפינוזה משווה את היהודים לסינים, ה"שומרים באדיקות מופלגת על צמה בראשם... שבה הם נבדלים מכל האנשים האחרים, ובהיבדלותם זו התקיימו במשך אלפי שנים עד שהם עולים בהרבה על כל יתר העמים בקדמותם". קדמותן של שתי התרבויות - הסינית והיהודית - הרציפות ההיסטורית שלהן, והיותן תרבויות של ספר, הולידו מאז שפינוזה לא מעט הצהרות על הדמיון שבין הסינים ליהודים (או היהודים הישראליים) הנראים כ"אחים רחוקים", אף שלא התקיים ביניהם שום מפגש היסטורי תרבותי. הריחוק והשוני, ככל הנראה, מקלים על הכרזות שכאלה.

מה ידעו בישראל על תרבות בסין, הארץ הנידחת, שלפני המהפיכה המאואיסטית, לבד מזה שיש בה תה ואורז? איך יכלו התרבות היהודית והתרבות הסינית להיפגש לפני שהחוגים ללימודי מזרח אסיה באוניברסיטאות בישראל התמלאו בהמוניהם וסטודנטים סינים באו ללמוד בארץ, ולפני שסין פתחה את שעריה לפני התייר והסוחר הישראלי? התרבויות הללו אכן לא נפגשו, אלא אם הכוונה לקיומה של הקהילה היהודית הקטנה בקאיפנג, שראשיתה במאה ה-12, או לקיומן של קהילות קטנות של מהגרים ופליטים יהודים בכמה מערי סין (שנחאי, חרבין וטינג'ין) במאה העשרים. לזה קשה לקרוא מפגש, ובוודאי לא מפגש תרבותי שהותיר רושם כלשהו, ובוודאי חותם כלשהו, על שני הצדדים.

שלושת המאמרים הראשונים בספר "סינים ויהודים" עוסקים בתולדות הקהילות הנזכרות לעיל, שתוארו לא מעט בספרות המחקר ובספרות הזיכרונות. במאמרה על קהילת קאיפנג, שבת הכנסת המשוקם שלה נהפך לאתר תיירות, כותבת המחברת, איירין איבר,

פרופסור, (אמריטוס) ללימודי מזרח אסיה באוניברסיטה העברית, כי המחקר לא נתן תשומת לב רבה לתהליך ה"סיניפיקציה" של הקהילה, שלא הביא לדעתה להיטמעות והיעלמות מלאה שלה. אפשר לחלוק על התיאור הזה, ובכל מקרה אזכיר את האב אנרי באטיסט גרגואר, שכתב בקונטרס הידוע "מסה על התחייה הפיסית, המוסרית והמדינית של היהודים" (1978), כי יהודי פלך הונאן "אימצו להם חלק מן הפולחן הסיני והם חולקים כפוד לקונפוציוס". דברים אלה משמשים ראיה לדעתו, שיהודים יכולים לוותר על רוב דיני הפולחן שלהם ולאמץ את תרבות הסביבה. אזכיר גם כי דבר קיומה של הקהילה היהודית בקאיפנג הוליד במאה ה-17 את הרעיון לחפש את הנוסח המקורי של החומש בבית הכנסת של יהודי קייפנג (שנבנה ב-1163).

קהילת קאיפנג משכה תשומת לב בהיותה תופעה יוצאת דופן, אבל המפגש התרבותי הממשי בין התרבויות הסינית והיהודית היה טקסטואלי, ובא לידי ביטוי בניסיון שעשו כמה יהודים, וכמה סינים, ללמוד משהו על התרבות האחרת. הניסיון הזה הניב רפרטואר של דימויים והקבלות, שנבעו מן הדימוין - ומן השוני - שביקשו הכותבים השונים למצוא, מסיבות שונות, בין שתי התרבויות העתיקות. אך אלה הן הקבלות המלמדות בעיקר על עולמם של יוצריהם. העניין הסיני ביהודים וביהדות התחיל רק במאה ה-19. הספר הראשון בסינית של היהודים (את העובדה הזאת למדתי ממאמרו של שיאו שיאן, שראה אור בקובץ המאמרים Sino-Judaica, שהוציאה אוניברסיטת תל-אביב ב-1999), נכתב על ידי הכומר ראסל ה' גריבס, או בשמו הסיני ג'י חאו-בי, ונדפס ב-1882. אולם העניין הסיני ביהדות העתיקה נבע מהעניין במוצא הנצרות, הרבה יותר מאשר העניין ביהודים וביהדות בעת החדשה.

התנ"ך, שהובא לסין עלידי המיסיונרים הפרוטסטנטים, היה נקודת המפגש העיקרית בין הסינים ליהדות. אדית מ' איטון (או בשמה הסיני סואי סין פאר), הסופרת האמריקאית הראשונה ממוצא אסייתי, מספרת: "בעלי הסיני סח באוזני יום אחד כי לדעתו סיפורי

המקרא דומים יותר לסיפורים סיניים מאשר לסיפורים אמריקאיים, והוסיף: 'אם לא היית מספרת לי מה שסיפרת לי עליהם, הייתי אומר שהם חוברו על ידי סיני'. באותה רוח כתב הסופר בן המאה ה-19 ליו צ'אנגסינג, כי עשרת הדיברות של משה עולים בקנה אחד עם הכתבים הקלאסיים הקונפוציאניים. היו שמצאו קירבה ביניהם בערכי מוסר (מוסר האבות), וגם בתועלת שיש בהקרבת קורבנות, בחזרה בתשובה ובקביעת כללים.

איבר מספרת על דמות מרתקת בין המיסיונרים הפרוטסטנטים: שמואל יצחק יוסף שרשבסקי (1831-1906), יליד ליטא, שהמיר את דתו בארצות הברית והוסמך לכהונה בדרגת דיאקון ב-1859. הוא הפליג לסין ותירגם שם את ספר בראשית ללשון הדיבור הצפונית (שנהפכה לשפה הרשמית של סין).

ההיבט המרתק ביותר של התרגום הזה (ושל תרגומים אחרים) הוא הדרך שבה גישר המתרגם על התהום העמוקה שבין השקפות העולם והמונחים של התנ"ך לבין השקפת העולם הסינית ומונחיה. איבר מעירה כי ללמדנות היהודית (הגדרה קצת מרחיקת לכת, כשמדובר ביהודי מומר אחד) היה תפקיד חשוב בראשית ימיה של הנצרות הפרוטסטנטית בסין, ויש לה "השלכות מרחיקות לכת ביותר, שיקצר כאן המצע מלדון בהן, אבל היו בוודאי אחד היסודות בקליטתו של התנ"ך בסין של המאה הי"ט והמאה העשרים". חבל שלא הרחיבה את המצע בעניין הזה. תרגומי התנ"ך לסינית קלאסית ולסינית מדוברת מן המאה ה-19 הביאו משכילים סיניים לטעון כי "הנושאים הנדונים בתנ"ך אינם שונים הרבה (ואולי אינם שונים כלל) מדברי החוכמה של חכמי סין לדורותיהם". סופרים ואנשי רוח סיניים הירבו לשלב פסוקים מן הטקסט המקראי ביצירותיהם ובכתבי הפולמוס שלהם (וחבל שלא הובאו גם לכך כמה דוגמאות).

ארשה לעצמי להוסיף כי ידיעות על סין הגיעו כבר בימי הביניים לכותבים יהודים במרחב המוסלמי, כפי שאפשר ללמוד מדברי יהודה הלוי ב"ספר הכוזרי" (1140). אולם "המפגש" היהודי עם הידע על סין ועם דימוייה נערך

בטקסטים פרי עטם של מחברים יהודים מתקופת ההשכלה ואילך. הידע המקוטע והשטחי על התרבות הזרה, המזורה והרחוקה הזאת הגיע אליהם באמצעות הספרות האירופית על סין, שהתפרנסה בעיקר מהידע שהביאו איתם הישועים. המשכילים ראו בתרבות הסינית מודל, הקבלה, השראה ואתגר, וגילו כלפיה יחס דו-משמעי. מצד אחד גילו הערכה רבה להישגיה של הציוויליזציה הסינית, ובהשפעת תורת הדת הטבעית של הדאיזם ביטאו הערכה למוסר שאינו מעוגן בהתגלות. אברהם בן נפתלי ט"ג (מת ב-1792), משכיל אנגלי שהתגלה באחרונה על ידי דוד רוזרמן, תירגם בספרו "בחינת אדם" את "הקטכיזם הסיני" מתוך "המילון הפילוסופי" של וולטר. נפתלי הירץ ויזל (1725-1805), שלמד על אופיה של האתיקה הקונפוציאנית, ואולי גם על ההערכה הגדולה לתרבות הסינית שרווחה במערב אירופה מהמאה ה-17 ואילך, כתב כי יתכן שקונפוציוס לא היה אלא חכם יהודי מגלות אשור: דברים שיש בהם הד לדימויו של קונפוציוס כפילוסוף וכנביא בספרות הישועית. הטענה שיש קווי דמיון בין המוסר הקונפוציוני ובין "פרקי אבות" (שתורגמו לסינית לא מזמן על ידי ג'אנג פינג, מתרגמו של "דרך ארץ זוטא") חזרה והופיעה בזמן האחרון. המשכיל הרדיקלי יהודה ליב מייזס (1831-1898) הציע ללמוד מהסינים את הצורך להפיץ את עיקרי היהדות המודרנית בקרב ההמונים. אולם מהצד האחר תוארו הסינים כאומה

ברברית ומושחתת של עובדי אלילים. הרופא המשכיל יהודה הורוויץ כתב בספרו "עמודי בית יהודה" (1766) כי השחיתות המוסרית של הסינים היא הגרועה ביותר, מפני שהם מודעים לחטאיהם, "דבר המגביר את אחריותם ומעצים את רשעתם". אין צורך לומר שהדימויים הסותרים האלה של התרבות הסינית היו חלק מן הפולמוס בין המשכילים ה"רציונליסטים" לבין האורתודוקסים. גם קדמות הציוויליזציה הסינית, שערערה על תוקפה של הכרונוגרפיה המקראית, היתה אתגר. המשכיל האנגלי אליקים בן אברהם (יעקב הארט) היה הראשון לענות לאתגר בספרו "מלחמות אדוני" (1794), שבו טען כי המסורת ההיסטורית בספר בראשית קודמת למסורת ההיסטורית הסינית.

יש לציין כי המחברים הנוצרים והיהודים לא רק ציירו תמונה דמיונית של "סין", ובחרו מתוך המסורת הדתית והתרבותית את היסודות הנראים להם מייצגים, אלא גם תיארו אותה כציוויליזציה מונוליתית, והרבה מאלה שבאו אחריהם המשיכו אותו דימוי חד-ממדי. הוגה הדעות היהודי היחיד שגילה עניין רב בפילוסופיה הסינית, כחלק מהעניין שלו בתרבויות המזרח הרחוק והדחיה של "המערב", היה מרטין בובר, שאיבר מקדישה לו מאמר מיוחד, החושף את ההיבט הפחות ידוע הזה בהגותו (וראו גם ספרו של ג'ונתן ר' הרמן, "אני וטאו" העוסק בסוגיה זו). בובר התעניין בעיקר בלאודזה ובדאואיזם וניסה למצוא התאמה בין מושגי היסוד של

הדאואיזם לכמה ממושגי היסוד של היהדות, לדעתו.

בשנים האחרונות תורגמו לא מעט יצירות מן הספרות הישראלית לסינית. קדמו להם תרגומים מיידיש. במאמר "ספרות מתורגמת בסין המודרנית: הסופר היידיש-יפוארי", מספרת איבר כי כארבעים יצירות מן הספרות היידית תורגמו לסינית במאה העשרים. מה שמשך את לבם של הסופרים הסינים בספרות הזאת היה, לדבריה, דימויה כמייצגת חברה מדוכאת "בידי מסורותיה שלה ובידי סביבה עוינת", וכמו כן מבטאת ערכים אנטיים-אוניוורסליים. בשירה המודרניסטית ביידיש מופיע לפעמים הסיני, ובדרך כלל המהגר הסיני, כמייצג של חברה מדוכאת ומנוצלת, בן דמותו של המהגר היהודי.

דמות הסיני מופיעה לא רק בספרות היידיש. באסופה שעיבדה ברכה חבס, בברכתו של ברל כצנלסון, ושמה "לדי עמל: מבחר ספורים מחיי ילדים עמלים בעולם" (הוצאת המרכז לנוער של הסתדרות העובדים בא"י תרצ"ה) מופיע ילד סיני ושמו טם-שון, שהוא "צהוב כולו, מכף רגלו ועד קדקדו", אשר "ידע מחסור ורעב מיום הוולדו".

הביבליוגרפיה שערך דונל דניאל לסלי, "יהודים ויהדות בסין" (1998) מלמדת על ההיקף הגדול להפתיע של ספרות המחקר בתחום זה. המאמרים שכינסה איירן איבר נותנים לקורא העברי להכיר כמה מן המצוינים שבהם. "הארץ"

הדרכון הוחזר לה - אחרי 66 שנים

בטקס חגיגי במרכז היהודי בעיר ילדותה, ובאותה הזדמנות להראות לדור חדש של המשפחה - בני נכדים - את המקום בו גרה סבתא בילדותה. וכך היה. בבית הכנסת אהל משה הישן ברובע חונגקו של שנחאי, בטקס חגיגי, מסר לה ג'ו פי-אי את דרכונה אשר לא ראתה אותו 66 שנים. יותר מ-200 אנשים הריעו להם. ומי יאמר שלאינטרנט אין רגש אנושי? עם זאת לא תם ולא נשלם הסיפור: כי עתה ממשיכים ומחפשים את בעל הדרכון השני, הרי הוא **מנפרד ליכטנשטיין**, נולד בהל, גרמניה ב-1932, ואילו גרטה ברנדר החליטה למסור את הדרכון שלה **למוזיאון היהודי** בסיידני.

ואסקוצר אשר הגיעה לשנחאי עם הוריה מוינה ב-1939. משפחת ואסקוצר גרה בשנחאי עד 1949 טרם הגירתה לסיידני. המרכז היהודי בשנחאי פירסם את דבר המציאה בסייט שלו באינטרנט: www.rickshaw.org המיועד לחברי הקהילה היהודית לשעבר בשנחאי. **פטר נאש**, סוחר מכונות טקסטיל בגמלאות ופעיל הסייט, הופתע מאד כאשר ראה את תמונתה של הילדה אשר למדה אתו בגן הילדים בשנחאי ועתה גרה בסיידני, וכי שם המשפחה שלה אחרי הנשואים היה **ברנדר**. לא היה קשה להוכיח לשלטונות כי מדובר באותה ילדה, כי גרטה ברנדר עדיין שומרת על המקור של הצילום שהופיע בסייט. במקום לקבל את הדרכון בדואר, החליטה משפחת ברנדר לטוס לשנחאי ולקבל אותו

היא עמדה מול סוללה של מצלמות ומיקרופונים חיוורת ונבוכה כאשר הוא הושיט לה את ידו ובה דרכון מקומט ישן. היא - **גרטה ברנדר**, בת 70 מסיידני, אוסטרליה. הוא - **ג'ו פי-אי**, איש עסקים משנחאי, אספן חובב של תעודות ישנות. ב-1999 קנה ג'ו פי-אי בשוק הפשפשים בשנחאי שני דרכונים ישנים. הוא הבין מהשמות הכתובים בדרכונים כי בעליהם השתייכו לקהילת פליטים יהודית גדולה אשר ברחו לשנחאי מאירופה בעת מלחמת העולם השנייה כדי להינצל מהנאצים. כאשר שמע ג'ו כי בשנחאי עומד לקום מרכז יהודי חדש. הוא התקשר להנהלת הקהילה היהודית החדשה ומסר לה את הדרכונים בתקווה שבעליהם ימצאו ויקבלו אותם. אחד הדרכונים היה שייך לילדה בת 4 בשם גרטי

חרבין, אוגוסט 1945-1952

גליה וולברנסקי כץ (גאו-דזיה-לי), מהנדסת מכונות

הרצאה בסמינר בינלאומי בנושא ההיסטוריה והתרבות של יהדות חרבין ספטמבר 2004 בחרבין

סובייטים שנשלחו מבריה"מ והפרופסורים והעובדים המקומיים.

הוקמו הפקולטות האלה: הנדסת בניין, הנדסה אלקטרו-מכנית, הנדסת מכונות, הנדסת תחבורה וכלכלה, סינולוגיה וכלכלה, הנדסת מכרות, הנדסה כימית. שתי האחרונות הועברו מאוחר יותר לעיר דא-ליין.

תכניות הלימודים היו ברמה גבוהה מאוד, ואושרו מתוך מטרה להכשיר מהנדסים וטכנולוגים שיוכלו בעתיד לעבוד במסילות הברזל ובמפעלים אחרים בסין.

המנהלים האדמיניסטרטיביים של הפוליטכניון היו מהנדסים סובייטים מומחים למסילות ברזל. הראשון מביניהם היה אל"מ אוז'גוף, ממערך הנדסת התחבורה, אחריו היה סרן אובינצוף, ואחרון היה אל"מ סיד'ר. רקטור הפוליטכניון היה פרופ' גריגורוביץ'.

אחותי, אירינה וולברנסקי, מונתה לראש מחלקת כוח אדם, אשר החלה בגיוס עובדים: פרופסורים ומרצים, לבורנטים ועובדים נוספים. הפרופסורים היו מלומדים שהרצו עוד בשנות העשרים מאז ימי הראשונים של הפוליטכניון ועד שנת 1935, שבה הוא נסגר בפני זרים, על ידי כוחות הכיבוש היפניים.

מאות סטודנטים, בעיקר רוסים אך גם סינים, יהודים ואחרים, התקבלו ללימודים בפוליטכניון. בכל הפקולטות למדו סה"כ כאלפיים סטודנטים. מאות רבות מהם - סטודנטים סינים, שתחילה התקבלו למכינה אקדמית אשר הוקמה במיוחד עבורם. תחילה למדו את השפה הרוסית ומקצועות אחרים, ואחר כך התקבלו לפקולטות השונות. מאוחר יותר סימו בהצלחה את הפוליטכניון וקיבלו תואר 'מהנדס' בהתמחויות השונות.

לצד פקולטות ההנדסה נפתחה גם הפקולטה לסינולוגיה וכלכלה, בה למדו בעיקר את השפה הסינית וענפים שונים בתחום הכלכלה. המרצים היו ברובם מהעיר חרבין - סינולוגים, פרופסורים רוסים וסינים, ופרופסורים במדעי החברה והכלכלה.

בכל הפקולטות ניתנו ההרצאות ברוסית על ידי מרצים רוסים. את השפה הסינית, שהייתה חובה לסטודנטים, לימדו פרופסורים סינים יחד עם סינולוגים רוסים.

המכינה האקדמית לסטודנטים סינים

כאמור, נפתחה גם פקולטת מכינה ובה למדו מאות אלפי סטודנטים סינים. בהדרגה נמלא הפוליטכניון בסטודנטים סינים, אשר

הסובייטיים, כל עבודה או לימודים, סולקנו מבתי ספר (ואפילו מבי"ס למוסיקה) והיינו נתונים בבידוד חברתי מלא.

עם קץ הכיבוש היפני, בחלק השני של אוגוסט '45, לי אישית, לעם הסיני ולרוב רובה של אוכלוסיית החבל הצפון מזרחי של סין, נפתחו כל הדלתות לרווחה.

אבי, רופא במקצועו, ושני רופאים נוספים, שנאסרו בתחילת המלחמה בכלא היפני, שוחררו. בדרך נס לא הוציאו אותם להורג בירייה ולא הדביקו אותם בזריקות טיפוס קטלני, דבר שהיה שכיח למדי בבתי הכלא היפניים. לאחותי ולי הותר ללמוד ולעבוד.

תחילת עבודתי במסילת הברזל סין-צ'אנגצ'ון

ב-2.10.45 התחלתי לעבוד במשרדי הנהלת הרכבת, במחלקת המסחר, כמזכירה - מתורגמנית לשפה הסינית. לשם כך היה עלי לעמוד בבחינות בכתב ובע"פ בפני ועדה מיוחדת לעניין, במחלקת התרגום המוסדית. בחינות אלה נערכו מדי שנה בשנה, לכל המתורגמנים. לפני מינהל הרכבת עמדו המשימות הבאות:

1. שיקום מסילות ברזל, גשרים ומתקנים אחרים שנהרסו בזמן המלחמה עם יפן.
 2. גיוס עובדים:
 - א. מהנדסים מומחים רוסים, מבריה"מ.
 - ב. מומחים ועובדים מקומיים בתחום מסילות הברזל.
 - ג. מומחים ועובדים סינים.
 3. הכשרת עובדים סינים, מפאת המחסור במומחים סינים.
 4. השגת תפקוד מלא ושוטף של מסילת הברזל.
 5. העלאת רמת הביצועים של הרכבת ורווחיותה ושאר המוסדות והמתקנים המסופחים לה.
- בתקופה זו נעשתה ההיסטוריה, ואני נטלתי בה חלק פעיל. הפכתי לחולייה מקשרת בין המינהל הסובייטי לזה הסיני, בין המומחים מבריה"מ והמומחים המקומיים לבין העובדים הסינים הפשוטים.

הפוליטכניון של חרבין נפתח מחדש

עם שחרור צפון מזרח סין מהכיבוש היפני, בחודש דצמבר 1945, נפתחו מחדש דלתות הפוליטכניון של חרבין לכל מי שביקש לרכוש השכלה גבוהה, בעזרת אנשי מנהל ורוח

חרבין היא המרכז של צפון מזרח סין, הפנינה של חבל ארץ זה.

חרבין - מה רבות הן התמונות העולות בזיכרוני בשומעי שם זה תמונות שקנו שביטה בלבי.

חרבין היא עירי. הזיכרון הראשון שלי. בה גדלתי, בגרתי ולמדתי. את כל ידיעותי והישגי, צנועים ככל שיהיו, אני חבה לה. עיר זו הייתה מקור תרבות ואמנות, ומרכז יזמות לתעשייה ומסחר.

בה נפגשו תורותיהם של קונפוציוס, מרקס ואחרים. כל אלה היו מצע לחיים מאושרים ומלאים.

חרבין קיימת למעלה ממאה שנים. פרי מחשבה רוסית גאונית, פרי עמל וחריצות סינית.

פרי מאמץ משותף וחברי. כצומת מסילות ברזל הביאה לשגשוגו של החבל הצפון מזרחי של סין.

זוהי עיר ההולכת ומתפתחת בתנופה גדולה, התקדמות שאינה ניתנת לחיזוי מראש.

בחרבין עברו עלי 25 שנות המודעות הראשונות שלי, חוויתי בה רבות, תקופות רבות ושונות, רגעים מלאי אושר ורגעים קשים.

אוגוסט 1945 היא נקודת מפנה לא רק בחיי, אלא גם בחיי כל אוכלוסיית צפון מזרח סין.

נתונים היסטוריים:

1. 8.8.45 - בריה"מ מכריזה מלחמה על יפן.
- 9.8.45 - בו זמנית מתחילה הרחבת מסילות ברזל מכיוון רוסיה-סין על מנת לאפשר את הכניסה והמעבר של הצבא הרוסי לסין.
- 11.8.45 - רמטכ"ל צבא שחרור סין, ג'דה, חותם על צו מתקפה נגד יפן.
- 9-17.8.45 - הבסת הצבא היפני גוואן דון.
- 14.8.45 - חתימת הסכם הפעלת רכבת סין-צ'אנגצ'ון.
- 2.9.45 - כניעת יפן וחתימת הסכם הכניעה.
6. שחרור צפון מזרח סין (מנצ'וריה) מ-13 שנות כיבוש יפני (1932-1945).
7. חידוש הפעלת רכבת סין-צ'אנגצ'ון ותחילת תנועה סדירה של רכבות.

קץ הכיבוש היפני

בתקופת הכיבוש היפני (1932-1945) ובייחוד החל משנת 1938, מנעו מאתנו, הנתנים

עברו ממסלול ההכנה למסלולי ההנדסה. אחותי, אירינה וולוברינסקי, בד בבד עם תפקידה כראש מחלקת כוח אדם גם לימדה בפקולטת המכינה את המקצועות שרטוט ושפה רוסית. שמורות עמי עד היום איגרות ברכה לשנה האזרחית החדשה שכתבו לה, למורתם, סטודנטים סינים מכירי תודה בהן הביעו את רגשי הכבוד, ההוקרה והתודה שרחשו לה. אני מצרפת אותן בזאת.

לימודי בפוליטכניון

בדצמבר '45 התקבלתי ללימודים בפוליטכניון. למדתי בפקולטה למכונות, במחלקה להנדסה וכלכלה ושילבתי זאת עם עבודתי בהנהלת הרכבת. מלבד הנדסה היו גם מקצועות בתחום של מסילת ברזל וכלכלה. תכנית הלימודים בפקולטה נבנתה במיוחד כדי להכשיר בסופו של דבר מהנדסים לא רק רחבי אופקים אלא גם בעלי פרופילים שונים של מומחיות לעבודה במסילת הברזל. כולנו, הסטודנטים שלמדו בשעות אחר הצהריים והערב (15:00-21:00), כבר עבדנו בתפקידים שונים במשרדי הרכבת ולמדנו אחרי שעות העבודה, כלומר עבדנו בין השעות 07:30-16:30 ולמדנו בפוליטכניון בין השעות 15:00-21:00. זה לא היה קל אך עבדנו ולמדנו בחשק רב, והאחד השלים את האחר. כך יכולנו לתמוך או אפילו לפרנס את משפחותינו. מצב הרוח היה מרומם והבטנו קדימה בביטחון המאפיין צעירים בלבד. הלימודים התקיימו בבניין מרשים, ברחוב פראבליינסקיה פינת סדוביה, לא רחוק מבניין הנהלת הרכבת והמועדון. שם גם היו הסדנאות והמעבדות, משרדי המנהלים, הרוסי והסיני, המזכירות, מחלקת כוח אדם ומשרדים אדמיניסטרטיביים אחרים. אולמות ההרצאות היו גדולים ומוארים והכילו את כמות הסטודנטים של הימים ההם. נוכחות הסטודנטים בשיעורים הייתה הכרחית. אם סטודנט נעדר משיעור יותר מפעם אחת, היה נקרא אל המנהל כדי להסביר את הסיבות להיעדרותו מן ההרצאות. הוא היה מוזרר שאם ימשיך בכך, יסולק מהלימודים. המשמעת הייתה קפדנית, איחורים לא היו מקובלים והכל נרשם. חלק מן הסטודנטים נשר. היה להם קשה, והם נשרו בעצמם או סולקו בגלל היעדרות מן הלימודים. בכיתת הערב שלי, בשנה השנייה, נשארה רק מחצית מכלל הסטודנטים, כלומר 8-9 סטודנטים. לא כולם יכלו לעמוד ביום עבודה של 14-15 שעות, לא כולל זמן הנסיעה, או יותר נכון ההליכה ברגל קילומטרים לעבודה, אל הפוליטכניון וממנו הביתה, במיוחד בחורף, בכפוף, מאוחר בערב. תוכניות הלימודים בפוליטכניון היו מקיפות וכללו גם השכלה רחבה וגם התמחות. בפקולטה להנדסת מכונות בה למדתי צריך היה לעמוד בשישים מבחנים במשך 4 שנים.

מצורף בזאת מסמך ובו רשימה חלקית של הפרופסורים המצוינים שלימדו בפקולטה להנדסת מכונות.

פעולות האיבה במנצ'וריה

עקב פעולות האיבה במנצ'וריה נהרסו אלפי קילומטרים של מסילות ברזל. בתקופת השליטה המשותפת של ברית המועצות וסין ברכבת בשנים 1945-1952 בוצעו עבודות לשיקום המסילה הראשית, 455 קילומטרים של מסילות משניות, 191 קילומטרים של מעתקי פסים, ויוצרו 2600 קרונות משא. שופצו 5150 קרונות משא, 943 קרונות נוסעים, 517 קטרים, נבנו ושופצו 153,000 מ"ר של מבנים (א"ב בוריסוב, ב"ג קולסקוב, יחסי ברית המועצות-סין, הוצאת "מיסל" 1977).

מלחמת האזרחים בסין ובמנצ'וריה הייתה בעיצומה, דבר שהשפיע על עבודת רכבת סין-צ'אנגצ'ון. במאי 1948 הוצא צו לכל המומחים הסובייטים שנשלחו מברית המועצות לחזור למולדתם. מנהל המחלקה המסחרית מהנדס סרן ז'כרצ'נקו עמד על כך שגם עלי לצאת לתחנת הגבול בברית המועצות, אך אני לא הסכמתי. התברר שהיה יסוד לדבריו. לאחר נסיעתם של הסובייטים, נורו כמה מתורגמנים מקומיים בידי אנשים ממפלגת גומינדן. אני ניצלתי בנס.

עבודתי ברכבת סין-צ'אנגצ'ון כלכלנית

ב-1949 הועברתי לתפקיד כלכלנית. מחזור סחורות, תעריפים, מדד חודשי, התייקרות המחירים, פחת במשק הרכבת וכו'. במדור המחקר הכלכלי של מחלקת המסחר עבדו גם כמה אנשים מבוגרים, מהנדסים וטכנאים, עובדי הרכבת של מזרח סין לשעבר. בהדרגה החלו להופיע יותר ויותר עובדים סינים. השולחנות ניצבו זה מול זה. החברים הסינים ניחנו בחריצות, בהבנה, ובעיקר ברצון עז לרכוש שליטה במקצוע חדש, ועשו זאת בזמן קצר יחסית. התבקשתי להגיע לעבודה שלוש פעמים בשבוע שעה לפני תחילת יום העבודה הרגיל, כלומר ב-6:30 בבוקר, כדי ללמד את החברים הסינים, בסניית, את מקצועות מסילת הברזל (הקטר ועבודתו, גשרים להעמסת פחם, וכן מקצועות הכלכלה).

באותה תקופה מעטים היו המומחים הסינים. היה צריך להכשיר אלפי איש לעבודה במסילת הברזל ובמפעלי עזר. הוכשרו אלפי עובדים לתפקידים שונים במסילת הברזל. הסינים היו חדורי מוטיבציה ונחישות ובתוך זמן קצר היו לעובדים מיומנים. בשתי שנות קיומו של השלטון העממי ברפובליקה העממית הסינית נפתחו שנים-עשר מכונים ללימוד השפה הרוסית, ולמדו בהם 5000 סטודנטים (סין העממית, 1951, כרך 4, עמ' 19). הורו את השפה הרוסית גם במכינות

אוניבסיטאיות, בפוליטכניון בחרבין ובכלל בתי הספר של צפון מזרח סין, בביג'ין ובערים אחרות.

הפוליטכניון בחרבין, שנפתח מחדש ב-1945, הכשיר אלפי בוגרים סינים, מהנדסים וטכנולוגים שהפכו לעמודי התווך של המעמד העובד של סין.

בעזרת המומחים הרוסים שוקמו מפעלי תעשייה רבים ובהם סדנאות ומפעלים שנתנו שירות למסילת הברזל. מ-1949 נטלו בזה חלק גם מהנדסים צעירים וסטודנטים רבים, ובתוכם לא מעט יהודים. ב-1950, עם סיום לימודם, מהנדסים צעירים יכלו לעבוד במקצועם. הם "נחטפו". גם במסילת הברזל, גם במפעלים הקשורים אליה, במפעלים אחרים בחרבין ובערים אחרות בצפון מזרח סין.

עבודתי במחלקת תכנון כלכלי בהנהלת הרכבת

הודיעו לי ולמהנדסים צעירים אחרים שכבר עבדו בהנהלת הרכבת אך לא כמהנדסים, שיש דרישה להרבה מהנדסים ברכבת סין-צ'אנגצ'ון. רק מהנדס אחד נדרש למחלקת התכנון הכלכלי. רבים ביקשו לעבוד במחלקה זו, שהיתה המחלקה החשובה ביותר. והבחירה נעשתה על סמך הצעות להובלת מטענים מסוגים שונים שהתבקשו המועמדים להגיש. המטענים היו פולי סויה, דגן, פחם, עץ ועוד. עלי הוטל להגיש הצעה להובלת פחם וברזל. היה צריך לדעת היכן מכרות הפחם בצפון מזרח סין, מהי התפוקה היומית שלהם, מלאי ועוד, ולעבד תכנית לפי מיקום המכרות, סוגי הפחם (אנטרוציטים ואחרים), שימושי הפחם (הסקה, עיבוד ועוד). הצעתי נבחרה מבין כל ההצעות, בין היתר הודות לידיע שלי בסניית.

עבודתי במחלקה זו הייתה מעניינת ומרתקת. על סמך תכנית ההיסעים והשינוע שהכנתי חישובו את מספר הקטרים, הקרונות, העובדים - על כך התבססה כל עבודת מסילת הברזל. על עבודתי זכיתי בפרסי הצטיינות מטעם מנהל הרכבת, וזה גם נרשם בתיק האישי.

חריבין - עיר המייצרת מהנדסים

אנו מודים לפוליטכניון, לפרופסורים ולמורים המצוינים שלנו, על שעררו בנו אהבה למדעים המדויקים, טיפחו אותנו באהבה ובסבלנות והפכו אותנו למהנדסים טובים ובעלי ידע. אנו מודים לפוליטכניון, על שרכשנו מקצוע טוב שאפשר לנו לחיות ברווחה כלכלית, לחיות חיים בעלי תוכן, סיפוק וחדוות יצירה.

מהנדס הוא יוצר. הוא בונה עולם. ייעודו הוא לבנות ולשפר את החיים. הוא מלא רצון לגלות דבר מה חדש, לממש משהו, הוא מפריח את השממה, השממה מתכסה ברשת של כבישים, לאט לאט נבנות ערים, שדות, גנים,

החיים נעשים יפים. אני, כמהנדסים אחרים בוגרי הפוליטכניון בחרבין, זכינו לקחת חלק בבניין סין החופשית ובבניין מדינת ישראל הצעירה. מהנדסים יוצאי חרבין מניפים אל על את דגל הפוליטכניון בכל המדינות שבהן הם מתגוררים.

תרומת מהנדסי הפוליטכניון לפיתוח ישראל

ב-40-50 שנה נעשתה ישראל ממקום שומם-למחצה למדינה פורחת, מפותחת, מתקדמת היכולה לחלוק עם מדינות אחרות את ניסיונה בתחומי תעשייה טכניים ומדעיים ובתחום החקלאות. לכך תרמו גם מהנדסים יוצאי חרבין, וביניהם: ליאונופריד היימן, קלמן סלוצקר, מאיר לא-זר (לוסר), שהפכו את רכבת ישראל, שהייתה בראשית ימי המדינה קטנה, נחשלת, עם קטרים וקרונות מיושנים, שעבדו בלי שיטה, בלי לוח זמנים, כלומר עם איחורים של שעות רבות, מורשת המנדט הבריטי, לרכבת מודרנית, מסופסת ומדויקת, עם קטרי דיזל, המשרתת חלק ניכר ממדינת ישראל. גם בענפי המשק האחרים תרמו מהנדסים יוצאי חרבין, ומפאת קוצר הריעה אזכיר רק כמה מהם: אלכסנדר אברהמוב, שעבד ב"מקורות", עמנואל אינגרמן (טכניון, חיפה), יצחק לוסר, שמילא תפקיד חשוב בבניית נמל חיפה, זלדה גנקינה פרידמן, מהנדסת

כבישים, ליאון נחומסון (בתחום החשמל והטלפון) אריה בורסוק (חברת החשמל), ליוקה מדורסקי, פבל בולטנסקי, ליאונוב למין, מרק שיפרין ורבים אחרים, כולם תרמו רבות לפיתוח המדינה. אני עצמי הוזמנתי ב-1956 לייסד שירות אינפורמציה טכנית ולעמוד בראשו במכון לפירוי העבודה והייצור. בתחום זה עסקתי שנים רבות ואחר כך שימשתי מהנדס יועץ במרכז למידע מדעי שליד המועצה המדעית למחקר ופיתוח, והרציתי בתחום זה.

לבי מתרונן כאשר אני רואה את השימוש שעושים אצלנו באנרגיית השמש, את ההיקף הנרחב והאיכות הגבוהה של הייצור הישראלי. לעתים קרובות את המידע הטכני הראשון בנושאים רבים, על חומרים, שיטות, ציוד, התמחות בתחום נתון ועוד - סיפקנו אני והצוות שעבד אתי. וזאת על סמך מידע שקיבלנו בשפות שונות ממרכזים בעולם, ועל כך יעידו מכתבי התודה שקיבלתי ממפעלים רבים.

על תרומתם הגדולה של מהנדסים בוגרי הפוליטכניון בצפון מזרח סין, בישראל ובמדינות אחרות עוד יכתבו חיבורים רבים.

לסיים

אני מודה לעם הסיני על ילדותי המאושרת בחרבין, על הידידות, ההבנה והעזרה בארבע-עשרה שנות הכיבוש היפני, על השנים 1945-1952, שהיו שנים רבות

תוכן ומשמעות בחיי, על שנות הלימוד שלי בפוליטכניון, על עבודתי ברכבת סין-צ'אנגצ'ון, על התבגרותי והישגי.

אני מודה גם לאקדמיה למדעי החברה במחוז חי-לון-זיאן בראשות הפרופסור צ'ו-ווי ופרופסורים עמיתים אחרים, על כך שראו לנכון לתת ביטוי וייחוד לעקבות המחוקות-למחצה של היוזמה האינטלקטואלית והפעילות הבלתי נלאית של היהודים בפיתוח אזור שומם שחשו שייכות אליו, מנצ'וריה לשעבר, צפון מזרח סין היום, בייסוד העיר חרבין ועוד ערים משגשגות, תחנות ומקומות מרפא באזור מבורך זה.

אני שמחה שיש לי חלק ולו רק זעיר בפיתוח הרכבת בשנים 1945-1952, וגם לאחותי, אירינה וולוברינסקי, שסייעה בפתירה המחודשת של הפוליטכניון, לרווחת צפון מזרח סין. כמעט למותר לציין את עבודתו רבת השנים של אבי הרופא, משה וולוברינסקי, שעבד בבית החולים המרכזי של מסילת הברזל של מזרח סין ונאבק על חייהם של חולי שחפת רבים וחולים אחרים, ויחד עם רופאים אחרים ומתוך סיכון עצמו טיפל במי שלקו במגפת הכולירע ב-1932.

לא נשאר לי אלא לאחל לחרבין האהובה עלינו, עיר נעורינו ונצחונותינו, פריחה ושגשוג, ומשאלה אחת בלבי: שתזכור אותנו ואת אבותינו, שהיו בין מייסדיה.

מאלבום העבר

הרב הצבאי של צבא ארה"ב בסין במסיבת חנוכה בבית הכנסת בטינסין. בדצמבר 1945

נדי היקר שלום

מקווה שחג הפסח עם כל מה שנלווה אליו עבר בשלום אולי באיחור מה (שכן זה עתה קיבלתי את הדואר), תודה רבה על הספר ששלחת אלי. ספרך חשוב מאוד שכן הוא פותח חלון לחיי היום-יום של יהודי קהילת חרבין. בעבודתי על חקר הקהילה, במיוחד בהכנת והפקת הסרטים הדוקומנטאריים, אני מוצא חומר תיאורטי רב שהוא מתאים מטבעו לעבודה אקדמאית אבל חסר בו נופך אישי-בסיפורי היום-יום. משום מה קשה למצוא תיאורים מסוג "ומן" שמציגים את החיים בחרבין כפי שהיו. עם תיאורי השמחות, הקשיים, היחסים עם השכנים הסינים והרוסים, הלבטים האישיים, וכיוצא בזה. ספרך חשוב לי כיון שהוא מטיל אור אישי ופוחח פרספקטיבה רחבה יותר לסיפור חרבין. ושוב, תודה.

מאמצי "לשים את חרבין על המפה" ובמיוחד את התרומה הגדולה של יהודי חרבין לעיר הבירה של היילונג'אנג ואולי לסין כולה, נראה שנושאים פרי.

לבקשתו האישית של השגריר, ד"ר יהודע חיים, הפכתי למעין איש קשר בהיילונג'אנג ובעזרת חברים אישיים בממשל הצלחנו להעמיק את הקשר הכלכלי והתרבותי כאן.

בסוף חודש פברואר קיימנו כאן ועידה כלכלית שאליה הגיעו נציגים רשמיים מהשגרירות. בוועידה השתתפו ראשי משרדי הממשלה של הפרובינציה - משרדי הכלכלה וסחר-חוץ, המשרד לקשר בינלאומי במשרד החוץ, המשרד למדע וטכנולוגיה, משרדי החקלאות והמשקים החקלאיים, נציגי בתי הספר והאוניברסיטאות למדעי החקלאות, ראשי מפעלים ואנשי עסקים. שלא כמו בעבר, המטרה הייתה להקים מערכת קשרים מעשיים שיביאו לתוצאות. בעקבות הוועידה מתקיים קשר שבועי (ולפעמים יומי) בין המשרד לקשרים בינלאומיים במשרד למדעים וטכנולוגיה של חבל היילונג'אנג ובין הנציגים הרשמיים של ישראל בבייג'ינג וכבר נערכו מפגשים בין ראשי חברות ישראליות ויועצים ישראלים ואנחנו רואים 100-150 התחלתם של קשרים מסחריים, כלכליים ותרבותיים.

עתה לדבר החשוב ביותר: בחודשים האחרונים התחלנו כאן תוכנית מיוחדת ראשונה באמצעות אנחנו שולחים אנשים בתפקידים בכירים לקורסים בישראל. התוכנית מתבצעת באמצעות "משב" של משרד החוץ הישראלי, השגרירות בסין ומנהלת המשרד לקשרים בינלאומיים במשרד למדעים וטכנולוגיה של חבל היילונג'אנג. (Mrs. Liang Yisha) זו הפעם הראשונה שאנשי ממשל בכירים בתחומי המדיה, הכלכלה, הטכנולוגיה, התרבות והחקלאות - מחבל היילונג'אנג

ישלחו ארצה. אין צורך להסביר את התוצאות הרצויות שיתקבלו בעתיד.

על כל פנים, זה עתה שלחתי לישראל את הגב' מה דונג ני עיתונאית ומפיקת חדשות בכירה ביותר ממרכז הרדיו והטלוויזיה של היילונג'אנג (המרכז החדש שנפתח חודש נובמבר האחרון והוא מהגדולים ביותר בסין ובעולם). האישה הגיעה לישראל ב-8 למאי והיא משתתפת בקורס בינלאומי מיוחד למדיה חברתית של "משב" - משרד החוץ בחיפה, שימשך עד סוף החודש.

האישה, ילידת חרבין, עובדת איתי כמפיקה ראשית של תוכנית החדשות באנגלית. היא חברת הסגל הבכיר של המרכז (חברת המפלגה) ומשפיעה על מדיניות תוכניות הטלוויזיה כאן. בין השאר השתתפה בהפקת סרטי התעודה על יהדות חרבין ואף שימשה כמפיקה בסרט התעודתי "A Journey to the past" חשוב לנו מאוד שהיא תקבל בחום רב ושיהיה לה קשר וניסיון אישי עם ישראל. רצוי שיתקיים מפגש איתה וקשר קבוע. מה שהיא תביא איתה לחרבין ולהיילונג'אנג מישראל ישמש כפתח להבנה עמוקה יותר בעתיד נמשך לשלוח, הרבה ככל שניתן לנו, אנשים בכירים מהתחומים הללו. עתה אנחנו מכינים רשימה למשתתפים בקורסים בארץ השנה ובשנה הבאה.

בחודשים שעברו מאז נפגשנו כאן, הצגנו תערוכה גדולה על יהדות חרבין, יהדות סין ויהודים מפורסמים בעולם. התערוכה שהייתה גדולה בהיקפה, הוצגה במשך 3 שבועות באוניברסיטת היילונג'אנג וכללה תמונות, ציורים וחפצים יהודיים "אישיים". התערוכה נפתחה בטקס רשמי שבו השתתפו ראשי אוניברסיטאות בחרבין, ראשי מחלקות רלבנטיות בממשל, נציגי עיתונים, תחנות רדיו וטלוויזיה ומאות סטודנטים, שפכה אור על התרומה של היהודים לעיר. התערוכה סוקרה במדיה המקומית והוסיפה נדבך חשוב (אני מקווה) להבנת הנושא היהודי כאן (את התערוכה הפקתי באמצעות המרכז הסיני-ישראלי למחקר בבית הספר ללימודי המערב באוניברסיטת היילונג'אנג שאף נתנה תקציב מיוחד, ובעזרת השגרירות הישראלית בבייג'ינג שתרמה ספרים ואת תערוכת "יהודים מפורסמים בעולם" של מוזיאון בית-התפוצות). התערוכה היא חלק בלתי נפרד עתה מהתצוגות של בית הספר ללימודי המערב באוניברסיטת היילונג'אנג.

סדרות של סרטים דוקומנטאריים על יהדות חרבין מופקות עתה בטלוויזיה המרכזית של היילונג'אנג. כעורך הראשי של תוכניות החדשות באנגלית במרכז הרדיו והטלוויזיה

של היילונג'אנג, אני מנצל כל אפשרות להציג את הנושא מהפרספקטיבה שלנו. הסרט "A Journey to the past" זכה במקום הראשון לסרטי חדשות-תעודה של מרכז הטלוויזיה של היילונג'אנג ונשלח לתחרות של CCTV - התחנה המרכזית של סין (אשלח לך העתק DVD של הסרט). אנחנו עובדים עתה על סרט תעודה גדול יותר. גם המחלקה לסרטי תעודה במרכז מכינה סרט תעודה רחב וגדול על יהדות חרבין. המחלקה לתוכניות ברוסית הפיקה סרט תעודה משלה על חרבין מתוך עיניים יהודיות.

בנוסף, אני, מפיקומביים באופן אישי סרטי תעודה שבוחן את קהילת יהדות חרבין מתחילתה ועד סגירתה, ושואל את השאלה המרכזית: מדוע נסעו מזרחת ולא מערבה ובחרו להגיע לסין ולחרבין. בספרך אתה מתייחס לשאלה הזאת ובכל זאת האם יש לך תשובה עמוקה יותר לשאלה? הרי מנצ'וריה של אז לא הייתה גן עדן משרד התעמולה פנה אלי בבקשה לכתוב ולהפיק סרט תעודה על יהדות חרבין. לצערי הם לא הקציבו משאבים ולכן הנושא הוקפא. רכשתי בכספי האישי ציוד טלוויזיה מקצועי מלא, כולל מצלמה מקצועית, שבאמצעותו אני מתעד את הדברים וכבר יש לי שעות רבות של ראינות, צילומי רקע וצילומים היסטוריים.

אני גם נמצא בקשר הדוק עם במאי סרטים יהודי צרפתי שעומד להפיק בקרוב סרט תעודה על יהודי קייפאנג. פאבריס (זה שמו) כבר ניהל מספר ראינות בחרבין ובקייפאנג שאותם תרגמנו מסינית לאנגלית.

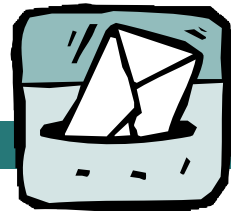
ביתי בחרבין הפך למרכז מפגש לסטודנטים יהודים הלומדים כאן. בנוסף, מגיעים אלי תיירים יהודים וצעירים ישראליים שמצאו את דרכם לכאן הודות למספר הטלפון וכתובת האי-מייל שלי שנמסרו להם על ידך ועל ידי השגרירות בבייג'ינג - תודה.

כל מי שמבקש לבקר בחרבין יכול להתקשר אלי לדואר האלקטרוני: canaan@inter.net.il.

בעקבות הניסיון הזה "צרתי" מודעות ונכונות להכיר בחרבין כמקום מעניין לביקור. אני לוקח את האורחים לסיור באתרים יהודיים בעיר ומסיים בביקור בבית הקברות היהודי - דבר שמותיר רושם עז על המבקרים.

בליל הסדר האחרון באו אלינו 5 סטודנטים יהודים לארוחת ערב של מאכלים מסורתיים. הוריו של אחד הסטודנטים (מסירקוז שבניו-יורק) הגיעו לסין לפני מספר ימים ואפגוש אותם ביום שלישי הקרוב לסיור בעיר ובבית הקברות. דרישת שלום חמה לכולם, וכרגיל, אני עומד לרשותך בכל דבר ובכל עת.

פרופ' דן בן-כנני

בני ושוש היקרים

לא שמעתי מכם זה זמן רב. מה שלומכם? אני כתמיד שקוע במחקר על יהודי סין. יש לי חדשות חשובות עבורכם: ד"ר. צ'ו פה-צ'ו הציל קבוצה של יותר מ-30 דיירי מחנה דכאו (רבים מהם יהודים) אשר כנראה היו מיועדים להשמדה.

בחודשים האחרונים צפיתי בטלוויזיה המרכזית של סין וקראתי את מאמרו על עשר שנות חייו בגרמניה ועל פעולת ההצלה שלו של דיירי מחנה ההשמדה.

ד"ר צ'ו למד ועבד בעיר מינכן ב-1937-1946. הוא גמר את חוק לימודיו בפקולטה לרפואה של אוניברסיטת מינכן ועבד כמנתח בבית החולים האוניברסיטאי. בזמן ההפצצות הכבדות של מטוסי בעלות הברית, הועבר בית החולים ממינכן לבד-טולץ, שם מונה ד"ר צ'ו למנהלו.

יום אחד באביב של 1945 קבוצה של כ-30 דיירי מחנה דכאו הועברה תחת שמירה דרך בד-טולץ למקום אחר. הם עצרו למנוחה בגינה ליד בית החולים. "האנשים היו רזים כמו שלדים", סיפר ד"ר צ'ו. מתוך רחמים, אמר ד"ר צ'ו לקצין שלווח את האסירים כי אפשר שהאנשים חולים במחלת טיפוס אשר פטטה במגיפה על הסביבה באותה עת. הוא ביקש מהקצין רשות לקחת אותם לבית החולים כדי לתת להם טיפול מונע. להפתעתו, הקצין הסכים, והאסירים הועברו לטיפול בבית החולים. בינתיים נגמרה המלחמה והם ניצלו ממוות בטוח.

דומני כי פרסום רחב של סיפור זה בעתונות ומדיה יהיה במקומו, בייחוד עכשיו, כאשר העולם החופשי חוגג את יובל ה-60 לנצחון על גרמניה הנאצית.

אני מקווה שתוכלו למצוא בגרמניה יותר פרטים על מקרה זה.

**בברכה שלכם,
פרופ' סז'ו-זנג
שנחאי**

למר תדי קאופמן שלום רב,

קראתי את ספרך ומאד נהניתי והתרגשתי. כל חיי שמעתי סיפורים על ילדותם של אבי ואמי בחרבין, אך אף פעם לא קיבלתי תמונה היסטורית מסודרת של השתלשלות האירועים שם. וכמו כן, מכיוון שהורי עלו לארץ בשנות השלושים לא ידעתי מה קרה לקהילת יהודי חרבין לאחר מכן.

גם התיאור של ההיסטוריה המשפחתית שלך מאוד מרגש. על אביך שמעתי, אני חושבת שעוד מסבא שלי, ובעצם לא הבנתי איך הוא הגיע למחנה בסיביר.

סוף סוף זכתה קהילת יהודי חרבין ("הסינים" - כפי שהם נקראו אצלנו בבית)

להנצחה הראויה. תודה!
בברכת חג פסח שמח,

**תמנה לילך
בתו של יצחק נדל**

שם: ליאת ווינטר

דואר אלקטרוני: winterl61@gmail.com

פקס: 03-5274284

שלום רב!

אודה לכם מאד אם תוכלו לספק לי מידע לגבי חרשים וכבדי שמיעה שחיו בחרבין ואם ידוע לכם פרטים אם הם עזבו את חרבין ואם כן לאילו מדינות הם עזבו?

אני מחפשת מידע זה עבור עבודת מחקר

בתודה מראש

ליאת וינטר

נ.ב. מאחר ואני לא שומעת טוב אז אין לי מספר טלפון והמספר שרשום לעיל הוא מספר פקס שלי

שלום רב

שמחתי לקבל ממך את הספר - יהדות חרבין אשר בלבי, שנכתב על ידך, בו אתה מנציח בכתובים את תולדותיה וארחות חייה של הקהילה היהודית בחרבין - סין, מראשיתה בשנת 1903 ועד שחדלה להתקיים בשנת 1962, כפי שהיא זכורה ונחרתה בלבך, כמי שנולד בה וגדל בה.

ימים ספורים לאחר שקבלתי את ספרך, יצאתי לחו"ל, ועל כן נדחתה תשובתי-תודתי לך על שהענקת לי את ספרך זה, עד לשובי ועד שסיימתי לקראו. העיון בספר פתח בפני והכיר לי את קהילת יהודי חרבין (סין), שידעתי עליה מעט מאוד, כמו בודאי לרבים אחרים. למדתי מהספר והתוודעתי לקהילה היהודית חמה במרקם פזורת הגולה היהודית, שפיעמה בה ופרחה בה תרבות יהודית וציונית.

בטוחני שספר זה, שניכר בו שהשקעת בו מאמץ ומחשבה רבה, ובעיקר מריגושי לבך, יעשיר ויפאר את אוצר הספרים על תולדות עמנו, העם היהודי.

בכבוד רב,

בברכת חג פסח כשר,

וחג חרות שמח!

ישראל זבדי

שלום לתדי וכמוכן לכולם באיגוד.

קודם כל רציתי להודות לך שוב על עזרתך הרבה בנוגע למידע על משפחתי.

בנוסף, אני רוצה להודות (שוב) על העזרה שאתם מעניקים לי בכל שנה משנות לימודי מזה 4 שנים.

משום שכל כך אכפת לכם ואתם הרי שותפים להצלחתי, רציתי לספר שקבלתי מלגה ללימודים בקיימברידג' אנגליה לתואר שני נוסף בלימודי יחסי יהודים-נוצרים.

תודה שוב ונתראה בעוד שנתיים, כשאחזור לדוקטורט!!

עדי אוריין

בת למישקה ונכדה ללובה ז"ל אוריין (ילקין)

בבית פונבה

- 1 עם העיתונאים מביג'ין בבית פונבה. משמאל לימין: ר. וינרמן, ת. קאופמן, י. קליין, ת. פיסטונוביץ', ד. גוטמן.
- 2 ציירת בעלת שם, רות שני (פליטה יוצאת חונקיו בשנחאי) ובעלה יזי שני.
- 3 יוצאי חונקיו שנחאי. משמאל לימין: אינגה נוסבאום, יוטה פרידמן, ריטה לנדאו וקורט נוסבאום.
- 4 האומן רודולף אלספקטור בעת ההופעה.
- 5 אהרון סלואשצ'ר מסאן פרנסיסקו ודוד גוטמן.
- 6 אורחת מפינלנד – מרגרט אגרהוט ולילי קורושי.

ברכותי החמות על הוצאתו לאור של "יהודי טיניזין".

שמחתי במיוחד לראות שהפרסום היה בעיר בה גדלתי בין השנים 1920-1937.

בסין, לצד שנחאי וחרבין, היתה בטיניזין האוכלוסייה היהודית הגדולה ביותר.

עם עזבי את סין, הייתה האוכלוסייה היהודית בשיאה, אם אני זוכר נכון, 3,000 איש או יותר, רובם ממוצא מזרח אירופאי. בבואם לסין, דברו היהודים רוסית וידיש, אך ילדיהם למדו אנגלית בבתי הספר אשר נהלו ע"י מערביים, לא רק בריטיים ואמריקאיים, אלא גם שני מוסדות קאתוליים - סיינט לואיס קולג' לבנים, וסיינט ג'וזף, ביה"ס לבנות, שנהל ע"י נזירים ונזירות מצרפת.

גם בבית הספר היהודי שהוקם מאוחר יותר, היתה שפת הלימוד אנגלית - אלא שעברית הייתה גם היא שפה מבוקשת. בכל בתי הספר, נמדדה הצלחת התלמידים ע"י ציונים והישגים שנתיים שנקבעו במבחנים של מוסדות חיצוניים כמו אוניברסיטת קמברידג' באנגליה והתנהלו דרך הדואר.

ברוב המקרים, התגוררה קבוצת היהודים בחרבין לפני עוברם לטיניזין, במיוחד לאחר שנת 1931, עת כבשו היפנים את צפון מזרח סין.

טיניזין לא נכבשה עד שנת 1937, והיו בה מושבות מערביות, בהן לא שלטו היפנים עד לאחר ההתקפה על פרל הרבור בדצמבר שנת 1941, עם פתיחת המלחמה נגד ארה"ב ובריטניה.

היהודי הזר הראשון שידוע כי חי בטיניזין, לא היה ממוצא רוסי אלא יהודי מבגדד שחי בטיניזין. ראיתי את המצבה על קברו בבית הקברות היהודי עליה היה חרוט תאריך מותו בשנות ה-60 של המאה ה-18. בית הקברות בהא דונג (He Dong), שכן במושבה הרוסית הצארית לשעבר והוקם למעשה רק בתחילת המאה ה-20, כך ששרידיו של אותו יהודי נקברו למעשה במקום אחר. הן בית הקברות והן המצבה כבר אינם קיימים היום.

רשומות הנקברים נעשו קרוב לוודאי בעת מעבר בית הקברות למיקומו החדש בשלהי שנות ה-50 או בתחילת שנות

ה-60 של המאה ה-20, ובוצעו בהתאמה לדרישות הדת היהודית, ובהבנה ששררה בין השלטון העירוני בטיניזין ובין היהודי הקנדי מוריס כהן, (Ma Kun), שהיה שומר הראש ושליש אישי ל-סאן יאטסן (San Yatsen) במהלך חייו.

החל משנות ה-20, עם גדילתה של הקהילה היהודית בטיניזין, יצרה הקהילה כמעין תא נפרד בין מושבות הזרים בעיר, מושבות אשר היו בעצמן מעין תא נפרד במרקם העיר.

עם חלוף השנים, התפתחה הקהילה היהודית והעשירה את אופי חייהם של היהודים. הקהילה לא היתה מאד דתית באופייה, למעשה, לא היו בתי כנסת בטיניזין עד סוף שנת 1930, ולפני כן היו אך מעט חיי דת יהודיים למעט בחגים, אשר נערכו במקומות שנשכרו לשם כך. לכבוד ראש השנה ויום כיפור נשכר "אולם גרדון", מקום מינהל המושבה הבריטית, שהפך לאחר שחרור סין לבית המועצה של אנשי טיניזין.

הקהילה היהודית של טיניזין הייתה מרושתת מבחינה כלכלית ותרבותית. עיסקם העיקרי היה המסחר בפרוות, כאשר חמרי הגלם מגיעים מן האזורים הכפריים ומיוצאים לאחר עיבוד קודם ומיון בטיניזין.

שווקי הייצוא המרכזיים, בהם הפכו הפרוות לפריטי לבוש, היו בניו יורק ולייפציג בגרמניה. נהוג היה להעביר כספים בעזרת מכתבי אשראי (Letter of Credit - L.C). מכיון שתנאי התשלום היו לאחר שהתקבל המשלוח, היה בכך סיכון כלכלי גדול עבור היהודים.

המשבר הכלכלי העולמי החל במערב ב-1929 והביא רבים מסוחריו הפרוות היהודיים בטיניזין לפשיטת רגל, שהפכו את מכתבי האשראי שבידם לחובות אותם לא יכולים היו לשלם.

הקהילה היהודית כשלעצמה, ניהלה את עצמה. אנשיה אכלו מזון מזרח אירופי שהוכן ע"י אנשי הקהילה ואף המצרכים נקנו מקרב חברי הקהילה. היו בקהילה שני יהודים, תכשיטנים, חייטים יהודיים שידעו לתפור חליפות בסגנון מערבי ולייצר נעליים באיכות גבוהה, בתי מרקחת שנהלו ע"י יהודים, רופאים יהודיים, ורופאי שיניים, בית חולים יהודי, ספרים וקוסמטיקאים יהודיים, ארגוני צדקה יהודיים וארגונים שסיפקו הלוואות בלא ריבית

(Gmilus Hesed) ליהודים מעוטי יכולת, בנק יהודי קטן (The Tianjin Commercial & Credit Society),

קבוצה מסורתית קטנה שדאגה לנושא הקבורה היהודית (Hero Kaishal) ועוד.

מקום מפגש לפעילויות חברתיות היה המועדון היהודי קונסט (Arts) ובו היו הופעות חובבים, הרצאות בנושאים שונים, ספרייה בה היו גם עיתונים ומגזינים שונים מרחבי

העולם, בלובי הכניסה למועדון עמד מכשיר רדיו גדול שקלט גלים קצרים ובו הושמעו שידורים מרחבי העולם.

רוב היהודים ללא קשר לדעותיהם והשתייכותם היו חברים במועדון. יושב הראש, סוחר הפרוות הבכיר ליאו גרשביץ', שהיה ציוני. אבי, לזר אפסטיין, היה המנהל התרבותי, סוציאליסט ולא ציוני.

כאזרחים, או כתושבים ללא אזרחות, נחלקו תושבי טיניזין. במהלך שנותי בטיניזין, היו רוב היהודים חסרי זהות מדינית, אך לצד יהודים מעטים מארצות המערב שאינן פאשיסטיות אשר המשיכו לשאת את דרכוני מדינות מוצאם, היו גם הפליטים מגרמניה אשר מסמכיהם הוחתמו בחותמת "Jew" (J) המשפילה, כצעד שאכפו הנאצים. גברים נאלצו להוסיף לשם האמצעי את השם "ישראל", ונשים נאלצו לשאת את השם "שרה".

תופעה חדשה היתה הגידול שחל במספר האזרחים שהיו רשאים להצהיר כי אזרחותם רוסית, לאחר שאושרו ע"י הקונסוליה והגישו בקשה למעמד זה. (עובדה זו היתה לתועלת רבה לאחר הכיבוש היפני שפתחו במלמה נגד האמריקאים והבריטים, ואילו היהודים חסרי הזהות המדינית הושמו תחת שליטתו של הפלג הפשיסטי הקיצוני ביותר מקרב הרוסים הלבנים, כשהסובייטים נשארו נייטרלים).

בנוסף לשוני בנושא הזהות המדינית, היתה קיימת קשת רחבה של דעות פוליטיות בקרב היהודים. אנשים צעירים, עם או בלי נתינות סובייטית, ירשו או פיתחו דעות מרקסיסטיות (במועדון קונסט היתה הרצאה של מנחה לשעבר מאוניברסיטת מוסקבה). אחרים, ביחוד לאחר הדיכוי והרג היהודים ע"י היטלר, הצטרפו לשורות הציונים ולארגונים הלוחמניים כגון בית"ר, ארגון שהיה מאבות מפלגת הליכוד.

אחדים מן היהודים מקרב המארקסיסטים ותומכיהם קשרו עצמם למאבקו של העם הסיני נגד התוקפנות היפנית.

לאחר הכיבוש היפני ב-1937, שיתפו פעולה הד"ר זילז, רופא יהודי גרמני וליאו ליון, יהודי רוסי פרוגרסיבי, בהשכרת מחסן גדול במושבה הבריטית אשר שימש סטודנטים סיניים כמקום מסתור עד אשר יכולים היו לעשות את דרכם לאזורים שלא נכבשו. יתכן כי משימה זו זכתה לתמיכה חשאית ע"י הקונסוליה הסובייטית הכללית.

השתתפתי במאמצים נוספים לעזור

לפטריוטים סיניים ולשמרם מחוץ לטווח ידם של היפנים, למשל ביוזמתו של אדגר סנאו (Edgar Snow), שסייע בבריחתה של דאנג יינגצ'או (Deng Yingchao), אשתו של זהו אנלי

(Zhou Enlai), מבייג'ין שם שהתה בחשאי לצרכי טיפול רפואי ופעילות קומוניסטית סינית חשאית אחרת.

כרטיסי עלייה לאוניה מהמושבה הבריטית בטיינזין לסין הכבושה הושגו בעזרת אבי, דרך קשרי המסחר שלו.

שנה לאחר מכן, הרופא היהודי ריצ'ארד פריי (Richard Frey) עשה את דרכו מטיינזין לאזור החופשי ג'ין צ'ה ג' (Jin Cha Ji), שם חבר לשרותי הרפואה של ה-Eighth Route Army. [פריי נשאר בסין כמומחה במשרד הבריאות בסין, כיום פרש לגמלאות]. הוא חי כיום בבייג'ין, למרבה הצער, כיום הוא חולה כרוני ומרותק לבית החולים. מאחר והינו אזרח סין מזה שנים רבות, הוא יושב עתה בוועדה הפוליטית לאומית של ועידת יועצי העם הסיני.

ישנם מעטים מבין הזרים היושבים בוועידה זו וביניהם גם אני.

כמה מילים בדבר יהודים יוצאי טיינזין שהפכו לממלאי תפקידים חשובים ברחבי העולם.

לורנס טרייב (Laurence Tribe), בן למשפחה היהודית האמידה טריבוץ' (Tribe). הוא שינה כאמור, את שם משפחתו המקורי ל-Tribe. כיום הוא פרופסור ידוע למשפטים באוניברסיטת הארווארד, ואף היה מועמד לבית המשפט העליון האמריקאי.

פחות מפורסמים אך חשובים לא פחות הם: הפרופסור איזאק שצ'מייסטר (Isaac Sechmeister) מאוניברסיטת סאות'אילינויסי (Southern Illinois University), מיקרו ביולוג ופעיל בתחום מניעת התפשטות האיידס, ובוריס ברסלר (Boris Bresler) מאוניברסיטת קליפורניה בברקלי, בר סמכא עולמי בתחום עמידות מבנים בפני רעידות אדמה.

שניהם חזרו לבקר בסין בגיל מבוגר וחלקו את הידע שהיה בידם עם קולגות בסין.

ברסלר, עזב לבסוף את מגוריו בארה"ב והיה לאזרח ישראלי. בישראל הצטרף כחבר באיגוד יוצאי סין (איגוד של יהודים עולי סין) ובשנותיו האחרונות, אף ערך את המהדורה האנגלית של בטאון האיגוד.

ולסיכום, מבט חטוף על היחסים ששררו בין היהודים לקבוצות מיעוטים נוספות בטיינזין.

בהתחלה, היהודים שמרו על יחסים ידידותיים עם הגרמנים המקומיים. הסיבה בחלקה נעוצה בכך שלשתי הקהילות הללו, בשונה מהקהילות האחרות של מדינות מערב אירופה כגון בריטניה, צרפת ויפן, לא היו בעלי מושבות בסין בשנות ה-20 וה-30. הסיטואציה השתנתה רק לאחר שהנאצים החלו לצבור כח. אני זוכר, למשל, את ההדחה שניחתה על אחד מכוכבי קבוצת

הכדורגל הגרמנית, בנו של הסוחר הגרמני-יהודי קרל וולף. תלמידים יהודים הורחקו מבית הספר הגרמני של טיינזין. חיזוריו של איש צעיר אחרי בתו של מי שהיה בעבר מנהל יהודי בחברה גרמנית גדולה, נגדעו בפתאומיות בעקבות טרגדיה אישית, הצעיר נשא את שם המשפחה "Von", המשווין לאצולה הגרמנית. הוא נעלם במדבר גובי במהלך מסע לאיזורים הפראיים של צפון סין. האם התאבד, נשבה או נהרג ע"י שודדים לא התגלה מעולם.

יחסיהם של יהודי טיינזין עם המהגרים מרוסיה הלבנה היו טובים מאלו ששררו בחרבין, רבים מהם היו חברים ללימודים בבית הספר או חברים לקבוצה בפעילויות ספורט.

אך גם בטיינזין, היתה קבוצת שוליים של ריאקציונרים ופשיסטים פעילים, אך בקנה מידה קטן יותר מבחרבין.

אהרון ברנר (Aaron Brenner), מהחברה היהודית אמריקאית למסחר בפרוות "האחים ברנר" (Brenner Bros),

נחטף עבור כופר ע"י כנופיה שכזו. על אבי הוצאה דיבה מסולפת ע"י תועמלן מרוסיה הלבנה בשם מקס ארסקי (Max Arsky), אותו תבע אבי בהצלחה, בבית משפט סיני. מוטיה דיכנה (Motia Dichne), איש מכירות בחברת פורד ואחיו הצעיר של רופא יהודי מטיינזין, נאסר ע"י השוטרים היפנים החמושים ועונה למוות, על רקע חשד כי ריגל אחרי היפנים.

מאמרי זה, כפי שכבר ציינת, מוגבל לשנים בהן חייתי בטיינזין, עד שנת 1937. אין מאמר זה מכיל התפתחויות שחלו לאחר מכן חוץ מחוויותי האישיות, כגון תפיסתם של הרשויות את היהודים חסרי אזרחות מדינית ע"י קיצונים מקרב הרוסים הלבנים, אשר נתמכו ע"י היפנים בתקופת שלטונם.

תפקיד הקונסול הכללי הגרמני בטיינזין, שהיה נאצי מוכר, שהאיץ ביפנים כי "ימחקו" את היהודים בסין הכבושה, כשם שעשו הנאצים באירופה הכבושה.

הדו"ח שמסרתי כאן, אינו מכסה גם את התקופה שלאחר המלחמה בה הפכה הקהילה היהודית של טיינזין לחלק מהקהילה הסובייטית, עת הפך מועדון קונסט למועדון הסובייטי וכדומה.

ולבסוף, הערה בנושא מיקום מגורינו בטיינזין:

בחוודשים הראשונים ב-1920, שכרנו חדר בדירה משותפת עם משפחה של חברים יהודים מרוסיה, ברחוב ויה מאטאו ריצ' (Via Matteo Ricci) במושבה האיטלקית, (היום קרוי הרחוב גואנגמינג דאו - Guangming Dao), איני זוכר את מספר הבית. ואז, החל משנת 1921 עד 1926, היינו (שוב בחדר אחד) באכסנייה שהיתה אז בדרך ווצ'אנג, (Wuchang Road) מס' 7, במושבה הגרמנית לשעבר (The Te Bie Yi Chu) ונוהלה ע"י

משפחה יהודית בשם משפחת קרמר (Kramer). בשנת 1926, כשמצבנו הכלכלי השתפר, עברנו לדירת 3 חדרים בדרך פארקס (Parkes Road), היום באודינג דאו - Baoding Dao) במושבה הבריטית.

ב-1930, תחת השפעת המשבר הכלכלי העולמי, עברנו לבית בו שכן גם משרדו של אבי, ב-Victoria Terrace במושבה הבריטית.

מ-1934, משנשאתי לאשה את אדית ביהובסקי (Edith Bihovsky) אזרחית ממוצא רוסי-אמריקאי, וחיינו בדירה בדרך קונסולר (Consular Road), היום נקרא הרחוב Da Tong Dao), גם הוא במושבה הבריטית, אך איני זוכר את מספר הבית.

בשנת 1937 עזבתי את טיינזין לאחר שעבדתי כמה חדשים בבייג'ינג.

הדיווח הבא מתאר בצורה גרפית את הסבל שעברה על הקהילה היהודית תחת הכיבוש היפני, מתוך מכתב שכתב אבי ברוסית לחבריו באירופה, בעת שהותו בניו יורק בשנת 1939.

נאלצתי לעזוב את סין בגלל התנאים שנכפו ע"י היפנים. כשכבשו היפנים את צפון סין, הם ארגנו את האזור מחדש בסיוע גורמים שכירים מקרב הסוג הנחות ביותר מבין המהגרים הרוסים הלבנים שנקראו "ועד המהגרים האנטי קומוניסטים", להם נתנו היפנים תפקידי שיטור וסמכויות בתחום ביקורת דרכונים.

עבור הזכות ואשרות המעבר, משטרת הבובות הסינית שהיתה בעצם בשליטה יפנית, דרשה מכל מצטרף ל"מועדון האנטי קומוניסטי" תשלום מיסים, והכי חשוב, דרשה השתתפות בהפגנות שהוועד אירגן, במיוחד באלו שהללו את הניצחון ה"הרואי" של היפנים בסין, וגם בהפגנות שהוועד ערך נגד ברית המועצות.

נאלצתי להצביע בארגונים החברתיים והפילנתרופיים אליהם השתייכת, בהתאם להוראות הוועד, ולא היתה לך זכות להעסיק אזרחים סובייטיים כעובדים.

הצעירים נחשבו ככשירים לגיוס לשרות הצבאי, והיו חייבים בשרות צבאי ובכל החובות המתלוות לכך.

לאור נסיבות אלו תנועתנו הוגבלה רק לתחום המושבות הבריטיות והצרפתיות, ולא עלה בידינו להשיג דרכונים, למרות שהמוניטין שלי היה ידוע היטב לרשויות החדשות.

במילה אחת, היה עלי להשאיר הכל מאחורי, להעביר את העסק לעובדי ולעזוב את סין.

ישראל אפשטיין נפטר ב-

26 למאי 2005 בבייג'ין.

יהיה זכרו ברוך!

רופא המחנה

16 שנה בבריית המועצות

ד"ר אברהם קאופמן

מתוך ספרו בשם זה

פרק ראשון

8 במאי 1945 נכנעה גרמניה. ב-26 ביולי שיגרו ארצות-הברית ואנגליה באמצעות ברית-המועצות תביעה ליפאן להיכנע בלא תנאים, אך יפאן דחתה את התביעה והוסיפה להילחם. אף כי חוגיה הצבאיים היו בדעה, כי ברית-המועצות לא תפתח במלחמה, שכן קיים בין שתי המדינות חוזה אי-התקפה, חוזה הצבא האדום את גבול יפאן. ב-9 באוגוסט החלו היפאנים בחרבין במאסר אזרחים רוסים. למחרתו באו אלי, בזו אחר זו, כמה נשים יהודיות שבעליהן נאסרו וביקשו כי אתערב למענם אצל השלטונות. המאסרים מבוצעים על-ידי המשטרה. השוטרים פורצים לבתים, אוסרים אנשים בלא להציג פקודת-מעצר כלשהי. יהודים בעלי דרכון סובייטי התחילו מגיעים לבית-החולים בו שימשת רופא, מבקשים לאשפז אותם ולהצילם בדרך זו ממאסר. הנני מקבלם לבית-החולים, רושם בכרטיס-הקבלה וכן בטופס "תולדות המחלה" את התאריך של יום אתמול ושלשום. משרדי בבית החולים נהפך ל"לשכת הדמעות" - רבים הבאים אלי כאל ראש הקהילה היהודית ומבקשים עזרה והגנה. צלצלתי לראש המשלחת הצבאית היפאנית וביקשתי לקבלני לראיון דחוף. במשך עשר השנים האחרונות נדדמן לי לא אחת להיפגש עמו בענייני הקהילה היהודית, מוסדות-הציבור היהודיים וכן בענייניהם של מאות יהודים בודדים, לרבות הפליטים מגרמניה. בפגישה הבעתי את כמיהתי והתמרמרותי על מאסרם הבלתי-חוקי של יהודים רבים ותבעתי את שחרורם המיידי. ראש-המשלחת הופתע מדברי על היקף המאסרים, אולם אמר, כי בעתות-מלחמה נתון השלטון בידי מפקד חיל-המצב וכי המאסרים מבוצעים לפי הוראותיו. ענית כי אם אמנם מפקד חיל-המצב הוא שפקד על בידודם, או אף על מאסרם של כמה אנשים חשודים, אין לי להניח כי הוא שקבע את רשימת עשרות היהודים שנאסרו. אין זאת, כי המשטרה היא שערכה את הרשימה מתוך שיקולים שאינם שייכים כלל לענייני בטחון. בעזרת יועציה הרוסים - אנשי ה"גורדיה הלבנה" והמאה השחורה" אוסרת המשטרה בראש וראשונה יהודים, בעיקר את האמידים שביניהם, על מנת לסחוט מהם כופר-נפש. הנני מבקש, איפוא, כנציג העליון של הרשות להפנות

שאלתי אותו שלא באופן אישי, מטעם מי הוצאה פקודת המעצר ואם נמצאת היא בידי.

"הלא יודע אתה", הצטחק הסמל, "כי אין מוציאים פקודות מעצר. אין אנו אשמים בדבר. קיבלנו פקודה להביאך למשטרה. וכי היינו מטרידים אותך אילמלא הפקודה שקיבלנו? בבקשה, דוקטור, בוא אתנו!" לשאלתי על שום מה, לדעתם, אוסרים אותי, הצטחק וענה:

"וכי איך מבין?.. כדי שלא תפריע למשטרה...תמיד אתה מפריע לה..." אמרתי לסמלים, כי לא אלך איתם. הם נבוכו ואף נבהלו. מה לעשות? חייבים הם להביאני. פקודה - ואין להמרות את פיה.

"לא אלך אתכם", חזרתי ואמרתי. "לכו ואמרו למפקד שלכם, כי לא אלך. אם אינכם יכולים לאמור זאת משום שפחדים אתם, אמרו לו כי אני חולה, כי אני בתורנות בבית-חולים, כי בהעדר רופא אחר איני יכול לעזוב את בית-החולים, כי מטפל אני בחולה קשה...אימרו מה שתאמרו...לא אלך!"

הסמלים ניסו להתקשר בטלפון עם מפקדם, אולם הטלפון אינו פועל. קרוב לשעה שתיים בלילה הגיעה לבית-החולים מכונת וממנה יצאו ששה אנשים חמישה יפאנים ורוסי אחד, כולם מזוינים מכף-רגל ועד ראש וקסדות פלדה לראשיהם ובראשם יפני - מפקד מדור הזרים של המשטרה. הננו מכירים איש את רעהו ולא אחת נפגשתי עמו בענייניהם של יהודים, וכרופא אף טיפלתי בבני-משפחתו. הוא קורא לי הצידה ומשדלני לנסוע עמו למשטרה, על מנת לברר את העניין עם הממונה עליו. פקודה בידו להביאני - ויהי מה. אין רוצה להשתמש בכוח ומבקש ממני להילוות אליו. לא היתה ברירה בידי ובלוויית החבורה המזוינת נסעתי.

לתחנת המשטרה הגענו בשלוש בלילה. מפקד המדור לזרים שהביאני עושה כל שביכולתו כדי לברר עם הממונים עליו שמא חלה אי-הבנה בעניין מאסרי. אולם בשעה כה מאוחרת אין הוא משיג איש ומשלא עלה הדבר בידו הוא מבקשני לרדת לקומת המרתף של הבית - כלומר, לחדר המעצר. ירדנו, ואחד השוטרים - קוראיני - "מקבל" את האסיר. רושם את שמי וכן את החפצים האישיים שהוא נוטלם ממני - שעון, כסף, עט נובע - מסיר מעלי את החגורה, הנעלים.

לכך את תשומת-לבו של מפקד חיל-המצב ולסייע לנו בהגנה על חייהם וזכויותיהם של התושבים היהודים. ראש-המשלחת צלצל בו במקום למפקד חיל-המצב. הם שוחחו ביניהם, ושמי נזכר בשיחה כמה פעמים. עם תום השיחה הודיעני ראש-המשלחת, כי אכן ציוה מפקד חיל-המצב על מפקד-המשטרה לבודד את האנשים החשודים, אולם מופתע הוא למאסרים הרבים ומבטיח לברר את העניין בהקדם. ואכן, למחרת היום שוחררו כל היהודים שנאסרו.

בעוד אני יושב בלשכתו של ראש-המשלחת וטוען בפניו, הגיע לנווה-הקיץ שמחוץ לעיר בה התגוררתי אז, אחד ממפקדי המשטרה על מנת לאסרני. בהניחו, כי עד מהרה אשוב מבית-החולים, ישב בביתי וחיכה לי. ואילו אני חזרתי מלשכת ראש-המשלחת לבית-החולים כדי לסיים בעוד אור את בדיקת החולים, שכן הוכרז בעיר על האספה הכללית וסידורי התאורה בבית-החולים עדיין לקויים היו. אחד מבני חמק מהבית ובא לבית-החולים להודיעני על ה"אורח", המצפה לי. משונה הדבר: זה עתה חזרתי מאצל ראש המשלחת הצבאית, אשר הבטיחני לשחרר את היהודים העצורים ואילו אני עצמי צפוי למאסר. ניסיתי להתקשר בטלפון עם כמה אנשים, אולם הטלפון לא פעל.

הצלחתי להודיע על הצפוי לי למזכיר הקהילה היהודית וכעבור זמן-מה הוא הגיע לבית-חולים בלוויית פרופסור קוצודז' - אחד מחסידי אומות-העולם. באחת הוועידות של הקהילות היהודיות במזרח הרחוק נשא דברי-ברכה בעברית. הוא למד בארצות-הברית בפקולטה לשפות המזרח ומשמש פרופסור למדעים שמיים באוניברסיטת טוקיו, חיבר ספר על תולדות עם ישראל בימי-קדם וספר דקדוק של הלשון העברית. מששמע את הפרטים נסע פרופסור קוצודז' לנציגי השלטונות על מנת לנסות ולבטל את רוע הגזירה.

בחצות באו לבית-החולים שני סמלי משטרה רוסים שהכרתים מזה זמן רב, שכן בתוקף תפקידם היו נוכחים לעתים קרובות באסיפות יהודיות.

"תפקיד לא נעים הוטל עלינו. באנו לאסור אותך. מה לעשות? כבר גוערים בנו על כי טרם הבאנו אותך למשטרה", אמר אחד מהם.

אולם ברגע זה חוזר היפאני שהמשיך בבירור העניין, מצווה על הקוריאני להחזיר לי את כל החפצים ואומר: "איש חשוב אתה, אדוני הדוקטור...אתה חפשי!"

עלינו למעלה וקצין משטרה שהוזעק בינתיים לתתנה חוזר ומודיעני אף הוא כי חפשי אני לנפשי. השעה חמש בבוקר. באין תחבורה בשעה כה מוקדמת איני יכול לחזור הביתה והנני שם פעמי לבית-חולים. בדרך סרתי למלון "מודרן", שם מתגורר מזכיר הקהילה. מצאתי אצלו את בני ויחד עמו חזרתי לבית-החולים. לא עצמנו עין, לגמנו מהקפה ועם בוקר חזרנו הביתה. הידיעה על מאסרי ועל שחרורי נפוצה חיש-מהר בין השכנים ורבים באו לברכני. זה היה ב-11 באוגוסט ואותו יום שוחררו, כאמור, גם יתר היהודים שנאסרו.

2

המלחמה עדיין נמשכת. ב-10 באוגוסט לאחר הטלת הפצצה האטומית על הירושימה הודיע קיסר יפאן ברדיו, כי בשים-לב לקרבות הכבדים של עמו הוא מצווה על הפסקת הקרבות. אולם מפקד הארמיה הקונטונית שחנתה במנג'וריה מסרב להניח את הנשק והפעולות הצבאיות נמשכו עוד 9-8 ימים. ב-17 באוגוסט נכנס הצבא האדום לחרבין. מרצונם, או על-כרחם, קיבלוהו הרוסים והסינים בשמחה. רוסים רבים יוצאים מגדרם ומטילים לעבר חיילי הצבא האדום סיגרות, תפוחים וסוכריות, מחבקים אותם, את "הרצויים", את "המיוחלים"... רבים מהם, כנראה מתוך רצון להציל את עורם, מריעים לקראתם. לעניין ושלא לעניין: "חי הצבא האדום!", "חי סטאלין!"

ביום ראשון - 19 באוגוסט - בשעה 11.00 בבוקר, זומנה לפי הוראת הפיקוד הסובייטי אסיפת נציגי הציבוריות הרוסית, לשם כינון ועד ציבורי שתפקידו לשמש כעין מועצה עירונית. המועצה העירונית הקודמת וכן ארגונים אחרים כבר לא פעלו. על הוועד הציבורי לדאוג לאספקת לחם ומצרכים אחרים לאזרחים ולצבא וכן לארגן שמירה עירונית (היפאנים מוסיפים לירות ברוסים וצולפים ממארב באנשים בודדים). משום שאותה שעה הייתי עוסק בניתוח דחוף, לא יכולתי להיות נוכח באותה אסיפה וביקשתי את מזכיר הקהילה להשתתף בה. אף על פי שלא נוכחתי באסיפה נבחרתי סגן יושב ראש הוועד הציבורי, ואם כי הייתי עמוס עבודה רבה, אם כרופא ואם בענייני הציבור היהודי, נאלצתי לקבל על עצמי את התפקיד. הוועד הציבורי ניגש מייד לפעולה. אם כי לכאורה היה זה ועד המיצג את תושבי המקום, עמדו מאחוריו, ולמעשה אף בראשו, שני קצינים של הצבא האדום.

ביום שלישי 21 באוגוסט, בשעה 2 אחר הצהריים, היה עלי להתחיל בקבלת קהל במשרדי הוועד הציבורי. עמד יום אוגוסט

חם ונאה. חזרתי מבית חולים לביתי. סעדתי ארוחת צהרים עם בני משפחתי ונסעתי למשרדי הוועד. נסעתי... ושוב לא חזרתי. נפרדתי ממשפחתי למשך 16 שנים תמימות ונפגשנו שוב אך ב-1961 במולדת, במדינת ישראל.

בבואי למשרדי הוועד התחלתי בקבלת קהל. הראשון נכנס גבר, גרמני לפי מוצאו. בלילה נהרג בנו על-ידי היפאנים. הוא עמד על משמרתו ליד מחסן צבאי כלשהו. האב האומלל מתייפת. היה זה בנו יחידו. אין ידו של האב משגת להביא את הבן לקבורה. הוריתי למזכיר שהועמד לרשות, לדאוג לסידורי הקבורה. אחריו נכנסת אישה. הבוקר מתה עליה אמה. אישה עניה היא ומבקשת עזרה כספית. מישהו מבקש לאשפז את בתו החולה בבית החולים: בעל מאפיה מבקש לקבל קמח לאפיה, וכיוצא בזה. אדם קשיש שברצונו להוציא עיתון מיוחד לכבוד "הצבא האדום עטור הניצחונות" ו"סטאלין הגדול", מבקש רשיון, עזרה טכנית והקצבה כספית. האיש מאיץ בי, שכן בעוד שבוע י"ערך" מסדר הצבא האדום" ורצונו להספיק ולהוציא את העיתון לקראת אותו יום. אני מפנה אותו לפיקוד הצבאי, שכן אין הדבר בתחום פעולותיו של הוועד. האיש אינו מרוצה, דורש במפגיע לסייע בידו ומנסה להוכיח מה רב המעשה שבדעתו לעשותו. אני מסרב לסייע בידו והוא יוצא מחדרי ורוטן. מי יודע, אולי רוצה הוא להציל את נפשו? לפני כ-15 שנה ברח מברית-המועצות ומצא מקלט במנג'וריה. והנה שוב נהפך עליו הגלגל ונדמה לו, כי הדרך היחידה להצלה היא להריע "כבוד לסטאלין!" "כבוד לצבא האדום!"

אף בחדרים האחרים של המשרד רבה ההמולה. בחדר אחד כתבים, מציינים ומדביקים כרזות וסיסמאות: "כבוד לצבא האדום עטור-הניצחונות", "תהילה למנהיג הפרולטריון הבין לאומי סטאלין הגדול"... "תהילה"... "כבוד"... "חי"... ומיהו העסוק בכל אלה? עורך עתון אנטי-סובייטי, כלי מבטא ימני מובהק של אמיגרנטים רוסים, אמיגרנט "לבן" שעוד לפני זמן קצר בלבד נשא הרצאה נגד ברית-המועצות והקומוניזם. כל אויביה הפעילים של ברית-המועצות, אנשי "הגורדיה הלבנה ו"המאה השחורה" שרים עכשיו שירי-הלל למשטר החדש. רוצים להציל את נפשם וסבורים כי זו הדרך. איש מהם לא ניצל. נאסרו גם אלה המעטים, אשר בהיותם חברי הארגונים האנטי-סובייטים שימשו בו בזמן סוכני הסובייטים. מי מוקדם ומי מאוחר יותר, כולם הובאו לברית-המועצות ומצאו "מקלט" בבתי-הסוהר ובמחנות הגירוש הסובייטים.

בשעה ארבע אחרי הצהרים סיימתי את קבלת המבקרים והלכתי לבית - החולים על מנת לערוך ביקור-ערב אצל החולים. עם גמר הביקור, בעודי מתכוון לנסוע

הביתה, צילצל הטלפון. מזמינים אותי לבוא בו בערב, בין 5-7 למלון "יאמטו", ו"להתייצג" לפני הפיקוד הסובייטי העליון. מזמינים נציגי הארגונים והמוסדות הציבוריים, הלאומיים והתרבותיים ו"רצוי" כי יבואו במספר רב ככל האפשר.

משקיבלתי את ההזמנה מיד הודעתי על כך באמצעות מזכיר הקהילה לאחד מחברי הנשיאות וכן לרב העיר. קבענו להיפגש אצל המזכיר במלון "מודרן". עם שסיימתי את ביקור החולים הלכתי למלון ובטרקלין כבר חיכה לי הרב. חבר-הנשיאות של הקהילה טרם הגיע. גם בביתו לא היה ובני-ביתו חיפשוהו בעיר וזמן רב לא מצאוהו. והנה מופיע גם הוא, מתנשף ומתנשם, שמח שלא איחר את המועד... נסענו ארבעתנו למלון "יאמטו". חברי משוחחים ביניהם. חבר-הנשיאות מספר כיצד מצאוהו בני-ביתו. הרב פונה אלי: "למה נעצבת אל לברך?" השיבותי, כי אני עייף וחש בראשי, ואילו לאמיתו של דבר. נדכדכה עלי רוחי וחרדתי לבאות. סבורני, כי גם הרב חלשה דעתו ומשום כך ישב והחריש בעצבות.

2

בפתח מלון "יאמטו" עמד מיור ושני חיילים חמושים. משקרבתנו הצדיע המיור ואמר באדיבות:

"באתם לפי ההזמנה להתייצג? בבקשה!" וכמו מתחת לאדמה צץ בן-רגע קפיטן צעיר אשר ליוה אותנו לאחד מטרקליני המלון ונעלם כלעומת שבא.

אנו יושבים, מחכים. השיחה איננה מתקשרת. עברו כעשר דקות. שקט. אין כל תנועה. נכנס עוד מישהו, לבוש בגדים אזרחיים וישב על הספה שעמדה באמצע החדר. שקט מהלך-אימים. מחשיך והולך. אין מעלים אור. לא נשמע קול אדם וכל אחד מאתנו שואל עצמו: מה פירושו של דבר? חלפו עוד 15-20 דקות ולטרקלין נכנס קצין קרב אלינו ופונה אלינו:

"בבקשה!" ובתנועת-יד מציע לי להילוות אליו. אנו יוצאים מהמלון ונכנסים אל הבית שממולו - בית הקונסוליה היפאנית שהוחרם על-ידי הפיקוד הסובייטי. לפני פתחו הרחב של הבית הגדול עומד חייל מזוין. עולים לקומה שניה. הבית ריק מאדם. אין בו נפש חיה. הקצין מכניסני לפרוזדור גדול ובו שלוש דלתות, יוצא ומשאיר אותי לנפשי. היכן אני? אני פותח את הדלת לימין. חדר-אמבטיה ובית-שימוש. פותח את הדלת שממולי - חדר קטן וריק ללא ריהוט כלשהו ובו חלון לרחוב. אני פותח את הדלת השלישית ומציץ לתוך החדר. על שרפרף שלי שולחן ריק וישב ראש העדה הגרוזינית. משראה אותי נדהם, אולם ניכר בפניו כי יותר משהופתע שמח לראות אדם חי. היכן אנו? במטבח.

"מה מעשיך כאן? כיצד נקלעת הנה, האם מזמן אתה פה?" הנני ממטיר שאלות על

שכני. אף הוא הגיע הנה כדרך שהגעתי אני-ממלון "יאמטו", לשם הוזמן כנציג העדה הגרוזינית על מנת "להתייצג". הוא יושב כאן, במטבחון קטן זה, זה למעלה משעה. איש לא נכנס אליו, לא קראוהו ולא שאלוהו דבר. אנו יושבים, משוחחים ומעלים סברות מסברות שונות. מה פירושו של דבר? ומה יהיה עלינו? ההורים נוגים...

מה זה? קול צעדים בפרוזדור מגיע לאזנינו. נדמנו ועשינו אזנינו כאפרכסת. מישוהו פוסע הלך וחזור, הלך וחזור. החלטתי להציץ. פתחתי את הדלת. את מי רואות עיני? - את מכרי הטוב נ'. משראני נדהם ונתבהל. הנני מזמינו אלינו למטבח. כבר שלושה אנחנו. הוא מבוהל ביותר ואינו יכול להירגע. גם הוא הוזמן "להתייצג". בעבר שימש ראש אחת הערים השוכנות לחופיו של הנהר אמור. בחרבין היה מנהל הבנק לאשראי הדדי. הוא הוזמן "להתייצג" כנציג ההנהלה של חברת מגדלי-סוסיים. גם בשבילו "ימצא מקום בבית-סוהר, או במחנה-גירוש. מדוע לא? בברית-המועצות נוהגים לאמור: "העיקר שיימצא האדם, 'סעיף' ימצא מאליו". שעה תשע בערב. הדלקנו את החשמל. אור עמום. חשוך. שלושתנו מדוכדכים. אין השיחה קולחת. וכי על מה אפשר לדבר? רק על אחת חוזרים כל הזמן: "מה פירושו של דבר? במה העניין? כמה זמן נשב כאן?" דממת-מוות. לא ניעה ולא זיז. הבית ריק ושומם. אין נפש חיה והריקנות מטילה אימה. השעה עשר, אחת-עשרה. שכני החדש ספק שואל, ספק קובע: "האומנם נאסרנו?" נענית: "עדיין מטיל אתה ספק בדבר? והגרוזיני כמשיח עם עצמו: "יוד יחסלו אותנו..."

חצות. לפתע שומעים אנו דשדוש רגלים, קולות המולה. הצצנו לפרוזדור. פנים מוכרות! הפרוזדור מואר ומצטופפים כו כחמישים-ששים איש. ביניהם חברי הנשיאות של הקהילה היהודית, נציגי המושבה האוקראינית, הארמנית, הטיורקו-טטרית, באי-כוח ארגון אזרחי ליטא עם הקונסול הליטאי בראש. כאן גם נציגי מוסדות וארגונים שונים - "הצלב האדום", "החברה לעזרה הדדית" ורבים אחרים. כולם באו "להתייצג" לפי הזמנת הפיקוד הסובייטי העליון. משראיתי את האנשים נזכרתי, כי ימים אחדים קודם-לכן ביקש קצין-הקשר הסובייטי מיושב-ראש הועד הציבורי לערוך רשימה של כ-250 איש מבין העסקנים הפעילים ביותר של כל הארגונים הציבוריים והמקצועיים, על מנת להזמין להרצאתו של קצין גבוה על הנושא "כיכד כבשנו את ברלין?" הוא נתבקש להכין את הרשימה תוך יממה. היושב-ראש נזדרז, ובו ביום ערך את הרשימה והגישה. כל הרצאה לא נערכה, אף לא היתה אמורה, כנראה, להיערך, וכל עניין הרשימה לא בא אלא להיעזר בה בקביעת רשימת המוזמנים "להתייצג".

משראו אותי עמיתי מהקהילה היהודית ניגשו אלי, חיבקוני בשמחה ושאלו:

"כבר התייצגת?" וכאשר ספרתי להם, כי אנו יושבים כאן משעה שש בערב ושאלתי האם אין ברור להם כי אסורים אנו, נתבהלו למשמע דברי.

"מה זה עלתה על דעתך? עוד מעט תיערך בודאי קבלת-פנים כללית ונלך הביתה!..." גם אחרים היו בדעה זו ולא עלו על דעתם כי אסורים אנו. ראש העדה האוקראינית גינה בחריפות את "הפסימיות השחורה" שלי. הקונסול הליטאי אף הוא רטן ומחה נגד דברי על המאסר. אחרים חרשו במבוכה. מקץ כמה זמן הופיע קצין בדרגת מיור. תוך דממה מלאה פנה ואמר: "אבקשכם ללכת אחרי!"

על-פני רבים נסוכה בת-צחוק של נצחון-הולכים "להתייצג" - והביתה!

אנו צועדים על-פני הפרוזדור הארוך - לפנינו המיור ומאחורינו חייל חמוש. יורדים במדרגות פנימיות לקומה ראשונה. הננו עומדים ליד הדלת רחבה המוליכה החוצה. אולם אין הדלת נפתחת לפנינו. המיור ממשיך ויורד למטה - לקומת המרתף - ואנו אחריו. חדר גדול ונמוך. התקרה מעל הראש. מזהים. על רצפת-האבן ערימות פסולת ולכלוך. ליד כל אחת מהדלתות שבקומת-המרתף - חייל צעיר ורובה בידו. הקצין נכנס לאחד החדרים, ואילו אנו נשארנו בחברת החיילים. לשבת אי-אפשר - ספסל, כסא, או דרגש כלשהם אינם בנמצא.

רבים נתפכחו, הבינו כי אסורים אנו. אולם הקונסול הליטאי עדיין בשלו. לדעתו תהיה זו בדיקת תעודות - והביתה. אולם אחרים שוב לא השלו עצמם. מרתף מלוכלך, שמירה מזוינת. ולפתע נשמע קולו החמור של אחד החיילים:

"לא לדבר!"

נפתחה הדלת, מופיע לייטננט בכיר מודיעי: "היכנסו הנה, שנים-שנים, לפי התור!" מישהו מזדרז ונכנס. כעבור עשר דקות קוראים לזוג הבא. ואילו השנים הראשונים טרם חזרו. הגיע גם תורי. נכנסנו - אני ואחד משכני למטבחון - לחדר חשוך וצר. לייטננט בכיר מזמיני לגשת אל שולחנו ושואל: שם המשפחה, השם, שם האב, שנת-הלידה, הלאום (שאלה אחרונה זו נשאל אדם בברית-המועצות תמיד, בזמן חקירה כלשהי, או עם מילוי שאלון). לאחר-מכן נתבקשתי לשים על השולחן כל אשר עמי. עשיתי כדברו. נצטוויתי להסיר את העניבה ואת חגורת המכנסים, הקצין רושם הכל - דבר-דבר ומספרו - מונה את הכסף, קורא בקול את אשר נמסר על-ידי לשמירה ונתקבל על-ידו. אני חותם, הוא חותם - הכל כהלכה, ושלום על חפצי וכספי - שוב לא ראיתם.

הקצין פונה לסמל העומד בסמוך ואומר: "לשלישי!" גם לסמל וגם לי ברורה הכוונה - ואנו יוצאים.

פרוזדור צר וחשוך למחצה. הקיר מצד שמאל מסורג סורגי-ברזל העולים עד התקרה. מאחורי הסורגים תאים-תאים - וקיר דק חוצה ביניהם. אנו נעצרים ליד תא מספר 3, הסמל פותח דלתית-ברזל שרק בשפיפה יכול אדם להיכנס דרכה. נכנסתי לכלוב. אור עמום. איצטבות-משכב. על אחת מהן שוכב מישהו מכורבל במעיל. ישבתי על האיצטבה התחתונה - אולם שבבים חדים כמחט ננעצו בבשרי-אין זאת כי הקרשים חדשים וטרם הוקצו קפצתי וישבתי עד אור הבוקר. האיש, שכני לתא מתוערר, מסתכל בי וקורא:

"דוקטור, ואתה כיצד הגעת הנה?"

"אין זאת, כי כל הדרכים מוליכות לכאן."

חברי מהקהילה היהודית כלוא בתא הסמוך - מספר 4. בתא מספר 5 יושב עורך עיתון מכר. בתא מספר 1 - רופא, אף הוא מכר. עם בוקר התחילו מביאים לתא אסירים נוספים ועד לצהרי יום נדחסו לתוכו 10 אנשים. התא צר מלהכיל את כלנו. דוחק, מחנק. אך הפציע האור התחלתי להתבונן בנוי החדש. התא בלי חלון. שלושה קירות אטומים וקיר מסורג לצד הפרוזדור. בקיר החיצוני של הפרוזדור קרוע אשנב קטן החוצה.

אני יושב על הרצפה. אשרי מי שמעיל לו - יכול לפרשו ולשכב. השבבים שבאיצטבה אינם ננעצים בבשרו.

יום רודף יום. יומם ולילה בכלוב צר, מחניק ומלוכלך. אנו נחנקים מחוסר אויר לנשימה. מבקשים את הסוהר התורן לפתוח את האשנב שבפרוזדור. "אסור!" משיב הלה בפסקנות. על-פני הפרוזדור עובר סמל. אני פונה אליו ומבקשו לפתוח את האשנב, ולו רק בלילות. נכמרו רחמיו, הוא מתרצה לי ופותח את האשנב לבי כבד עלי. חברי לתא - רובם אנשים בלתי-מוכרים לי, חסרי-תרבות ואין לי ענין בהם. הנני היהודי היחיד בתא. פעמיים ביום מוציאים אותנו לבית-השימוש. תאים-תאים, כל תא לחוד. משאני עובר על-פני התאים הסמוכים מברכני לשלום אחד המכרים וביניהם ד"ר ט'. פעמים מכבד הוא בהתנדבות את רצפת הפרוזדור. וכנראה כדי להראות, כי לא נפל ברוחו וכי לא אבדה תקוותו, הוא משתטה ורוקד כשהמטאטא בידו. אסור לבוא בדברים עם יושבי התאים האחרים, אולם משמטאטא ד"ר ט' את הרצפה סמוך לתאי הוא שואל לשלומי ומוסיף:

"אל דאגה, עד-מהרה ישחררו אותנו..."

ואכן בטוח היה כי לא יארכו הימים וישוחרר מהכלא. בראשית 1946 נשלח לאחד ממחנות-העבודה באוראל ועבד בו כרופא בבית-החולים של המחנה, על אף שהתחיל משבח ומקלס את השלטון והמשרט נידון לעשר שנות מחנה, אולם עוד בטרם הוציא את שנתו השישית בו פסקו לו עשר שנים נוספות ופיטרוהו מעבודתו כרופא. הוא נתפס למרה שחורה ומת בלא שזכה לחופש.

מידי יום בימומו מביאים אסירים חדשים, בעיקר צעירים. לבי חרד פן יפגעו הצ'קיסטים בשני בני. בוקר אחד הוציאו את כלואי התא מספר 1 לבית-השימוש. משחזרו סיפרו, כי למרתף הובאה קבוצה גדולה של אסירים חדשים, רובם צעירים. הדם קפא בעורקי. אלוהים שבשמים! חוסה על ילדי! בקוצר-רוח חכיתי עד שהוציאו את התא שלנו. המרתף מלא אסירים. הנני פונה ישירות לעברם ובעין חרדה מסתכל בפניהם. מישהו מהצעירים צועק לעברי: "דוקטור!" הנני שואל היכן נעצרו, מתי, בעוון מה - ואם ראו את הבחורים שלי. לא! בני אינם ביניהם. נרגעתי קמעה. הם מספרים, כי יום-יום עוצרים אנשים ברחובות, חוטפים, מכניסים למכונות ומובילים לבית-סוהר. ויום-יום הנני מתייסר בייסורים וחרד לגורל ילדי.

ביום ה-16 למאסרנו הולוכו אותנו סוף-סוף למרפח. התקינו בחצר שלושה-ארבעה ברזים עם מים קרים, הביאו מים קרים, הביאו מים חמים, כמה דליים - ורחץ! אף-על-פי-כן רחצנו, שטפנו קמעה את הלכלוך שדבק בבשרנו. וגם זוג לבנים קיבלנו. בין האסירים ישנם כמה חולים. הודענו על כך למפקד בית-הסוהר ולסמל. הבטיחו להביא רופא. רבים נרשמו. נרשמתי אף אני, בעיקר מתוך תקווה שמא מכיר אני את הרופא ואוכל ליצור דרכו קשר כלשהו עם העולם החיצוני. סמוך לצהרים בא ה"רופא" - חובש של אחד מבתי-הסוהר בעיר. בלוויית קצין היה החובש ניגש לפתח של כל תא ושואל: "מי חולה? מה כואב?" - ומשאר לחולים אבקת אספירין, או פירמידון. בסוף ניגש גם לתא שלנו. מיד הכיר אותי. אני מבקשו להיכנס ולבדוק אותי, שכן חש אני במעי. הקצין פתח את דלתית התא על מנת שהחובש יוכל להיכנס. אולם הלה החוויר, נרעד וניכר היה כי הוא חושש מלהיכנס פנימה. אין זאת, כי מתירא הוא פן לא יותן לו לצאת, אך בסוף הרהיב עוז ונכנס. מישהו פונה בשאלה אל הקצין, אני מנצל את ההזדמנות ומבקש מהחובש למסור דרישת-שלום למשפחתי. למשמע בקשתי נתבהל ויצא בחפזון מהתא. אך לפני שלושה חדשים היה חובש זה חולה בטיפוס. ביקרתי בביתו ואף אישפזתי אותו בבית-החולים היהודי וטיפלתי בו. אז הודה לי מאוד, אולם כאן גבר בלבו הפחד, הפחד לחיי, ואף להביט בי נמנע.

מקץ כמה ימים התחילו קוראים את הכלואים לחקירה. כעשרים איש מצטופפים בפרוזדור, ביניהם גם עמיתי מהנהלת הקהילה. הם עוברים על-פני התא שלי. פניהם קורנות משמחה, שכן סבורים הם כי משחררים אותם...אלה הנשארים ב"כלובי-החיות" מקנאים בהם. מישהו עובר על-פני תאי, מנפנף בידו, מברכני לשלום, מצטחק ומפסיר בלחש:

"עד מהרה ישחררו גם אותך?.."

איני יודע מנין באה להם אמונה זו. ייתכן, כי

שלטונות בית-הסוהר הולוכים שולל: "היכוננו, משחררים אתכם!" לא אחת היו נזקקים לשקר מעין זה. ברבות הימים גם לי אמרו כך פעמים הרבה. והאדם מאמין להם, שכן הלב רוצה להאמין. למחרת היום סיפר לנו אחד שחזר מהחקירה, כי כל אלה אשר "שוחררו" אתמול הועברו לבית-הסוהר העירוני, על מנת לפנות מקום לאסירים אחרים...

T

זה למעלה משבועיים וחצי הנני כלוא במרתף זה, ולפי שעה לא קראו לי לחקירה. בא חג ראש-השנה. בבוקר, עת הכל עדיין ישנים, גבר בי הרצון להתפלל והנני מנסה להיזכר במלות התפילה. השפתיים ממלמלות: "מי יחיה ומי ימות..." בו ביום, בראשון לחג, העלו את כולנו על משאית. נסענו לאורך רחובה הראשי של העיר. מחמת החג סגורים בית-העסק של היהודים הקהל ברחובות אינו רב ביותר. שני חיילים מופקדים עלינו והעוברים-ושבים מביטים בנו בתמיהה. משנעצרה לרגע קט המשאית בקרן-רחוב החלו אנשים מן הקהל לברכנו לשלום, ולהטיל לעברנו סיגריות, סוכריות ותפוחים. המשאית עוברת על-פני המלון מודרן ובפתחו עומד אחד מעובדי המוכר לי. בתנועת-יד הנני מסביר לו, כי מובילים אותנו לבית-הסוהר העירוני. עוד באותו יום מסר על כך למשפחתי (הוא סיפר לי על כך כעבור חודשיים, לאחר שאף הוא נאסר ושנינו נקלענו לאותו קרון-אסירים של הרכבת שהובילה אותנו לסברדלובסק).

הגענו לחצר בית-הסוהר ולאחר מפקד דחקונו, כ-60 איש, לאחד המבנים. בין המובאים היו מכרים רבים - עורכי-דין, עיתונאים, סופרים. הביאו מעין ארוחת-צהרים - דייסה תפלה ולחם, ומשום שרעבים היינו אכלנו הכל בלי לשייר. עם ערב החלו לשכן אותנו בתאים. הובאתי לתא מספר 43. נתמזל מזלי ובתאי שני חלונות הפונים לרחוב. באחת הפינות של התא - עביט למירגליים. 46 איש היינו בתא. ביניהם 8 סינים ויפאנים, מהם אנשי-עסקים ופקידי מנהל בכירים. הם תפסו פינה מיוחדת. בערב נכנסו לתא סגן-מנהל בית-הסוהר, קצין וסמל עם תיק בידו. על כל אחד מאתנו להודיע את שמו, שם משפחה, שם האב, שנת-הלידה והלאום. הסמל רושם. שכני, ד"ר ס', מודיע בקול רם: "הודי". המלה "הודי" בפיו של זה, צורמת את אזני. האומנם "הודי"? בבית-הסוהר הסוביטי נהפך ליהודי. מזה עשרות שנים הוא חי בחרבין, ידוע כפראבוסלבי שמהלכים לו בחוגי הכנסיה וזמן-מה אף שימש כעין "גבאי" בכנסיה שלהם - ולפתע "הודי"! משומד ותיק הוא. אמנם בזמנו, בשיחות עמי לא התכחש למוצאו היהודי ובראש-השנה אף היה מצלצל אלי ומברכני בחג שמח ואף "לשנה טובה" היה אומר בעברית.

אולם תמיד טען כי "פראבוסלבי" אמיתי הוא... משהגיע תורו של עורך אחד העיתונים הרוסיים - משומד בן משומד - חזר אותו מעשה עצמו. גם הוא מכריז כי "הודי" הנהו. אביו ואמו משומדים הם וכן אחיותיו ודודו. הוא נולד נוצרי, פראבוסלבי, אולם בבית-הסוהר נהפך אף הוא ליהודי. אחד האסירים מכריז כי הנו אוקראיני. הקצין "מפרש":

"כלומר, רוסי?"

"לא רוסי, אוקראיני!"

"מה פתאום אוקראיני? רוסי!"

"איני רוסי, אני אוקראיני!"

"רשום רוסי!" פוקד הקצין על הסמל והלה רושם: בן הלאום הרוסי...הרישום נסתיים. סגן-מנהל בית-הסוהר מספר מה טוב יהיה חלקנו בברית-המועצות, שכן מכבדים שם את העמלים ואף שכר-העבודה גבוה. "פשעינו" ו"חטיאינו" נגד ברית-המועצות יסולחו לנו ונוכל לעמול לטובת "מולדתנו היקרה"... ואמנם יש מי המאמין כי אמת בפיו וכי לא יארך זמן ונשוחרר. סגן-מנהל בית-הסוהר מדגים את דבריו ומצביע על הסמל: "חמש שנים היה כלוא בבית-הסוהר ובמחנה-גירוש, כיפר על עוונותיו ועכשיו משרת הוא בצבא ואף מוחזק כחייל טוב. לאחר-מכן נודע לנו כי אכן ישב הסמל חמש שנים בבית-סוהר בעוון...שוד ופריצה. ואילו הקצין בהתייחסו אליו כינהו: "אדם סוביטי אמיתי".

שכבתי לישון. על קרשים חשופים. קיפלתי את המקטורן ושמתיו למראשותי. אולם האם אפשר להירדם? פרעושים למאות ולאפלים עוקצים, מוצצים את הדם. אין זאת כי רעבים הם. הכל קופצים ממקומותיהם, מנסים להילחם בהם, צדים ורומסים אותם בעלים ובכל הבא ליד, הכל מחרפים ומגדפים ברוסית, באוקראינית, בפולנית. היפאנים והסינים אף הם מקללים את כולם ואת הכל - בשפותיהם הם.

בפרוזדור ליד דלת התא עומד על משרתו חייל אוקראיני צעיר, כבן 19. מדי פעם בפעם הוא מציץ בעד האשנב הקטן שבדלת. כך הוא נוהג. ואולי משום סקרנות מציץ הוא, וייתכן גם כי הסיבה אחרת לגמרי. בלילה נכנסים החייל ועמו עוד אחד לתא, מתקרבים בלאט אל היפאנים ונוטלים זוג מגפים - טובים, חדשים. בעל המגפים אינו ישן, רואה כיצד מתנכלים לרכושו, מצטעק, קופץ ממקומו ומנסה להוציא את הגזילה מידי השומרים-הגנבים, אולם הם גוררים מהתא אותו וכן יפאני אחר שאף לו מגפיים חדשים. החיילים מוציאים אותם וסוגרים מאחוריהם את דלת התא על בריח. משתרר שקט. לאחר כ-15 דקות חוזרים היפאנים לתא, בלא מגפים ובלא מכנסים. הם הובאו לבית-שימוש ושם תחת איום אקדח הפשיטום. כעבור כמה שעות הביאו להם החיילים מכנסים קרועים ונעלים בלות ומטולאות... אחד היפאנים - ממנהלי מסילת-הברזל הצפון-מנג'ורית

- מתמלא חימה, מתרגש, צועק ומבקש לראות את מנהל בית-הסוהר. לכולם ברור, כי השוד בוצע לא בלי ידיעת הממונים על החייל, ואולי אף לפי הוראתם, שכן מניין לו לחייל המפתח לדלת התא? היכן נטלו? היכן היה מפקד המשמר?

למחרת בבוקר הגישו היפאנים תלונה וסיפרו למנהל בית-הסוהר על שרירות לבו של החייל ועל השוד, אולם חפציהם השדודים לא הוחזרו להם. מנהל בית-הסוהר אף לא הגיב על תלונתם. והכל החרישו. וכי מי יעז לפתוח את פי?

מחניק בתא. לכלוך, אבק. האוכל גרוע מאוד, ואין רצון לגעת בו. אינו טעים. יתרה מזו - מגעיל את הנפש.

יום אחד קורא לי מנהל בית-הסוהר אל אשנב התא, מושיט לי מכתב ואומר:

"היתה כאן אשתך ומסרה לך פתק. רצונך, יכול אתה להשיב לה, אולם רק על מצב בריאותך מותר לך לכתוב, רק רוסית. האם יש בדעתך לענות לה?"

"כן, בוודאי."

"אם כן, הא לך נייר ועפרון ובעוד עשר דקות אבוא לקחת את המכתב", אומר המנהל, מוסר לי חבילה - סבון, משחת-שיניים ומגבת - ומוסיף: "היתה גם חפיסת שוקולדה, אולם החיילים אכלו..."

גלוי-לב למופת! מקץ 10-15 דקות בא המנהל ליטול את המכתב. עם שמסרתיו לידי אמר:

"אשתך דואגת לך, שכן שמעה כי חולה אתה, עכשיו, משתקבל את מכתבך תירגע..."

כעבור כמה ימים סיפר לי אחד האסירים החדשים, על השמועה שנפוצה בעיר כי לקיתי בשיתוק. מניין באה השמועה? מה מקורה? האמת היא, כי אמנם הייתי "חולה".

על אחת מאצבעות ידי השמאלית התפתחה מורסה מוגלתית. האצבע תפחה, אדמה וחשתי כאב עז. מעוצמת הכאב לא יכולתי לישון ולא מצאתי מקום לידי. פניתי למרפאת בית-הסוהר וביקשתי את החובש - אותו חובש עצמו שביקרני בתאי - לפתוח את המורסה, אך החובש מהסס מלעשות את ה"ניתוח". תחת זאת שם על האצבע תחבושת של ספירט. הכאב לא פסק. למחרת היום

באתי למרפאה ודרשתי במפגיע לפתוח את המורסה. החובש מסרב. אני מבקש להכין את כל הדרוש על מנת שאפתח את המורסה במו ידי. הסניטר החזיק בחזקה בידי ואף בלי הרדמה מקומית פתחתי בידי הבריאה את המורסה ועוד אותו לילה נשמתי לרווחה ושוב לא חשתי כאב. ייתכן כי הפצע על האצבע הפך פני השמועה לשיתוק.

תנאי-חינוקשים ביותר. בית-הסוהר מלא עד אפס מקום. כלואים בו אלפי אנשים. למזל, כמעט יום-יום הנני רואה מבעד לחלון תאי את אשתי וילדי, וזהו זיק האור היחיד בחיי. עוד ביום הראשון להיכלאי בבית-הסוהר הזה הודיעני אחד האסירים, כי בשערי הבית

שממול בית-הסוהר ניצבת אשתי. זינקתי אל חלון תאי. אכן, אשתי היא העומדת ממול. הנני מביט בה, והדמעות זולגות מעיני. אף היא מסתכלת בי, אולם אין היא מכירה אותי. ולא פלא הדבר - מזה כשלושה שבועות לא התגלחתי וזקני צימח. אין זאת כי בסוף הכירתני, שכן למחרת היו באו עמה גם שני בני. ומזה שבועיים מתראים אנו כך כמעט יום ביומו, מחליפים מבטים, בוכים וחשים איש בדמעות רעהו.

החיים בבית-הסוהר נמשכים ללא תמורות וחליפות. מישהו הוצא מן התא והועבר, כפי שמספרים, לחברובסק. בדרך-לא-דרך מגיעות מבעד לחומות הקודרות של בית-הכלא שמועות משמועות שונות: אחד חדש הגיע, אחד הועבר לברית-המועצות. נפוצה שמועה, כי עומדים לשחרר כמה אנשים. וכל אחד מקווה כי אף הוא ישוחרר... בלי ספק הוא... כמובן, הוא... כולנו מזהמים ושער ראשינו גדל פרע. יום אחד נתבשרנו על בואם של שלושה ספרים. הכל מרוצים. מסתפרים ומתגלחים. הגיע גם תורי. סיפרוני, גילחו את זקני, ואילו את שפמי שהסמיק, אין הגלב מסכים משום-מה לגלח. מדוע? אין צורך... וחסל!

ולמחרת היום הפתעה עוד יותר נעימה. הולכים לבית-מרחץ! השתכחנו קמעה במים חמים, שטפנו את הזוהמה שדבקה בנו. גם תחתונים קיבלנו - לאו דווקא חדשים, אף קרועים במקצת, אך נקיים.

יום רודף יום, לילה רודף לילה. יש המצליחים לישון יום תמים ואף בלילה. שפר חלקם של אלה - כל הזמן רדומים הם, ואילו אחרים אינם עוצמים עין ומתיישרים. הלב חרד והמחשבות מענות - ביום ובלילה.

בא יום-הכיפורים. לבי כבד עלי. ידעתי כי יום-הכיפורים היום, וכל דבר-אוכל לא בא אל פי. הצום מקל על הלב, מטהר ומרגיע. אור יתר מאיר את חשכת בית-הכלא.

בשבת ובשכבי על איצטבת-המשכב הנני נושא תפילה בלבי. כמה מהתפילות עולות בזכרוננו. תם יום החג. כבר אחרי תפילת נעילה. דמדומים. שם, בבית-הכנסת, נשמע קול תקיעת השופר וקולות ערגה ותקווה: "לשנה הבאה בירושלים!"

ואני...מה נגזר עלי?

ה

מספר האנשים בתאנו פוחת והולך. הסינים והיפאנים הועברו למקום אחר, שמונה אנשים אחרים נקראו והובאו לאי-שם. אחד מחיילי המשמר סיפר כי הם נשלחו באניה לברית-המועצות. ואף אנו הנותרים מחכים למשהו בלתי צפוי. לילה אחד בחצות קוראים לי מהתא. בדמי הלילה קורא מישהו בקול רם את שמי. הנני ניגש לדלת.

"צא!"

אני יוצא לפרוזדור. בפתח הדלת עומדים סמל וחייל. הסמל אווז בידי ומכניסני לחדר

אחר. החדר בלא דלת, נורה אין בו, ורק אור קלוש מהפרוזדור מאירו בקמצנות. אני חש שלא בנוח בחדר החשוך, בחברתם של שני חיילים-סוהרים. הסמל יושב אל שולחן קטן שבאמצע החדר ופונה אלי:

"אך זה היינו אצלך בבית" (נרעדתי למשמע דברים אלה)... "בארוחה דשנה כיבדונו... וודקה כאוות נפשנו... בנך הצעיר בן-חייל הוא, סבא אותנו... הנה כאן מכתב בשבילך..."

שיכור למחצה התחיל מפשפש בכיסוי ומחפש את המכתב. מוציא מהכיסים דברים וניירות הרבה ושם הכל על השולחן. מתחיל לחפש בין הניירות. החדר חשוך ובאור הקלוש נופץ הוא שעה ארוכה את עיניו בכל נייר ונייר. בסוף מצא פית-נייר ומושיטה לי. אחד החיילים מוסיף ואומר:

"גם מעיל שלחו לך מהבית, אולם במשרד בית-הסוהר נטלוהו... מחר תקבלו..."

לפתע קרב אלי הסמל ולוחש: "רצונך לגשת הביתה?" מרוב פחד כמעט פרחו נשמתי. אני יודע כי בשעות הלילה אסורה התנועה בעיר והחייל שיכור. מי יודע מה מזימה זומם הוא?

"מאוחר, וגם אסור!" והוא בשלו: "אין דבר, בוא נסע... הלילה - כל המשמרות בפיקודי, גם כאן, גם למטה, ואף ליד השער..."

יודע אני כי לילה קודם-לכן ירו בחיילים שנסעו בעיר בלא רשיון. אני מסרב. מי יודע, אולי טומנים לי פח? ואילו הוא מוסיף לשדלני:

"תראה את בני-המשפחה ותחזור..." לא נסעתי. ואילו למעיל זקוק אני גם זקוק. סוף ספטמבר. קר. וגם לרפד בו את איצטבת-המשכב אפשר, או להתכסות בו. למחרת היום אני שואל את מנהל בית-הסוהר בעניין המעיל.

"איזה מעיל? שואל הוא בתמיהה.

אני מספר לו את אשר אמר לי הסמל: "מעיל שלחו לי מהבית ובמשרד בית-הסוהר נטלוהו מידי הסמל". אני מבקשו לשאול את הסמל מידידיב - כן קרא לעצמו הסמל. מנהל בית הסוהר משמיץ צפצוף מתמשך:

"מידידיב?..הבוקר חזר עם הגדוד שלו הביתה..."

"מי יודע", היררתני בלבי, "מיהו שיתהדר עכשיו במעילי, הסמל אצלו בהכפר, או אחד ממנהלי בית-הסוהר."

כעבור כמה ימים התחילו מתלחשים כי עומדים להעביר אותנו למקום אחר, אחד "יודע", כי הכוונה למחנה בחרבין העתיקה, ואילו אחרים "יודעים": לברית-המועצות.

רבים תמהים ומתמרמרים. הייתכן? הלא טרם נחקרנו. ואכן משך כל זמן שהותנו כאן נקרא לחקירה רק איש אחד - העיתונאי מ'. עם שובו בחצות הלילה מהחקירה לא סיפר דבר. ייתכן כי חשש וייתכן כי לא כדאי היה לו הדבר. אותי לא קראו לחקירה ולו גם פעם אחת, אין זאת כי אין הם מגלים עניין-יתר באישיותי...

סטודנטים כותבים

ברצוני להודות לאיגוד יוצאי סין בישראל על קבלת השי לחג. תבואו על הברכה על עשייתכם הטובה.
בברכה
אורן רוזנבלט
(נכד של איה רוזנבלט)

הנני להביע תודתי על התשורה הנאה ועל הספר הנפלא שצירפתם על יהדות חרבין שנכתב ע"י מר תדי קאופמן, ספר שמאפשר לי ללמוד רבות על שורשי. לבקשתכם, תחילת שרותי הצבאי - 19.8.03.
סוף שירות - 18.8.05.
הרבה תודות וחג שמח
מורן יוסילביץ' נהריה

רציתי לברך בברכת חג שמח ולהודות מקרב לב על הספר ודמי החג ששלחתם אלי. חימתם את ליבי מאוד ועל כך תודתי.
בברכת חג פסח שמח וכשר.
גוטפריד אור, ר"ג

א.ג.נ.,
קיבלתי את השי שהענקתם לי לכבוד חג הפסח וחג העצמאות שיבוא עלינו לטובה.
ברצוני להביע את תודתי והערכתי על תשומת ליבכם וכמו כן להודות לכם על הספר "יהדות חרבין אשר בליבי/ת.ד. קאופמן.
בטוח אני כי הספר יתרום לחיזוק של הכרת שורשי שתמיד סקרן הייתי לדעת עליהם יותר ויותר ולכן שמחתי מאוד לקבל את הספר.
מאחל אני לכם הרבה בריאות ושלווה. המשך יצירה פוריה ומוצלחת.
חג שמח ממני ומשפחתי
שמעון מימון
(הנכד של שמעון ללצ'וק)

הנדון: שי לחיילים
כמדוי כל שנה וכל חג, ברצוני להודות לכם על השי הנאה שהענקתם לי. שנה זו הייתה שנתי האחרונה כחייל (השתחררתי לפני מספר חודשים, לאחר 3 שנים בצה"ל) אני רוצה לנצל את מכתב זה בכדי להודות לכם על התמיכה הרבה שהענקתם לי במשך ה-3 שנים האחרונות בכל חג ואירוע.
בהוקרה רבה,
מיינצר גל

ברצוני להביע את תודתי על המתנה וההמחאה שקיבלתי מכם לכבוד החג הפסח.
גאה אני להיות שייך לדור ההמשך של יוצאי יהדות סין בישראל והתפוצות. נהנה אני לקרוא את חוברות הבולטין שנכתבות בעברית ומעשירות לי את הרקע והידע שלי.
כעת לאחר קבלת הספר של מר תדי קאופמן אוכל ללמוד יותר על סין והחיים של היהודים בה, ומקווה כי באחד הימים גם אצליח לנסוע לטיול שורשים.
מאחל אני לכם אריכות ימים בריאות והמשך הצלחה בעשייתכם המבורכת למען הקהילה ודורות ההמשך של יוצאי סין.
בברכה,
שניידרמן שניר
נכדו של אברהם (אברשה)
וזורלוביץ ממגדל העמק

לכבוד
מר תדי קאופמן
יו"ר איגוד יוצאי סין
ומר יוסי קליין - מ"מ היו"ר וגזבר.
שמחתי מאוד לקבל את הספר של מר תדי קאופמן על יהדות חרבין בסין. מקום הולדתם של סבתי הנריאטה היימן ז"ל וסבי ליאונפריד היימן יבדל לחיים ארוכים.
כמו-כן מודה אני לכם ולאגוד יוצאי סין על המחאת המתנה לחג. בתשובה לבקשתכם התחלתי את שרותי הצבאי בינואר 2005.
בברכת חג שמח
ופסח כשר
תום רייס
חיפה

תודה רבה על השי
אני מאוד מעריכה.
שתהיה שנה טובה ומוצלחת!
ממורן פרחי
(הנכדה של איה רוזנבלט)

בקה-באתר של איגוד יוצאי סין

www.jewsofchina.org

האתר כולל מידע רב בתחומים הבאים:

- סדר כרונולוגי של אירועים בסין בהם היו מעורבים חברי הקהילה.
- פרסומים ותמלילי נאומים מקונגרסים וכנסים.
- מידע חשוב ממחקרים וספרים.
- קישורים לאתרים אחרים באינטרנט.
- רשימת קברים בבית העלמין בחוואן שאן בחרבין.
- פורום חיפוש קרובים.
- תמונות (חלקן נדירות), המפורסמות בפעם הראשונה).

סמינר בינלאומי המוקדש

לתולדות ותהבות של יהודי חרבין

חרבין, 2.9.2004 - 30.8

פורסם ב- China Daily בביג'ין

יהודי חרבין: פרספקטיבה היסטורית

פרופסור סיו-סין, אוניברסיטת ננג'ין הקהילה היהודית של חרבין לא היתה אלא ארגון גג גדול של קהילות יהודיות שבטח של שלוש המחוזות הצפון מזרחיים של סין ומונגוליה הפנימית של ימינו שם השתקעו אלפי יהודים בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. חרבין הינה נמל נהר בעל יציאה לים הפיני. נמל זה שירת את חאילר, מנצ'ואו-לי, ג'י-לי, דליין (דירין) וערים סמוכות אחרות. כמובן זה הקהילה היהודית בחרבין הינה חלק בלתי נפרד של ההתיישבות היהודית בסין בת זמננו אשר לקבוע את תחילתה קל יותר מאשר את תחילת ההתיישבות היהודית בסין המסורתית בקייפנג. מאז שנת 1725, כאשר הקיסר יונג צ'נג הגלה את הכמרים המערביים, עד לשנת 1840, היתה סין ארץ סגורה לחלוטין להתיישבות הזרה. מלחמת אופיום הראשונה בין סין ואנגליה (1842-1839) שמה קץ למצב זה. עם תום המלחמה בה הוכתה סין שוק וירך, היא נאלצה לפתוח חמישה נמלים למסחר בינלאומי ולהתיישבות זרה. במשך מאה השנים הבאות הפכו הונג-קונג, שנחאי טיינטסין (היום טיינג'ין), חרבין (מאוחר יותר) וערים רבות אחרות למרכזים קהילתיים יהודיים. אפשר אפוא לקבוע כי הגירתם של היהודים לסין המזרחית החלה במחצית השנייה של המאה ה-19 כאשר המעצמות האירופיות אילצו את סין בכח הנשק לפתוח את שעריה למסחר בינלאומי והתיישבות בה של הזרים.

הגל הראשון של הגירת היהודים היה כאמור מבגדד ובומבי להונג-קונג, שנחאי וטיינטסין. הגל שני בא מרוסיה - לחרבין. בצפון מזרח סין (מנצ'וריה). שלא כיהודים "ספרדים" שהגיעו לדרום סין, היו יהודי חרבין ממוצא "אשכנזי" (אירופי). בעוד שיהודים מבגדד ובומבי (דוברי אנגלית) חפשו בסין אפשרויות מסחריות כדי לצבור הון, הרי יהודי רוסיה נמלטו משם מפני הפוגרומים והגזרות של ממשלת הצאר ניקולאי האנטישמית.

חרבין נוסדה בשנת 1898 על ידי המהנדסים הרוסים על שפת הנהר סונגארי (סונגחואו) ליד כפר דייגים קטן חא-אר-בינג. הם קבעו בה את המטה שלהם לפרויקט של בניית מסילת ברזל הסינית המזרחית הידועה כ-Q.T.D. מגבול רוסיה לולדיוסטוק על הים הפיני דרך שטחי של מחוזות חילונג-ג'יאנג וג'ינג (ג'ינג). זכיון לבניית המסילה נמסר לרוסיה במסגרת "חוזה

לעזרה הדדית נגד תוקפנות יפנית אפסרית". על פי תנאי החוזה ניתנו לרוסיה גם זכויות חוץ טריטוריאליות על רצועת אדמה ברוחב של 2.5 מייל לכל צד של המסילה לכל אורכה. עם הזמן צמחו על פני רצועה זו מספר עיירות רוסיות חקלאיות אשר גם בהן התיישבו מהגרים יהודיים. בזכות מיקומה הגיאוגרפי (בהצטלבות מסילת ברזל ההולכת ונבנית ותחבורת נהר המובילה לים פתוח) גדלה חרבין בקצב מסחרר הפכה חיש מהר לעיר רוסיית גדולה.

המדיניות הרוסית האימפריאליסטית עודדה התיישבות רוסיית מוגברת בצפון-מזרח סין. עידוד זה התייחס גם למתישבים יהודים אשר להם הובטח "חופש פולחן", מסחר חופשי וביטול הגבלות כניסה למוסדות חינוך. אפשרות להתחיל חיי חופש חדשים היה גורם רציני בהגירת היהודים ממוולדתם האכזרית לארץ חדשה וטובה. פרט לקהילה גדולה של העיר חרבין צצו מרכזים יהודיים קטנים יותר בחילר, ציציקאר, מנג'אולי, דייקן, מוקדן ועוד. מרכזים אלה היו קשורים קשרי תרבות וכלכלה עם קהילת האם בחרבין. רוב היהודים במרכזים אלה עסקו במסחר בינלאומי, פרוות, עצים ופולי סויה. ב-1910 בחיילר נבנה בית הכנסת, ב-1912 הצטרף אליו בית הכנסת במנג'אולי. היה שם גם בית ספר יהודי עם 80 תלמידים ו-5 מורים.

הראשונים שהתיישבו בדייקן היו יהודים, חיילים משוחררים לאחר תום מלחמת רוסיה-סין (1905), אשר לא רצו לחזור לרוסיה והעדיפו להישאר בסין. במשך הזמן קרוביהם הצטרפו אליהם. אשר לחרבין, קהילתה היהודית נוסדה באופן רשמי ב-16.2.1903 כאשר בעיר היו רק 500 יהודים. עד 1908 מספר היהודים שם עלה ל-6000 והיא נחשבה לקהילה הגדולה ביותר לא רק בסין, אלא במזרח הרחוק כולו.

מלחמת העולם הראשונה (1914) והמהפכה הבולשביקית ברוסיה (1917) ומלחמת האזרחים הביאו נחשול ענק של פליטים יהודיים ורוסיים כאחד, כך שבשנת 1920 מספר היהודים בחרבין עבר את 20,000, מספר השיא של כל ימי הנוכחות היהודית שם.

לגבי כמה מן היהודים, חרבין היתה תחנת מעבר זמנית בלבד בדרכם דרומה לטיינטסין, שנחאי, הונג קונג ולארה"ב. כיבושה של סין הצפון-מזרחית והיווסדה על ידם של קיסרות הבובות מנג'ו-גו הנחיתה מכה אדירה לא רק על התפתחותם של מפעלים כלכליים יהודיים, אלא אף לקיומה של הקהילה כולה. הלאמת הרכוש היהודי והעלמת עין מהתגרות של הרוסים "הלבנים" ביהודים אילצו יזמים יהודיים

רבים להגר אל מחוץ לתחומי מנצ'וריה אל סין שבפנים החומה הגדולה אשר היתה אז בשליטה המעשית של מעצמות המערב.

מתחילת קיומה היתה קהילת יהודי חרבין מאורגנת היטיב ושירתה את חבריה בכל בחומי חיייהם היום-יומיים היה זה בתחום דתי או חילוני. ב-1919 נבחר ד"ר אברהם קאופמן לתפקיד היו"ר של הקהילה ונשאר בתפקיד זה עד למאסרו ע"י הסובייטים ב-1945. הרב הראשון של הקהילה היה הרב ש. לזין ומאוחר יותר, הרב אהרון כסלו אשר החזיק בכהונה זו עד מותו ב-1949.

יש לציין שהציונות שיחקה תפקיד דומיננטי בחיי קהילת חרבין. היו בה כל המפלגות והפלגים של התנועה הציונית, החל מהרוזינויסטים והציונים הכלליים ועד ל"מזרחי" (הדתית הלאומית) ו"פועלי ציון" ו"בונד" הסוציאליסטיות. בסוף שנות 1920 ותחילת שנות 1930 בני נוער רבים עזבו את חרבין ועלו לארץ ישראל כחלוצים.

בשנת 1937 נוסדה מועצת יהודי המזרח הרחוק אשר נועדה לשמש ארגון גג של כל הקהילות היהודיות בסין ויפן. הדבר לא ניתן ליישום בגין סרוץ מלחמת העולם השנייה ב-1939.

מכה לא פחות אנושה מזו שהונחתה ע"י הפינים על יהודי מנצ'וריה, היתה מכת הכיבוש הסובייטי בתום מלחמת העולם השנייה. כאמור, יו"ר הקהילה, ד"ר א. קאופמן ומנהיגים יהודיים אחרים נאסרו ע"י הסובייטים, והואשמו בפעילות עוינת נגד ברה"מ והוגלו למחנות ריכוז סובייטים בסיביר. למרות העובדה שהקהילה המשיכה לתפקד במשך כ-20 שנים נוספות, היתה זו תקופת נינון ונסיה. מספר התושבים היהודים פחת והלך, כך שבעת הכרזת היווסדה של סין העממית, נשארו בה לא יותר מאלף יהודים. היתה זו תחילת הסוף של פועלה המזהיר של קהילת יהודי סין במשך מאה השנים האחרונות. השינויים היסודיים שחלו בחברה הסינית עמדו בניגוד מוחלט למושגים מערביים (ובתוכם יהודיים) של קיום נורמלי מבחינות אידיאולוגיות וכלכליות כאחת. הוטל איסור על פעילות דת כלשהי (כולל קונפוציאניזם, בודהיזם ודאואיזם). החלף בה המשטר מדיני וכלכלי.

וכך, ב-1963 הוכרזה הקהילה היהודית בחרבין כמחוסלת מרצונה - אחרי 60 שנות פעילות תוססת לטובה ולכבוד של בני עמה ושל מארחיה הנדיבים. זכרם לא נמחק ותולדותיהם שאין להם אח ורע שימשו השראה לאנשי מדע וחוקרים אשר באו מכל קצות העולם לחרבין כדי להקדיש את ועידתנו לסקר של עמלם המהווה חלק בלתי נפרד של תולדות צפון-מזרח סין.

(מאנגלית: ע.פ.)

זכרונות ילד עולה מחרבין

מאת משה ליכומנוב

חקלאות במושב

ברצוני לספר לקוראים, מה זה היה להיות חקלאי במושב בתקופת עלייתנו ארצה, בתחילת שנות ה-50. חברי מושב צ.ה.ל. (כיום כפר לימון) היו ברובם צעירים שהגיעו ארצה בזמן או מיד לאחר מלחמת העצמאות. חלקם היו ליטאים שהוואה וחלקם צעירים חזרוי רוח ציונית שהגיעו מארצות אירופה כמו צרפת, הולנד, גרמניה והונגריה. להשלמת מניין החברים, הצטרפנו אנו 10 משפחות "סינים" - רוסים" אל יתר החברים שהיו כבר במקום.

שני דברים משותפים היו לכל האנשים. הדבר הראשון, זה הרצון לבנות ישוב ולפתוח בחיים חדשים בארץ. הדבר השני הוא שלאף אחד לא היה מושג איך לעבד את האדמה ולהיות חקלאי. ובכל זאת, כולם נרתמו במרץ רב למלאכה. הכשירו קרקע לבניית הבתים ולחקלאות, בנו את הבתים ונתנו הבנייה כל חבר קיבל בית קטן של 2 חדרים ומטבח ללא שרתים, חשמל ומים זורמים בתוך הבית.

בנוסף לזה קיבלנו פרה אחת ולול עם 40 תרנגולות. הבטיחו לנו שמאוחר יותר נקבל גם סוס או פרד עם עגלה וזאת לכל שתי משפחות. ובאמת, כעבור זמן מה, הודיעו לנו שהפרדות שלנו הגיעו ארצה באוניה, ישר מערבות המערב הפרוע של ארצות הברית ועוד מעט אנו נקבל אותם.

בשומעי זאת, מיד נזכרתי בקטעים מסרטים של המערב הפרוע, שבהם רואים עדרים של סוסים ופרדות דוהרים בחופשיות בערבות טכסס, כשקאובוים או אינדיאנים דוהרים בעקבותיהם ומנסים ללכוד אותם בעזרת "לוס". הסתבר שלא טעית בהרבה לגבי אופי הפירדה שקיבלנו, שקראנו לה בשם "לני". היא היתה פראית ומושוגעת, בדיוק כפי שתארתי אותה לעצמי. ברגע שניסינו לתום אותה לעגלה, היא התרוממה על רגליה האחוריות, קרעה את כל הרתמה וברחה בדהרה רבתי אל השדות הפתוחים כפי שאולי היתה רגילה לדבור בערבות טכסס. לאחר כמה ימים מצאנו אותה משוטטת בשדות, וכל נסיון מצידינו ללכודה ולהחזירה הביתה עלה בתוהו. עשינו חשבון שבכדי לתפוס אותה צריך להזמין קאובוי מקצועי, מומחה בזריקת "לוס", לכן ויתרנו עליה בכלל.

אני, כילד, קיבלתי את הדברים בקלות יחסית. לא היו לי דאגות בקשר למחר. חייתי את היום והתלהבתי מכל דבר חדש. כך, יום אחד לאחר קבלת הלול עם התרנגולות, מצאתי ביצה אחת קטנה בתוך הלול. באיזו שמחה והתלהבות רצתי הביתה להראות לאמא את הביצה הראשונה מהמשק שלנו.

ההתעסקות עם הפרה נפלה באופן טבעי בחלקו של אבי. הפרה שקיבלנו היתה מגזע שוויצרי, בצבע חום בהיר, וקראנו לה "סילבה", על שם האופרטה המפורסמת. "סילבה" היתה פרה שקטה ולא נתנה עדיין חלב, עד שהמליטה את העגלה הראשונה שלה. איזו שמחה! כולנו התגודדנו סביב העגלה הקטנה, כאילו זו היתה תינוקת שזה עתה נולדה

למשפחה שלנו. סידרנו לעגלה מקום מרופד בקש, קרוב לאמה, ואבא הלך בפעם הראשונה בחייו לחלוב את "סילבה" כדי לספק חלב לעגלה. עד מהרה התברר לנו שאין אפשרות להתפרנס מפרה אחת ולול קטן של תרנגולות. יש צורך לפתח גם את גידול הירקות וזה מה שעשו רוב חברי המושב. מכיוון שלאף אחד לא היה מושג איך מגדלים ירקות, שלחו לנו מדריך חקלאי כדי שידריך את החברים בתורת חקלאות השדה. המדריך שהגיע לא היה בעל נסיון רב והציע כמעט לכולם לגדל חצילים. מה הבנו בחצילים? שום דבר. חרשנו, זבלנו, שתלנו הכל לפי הוראותיו של המדריך. ראינו איך השתילים גדלים ומתפתחים. ראינו איך רואים כבר את החצילים הקטנים גדלים ומקבלים צבע סגול. שפשפנו ידיים בהנאה ובתקווה שעוד מעט נהיה עשירים... כדברי המדריך הגיע זמן הקטיפה. קטפנו את החצילים, מלאנו בהם את הארגזים למשלוח. הלב נתמלא גאווה ותקווה למחר טוב שנקבל עבור הסחורה המצויינת שאנו טיפחנו וגידלנו באהבה כה רבה. אך כרגיל, תקוות לחוד ומציאות לחוד. מה גדולה היתה אכזבתנו כאשר לאחר כמה זמן הודיעו לנו שהחצילים שלנו בכלל לא הגיעו לשוק, כי השוק באותו זמן היה מוצף בחצילים, אלא נשלחו למאכל פרות באיזה קיבוץ. המחיר שקיבלנו היה גרושים עלובים עבור כל ק"ג, כך שבסופו של דבר לא הצלחנו להחזיר לעצמנו את ההשקעה הכספית שהשקענו, מבלי לדבר על כל שעות העבודה שכולנו השקענו בנושא.

"לא נורא!" אמר לנו המדריך, "הפעם זה לא הלך, אבל בפעם הבאה תצליחו בגדול! עגבניות רבות! עגבניות זה העתיד! תשקיעו בגידול עגבניות ותצליחו בגדול!" היתה לנו ברירה? שוב חרשנו, זבלנו, שתלנו הכל לפי הוראות המדריך. והנה הגיע סוף סוף זמן הקטיפה. ממלאים את הארגזים, שולחים ל"תנובה" ומחכים ברטט לקביעת המחיר. הפעם נצליח, אני חושב בלבי, הפעם חייבים להצליח! אך גם הפעם לא היתה לנו המזל הפנה. השוק הוצף בעגבניות והמחיר שקיבלנו היה די עלוב ולא עמד בשום פנים בתקוות שטיפחנו. כולנו הפנינו אצבע מאשימה כנגד המדריך החקלאי על התכנון הגרוע של גידול הירקות אך גם הפעם הוא התאמץ להרגיע את הרוחות בהציעו לגדל ירקות יחודיים כמו קולרבי, כרובית, בוטנים. אמנם ירקות אלה דורשים טיפול מיוחד אך המחיר שמקבלים עליהם הוא גבוה ויש להם תמיד ביקוש. לא ידענו בדיוק איך מגדלים קולרבי אך לפי הסיפורים של המדריך זה נשמע טוב מאד. אמרנו בליבנו: אם פעמיים נכשלו יש את כל הסיכויים שנצליח הפעם! אמרנו ועשינו. שתלנו שדה של קולרבי. השתילים צמחו והתפתחו יפה. ראינו כבר את הקולרבים הקטנים גדלים מיום ליום, עוד מעט מוכנים לקטיפה.

"הפעם הצלחנו" - אמרתי בלבי. "הפעם נעשה את הקופה!" וכרגיל, לכל הצלחה יש תמיד שותפים. גם במקרה שלנו הצטרף אלינו שותף סמוי,

תרתי משמע, בדמות חפרפרת שהריחה את ריח הקולרבי הטעים והחליטה להיכנס כ"שותפה" רק לצורך אכילה. במשך לילה אחד חפרה מחילות בקרקע וכרסמה את השורשים של הצמחים. כל השדה התמלא עם גבעות חול שהיא דחקה מהמחילות. מה עושים? שאלנו את עצמנו בייאוש. איך מתפטרים מה"שותף" הבלתי רצוי? "קנות תוחח וחסלו את השותף" - יעץ המדריך. איזה תוחח? איך עושים את זה? שאלנו. "אין בעיות, אביא לכם את התוחח" אמר המדריך. הלך וחזר עם משהו שדומה לצינור קצר עם רגליות. "זה התוחח! בעזרתו תתפטרו מה"שותף"! קנו לכם כמה כדורים של רובה ציד, חמשו את התוחח ולכו לישון. מחר בבוקר כבר לא יהיה לכם "שותף"! אמנם התוחח ירה כמה פעמים וחיסל כמה חפרפרות אך כעבור כמה זמן ראינו עוד פעם גבעות חול, ושתיים מכורסמים. הבנו שלחפרפרות יש בטח קרובי משפחה שמיהרו להשלים את המלאכה. כך שגם הפעם לא נשאר לנו הרבה רווח מהגידול המוצלח כביכול של הקולרבי. ובכל זאת למדנו כמה דברים חשובים: למדנו שהכשלון הוא יתום אך להצלחה יש תמיד "שותפים". ודבר שני עדיף שתהיה לך ציפור ביד מעשר ציפורים על העץ.

האימרה הזאת הובילה אותנו למסקנה שמגידול ירקות לא תצמח לנו תועלת רבה, ולכן החלטנו לעבור לענף הרפת. אומנם זו היתה עבודה קשה מאד, אך היא לא היתה תלויה במחירי העונה או באיזה שהם "שותפים".

הפרה הראשונה שלנו "סילבה", העמידה דור של צאצאים. הצאצאים המשיכו להתרבות והעמידו עוד צאצאים. לבסוף היתה לנו רפת של 12 פרות חולבות אשר דרשו טיפול מהבוקר עד הלילה. כל היום אבי היה עסוק בחליבה, הבאת ירק ומזון לפרות, עוד פעם חליבה וחזר חלילה. עבודה שוחקת וקשה ביותר שאינה מאפשרת יום אחד של חופש. למרות העבודה הקשה שכרה היה בצידי ובכך זה אימת את הפתגם עם הציפור.

הפרות הכירו רק את אבי, שהיה האדם היחיד שטיפל בהן ולא נתנו למישהו אחר להתקרב אליהן. נוכחתי בזאת על גופי כאשר פעם נכנסתי אל החצר של הרפת שבה הן טיילו, ואחת מהן, בשם "אאידה" הסתערה עלי ותקעה בי את קרניה. בקושי הצלחתי להחליץ מהמקום עם פצע רציני בבטן. באותו רגע גם זנחתי את הרעיון להיות לוחם שורים מפורסם בספרד... הסתפקתי במתן עזרה לאבי בכל מה שקשור באספקת אוכל לפרות, הובלת חלב וכו' אך נמנעתי ממגע פיסי עם הפרות.

עבורי כנער, החיים במושב היו מלאי סיפוק והרפתקאות. איזה ילד עירוני זוכה לקיים "קומזיצים" בשדות אבטיחים בליל ירח? איזה ילד עירוני יכול להוביל סוס ועגלה לבדו? איזה נער עירוני זוכה ללכת לשמירה עם רובה אמיתי וכדורים? מבחינה חברתית כל תושבי המושב היו משפחה אחת גדולה. עזרו אחד לשני, שמחו בשמחות משותפות וזה היה כיף אמיתי!...

חיפוש אחר עקבות היהודים בטיינזין

מאת: גב' סאנג אנה (Sung Anna), כתבת העיתון היומי - Tientsin Daily's reporter

"אינני היסטוריון". "אני עיתונאי וסופר" אמר פעם איש חכם, כי ספרות הינה חקר האנושות.

זו גם הסיבה לעניין שמצאתי בהיסטוריה של יהודי טיינזין והסיבה שהשקעתי 3 שנים בחיפוש אחר עקבות היהודים בטיינזין החל משנת 2001 עד עתה. העם הסיני, כמו גם העם היהודי, הוא עם שהמשיך ללחום למרות הסבל והמכשולים שעמדו בדרכם.

חיי היהודים נארגו לתוך הקדמה שחלה על טיינזין.

טיינזין, כמו חרבין, שנחאי, וערים נוספות, סיפקו מקלט לפליטים יהודים רבים במהלך מלחמת העולם השנייה.

הרקע הנרחב של החיים בטיינזין מכיל סיפורים רבים הנוגעים לחיי היהודים.

עם עוברי דרך ההיסטוריה המאובקת של העיר, דימיתי בעיני רוחי את דמויות היהודים המגיעים לרחובות העיר יחד עם תושבי טיינזין, ועולים מתוך חיי העיר. כעת אני יודע בוודאות כי דמויות אלו יגלו עבורי תמונה צבעונית של פרק זה בחיי העיר. עתה, ביכולתי להתדפק ואף לפתוח את דלתה הכבדה של ההיסטוריה, בהולכי לקראתם, יכולתי כמעט לגעת ב-600 שנות נשמתה של העיר.

בדצמבר 2001, פרסם ה-Tientsin Daily את מאמרי הראשון בנושא יהודי טיינזין. היתה זו הפעם הראשונה בה פרסם עיתון ציבורי מאמר בנושא יהודי העיר מאז שנת 1949. המאמר שפורסם חולל הד עצום. קוראים רבים כתבו וביקשו לספק עובדות נוספות. סוכנות הידיעות קסינהואה (Xinhua) פרסמה הודעה מקומית ובינלאומית כרקע למאמרי, לדבריהם: "האקדמאים של טיינזין דואגים להיסטוריה של יהודי טיינזין". כתוצאה מכך, פורסמה במהדורה הבינלאומית של ה-People's Daily, גרסה מקוצרת של המאמר שנשלח להונג קונג, מקאו, ודרום מזרח סין לסוכנות הידיעות קסינהואה (Xinhua). אך חשיפת ההיסטוריה והבאתה לידיעת העולם לא היתה מטרת המרכזית.

באוגוסט זה, פורסם "אלבום התמונות הגדול של יהודי טיינזין" אותו ערכת, אלבום שהודפס והופץ בחמש יבשות. אלבום זה הציג לראשונה תמונות מחיי

הקהילה היהודית בטיינזין בהתגלמותה הפשוטה.

פרסום זה סימן את חקר תרבות יהודי טיינזין והיווה הישג ותקדים לפיתוח מחקר זה. על כל פנים, אין זו מטרת העיקרית. אכן, ההיסטוריה והאנשים של תקופה זו ריגשו אותי, וכן העלילה והפרטים.

אני יודע כי חמרים אלו יבשילו בתוכי ויזרמו לבסוף מתוך עטי. מטרת היא ספרות, וברצוני לכתוב רומן רחב יריעה, או אף יותר מרומן אחד. בפרק הבא, יתכן כי דרכי לספר את הסיפור תהיה שונה מאד מדרכך אתה, הקורא,

אך אני עדיין מקווה כי אוכל לתקשר עמך בדרכי שלי ואני אף מקווה כי אשכיל ללמוד מכל אחד ואחד מכם.

ההיסטוריה של היהודים בטיינזין מזה מאה שנה

על פי זכרונותיו של מר ישראל אפשטיין, יהודי מטיינזין, שהיה חבר בוועד הפיקוח הלאומי (Standing Committee) מטעם CPPCC והיה עיתונאי וסופר מפורסם.

לדבריו, היהודי הראשון מטיינזין שתועד אי פעם היה יהודי מבגדד. יהודי זה נקבר בבית הקברות הציבורי של טיינזין בשנת 1860. מר אפשטיין העיד כי בצעירותו ראה את המצבה עליה היו חקוקים שמו ומידע נוסף, אך כיוון שהיה אז צעיר, אינו זוכר כיום את הפרטים.

התמונה המוקדמת ביותר של יהודי טיינזין שעלה בידי למצוא נכללה באלבום התמונות "יהודי טיינזין".

התמונה הגיעה מרוסיה מידי של יהודה גרשריץ. (Yehuda Gersherich).

היו לו 5 ילדים שמתוכם 2 הגיעו לטיינזין ב-1924. הוא נפטר ונקבר בבית הקברות הציבורי של טיינזין.

יהודים חיו בסין מאז שנת 1860. הגעת יהודים לטיינזין התרחשה בשלושה גלים.

החל מ-1860, נאלצה טיינזין לפתוח את נמליה, ואנשי עסקים רבים מאירופה וארה"ב הגיעו לטיינזין וביניהם גם יהודים.

בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 רדפה רוסיה הצארית את היהודים, ולכן עזבו היהודים את הערים בהן חיו, ונמלטו. כזה אחר זה לסין בדרכם לחיים חופשיים.

באוקטובר אותה שנה פרצה המהפיכה ברוסיה.

גם קבוצת האנשים שנקראו באותו זמן "ביילרוסים" עזבו את סין. הם איבדו את לאומיותם וביניהם היו גם יהודים. רבים מהם הגיעו לטיינזין דרך צפון מזרח סין.

בידי קיים מידע כי מספר בתי האב היהודיים שהגיעו לטיינזין בזמן זה מנו כ-500 עד 600.

הגל השלישי של הגירה יהודית חל במהלך מלחמת העולם השנייה. שיעור ההגירה בתקופה זו היה הגדול ביותר.

על פי לוח השנה (Almanac) היהודי שפורסם בארה"ב בשנות ה-30 המאוחרות, מספר יהודי טיינזין בשנת 1935

הגיע ל 3,500. זה היה השיא המספרי הגבוה ביותר של יהודים בטיינזין.

עד תחילת שנות ה-50, עזבו יהודי סין אחד אחר השני, כשאחדים מהם שבו לבריה"מ, אחרים עלו לישראל, ארה"ב, אוסטרליה וכו'. ההיסטוריה של חיי הקהילה היהודית בטיינזין הסתיימה. תקופה זו ארכה כמאה שנים.

בדצמבר השנה, חוגגת טיינזין את יום השנה ה-600 להיווסדה. טיינזין הינה עיר יוצאת דופן.

התקופה בה חיו בעיר יהודים היתה תקופה חשובה בהיסטוריה הפיתוח של העיר. טיינזין הינה עיר של מהגרים.

לפיתוחה הראשוני של העיר, אשר חל בתקופת השושלות של הקיסרים יואן ומינג (Yuan and Ming) היה קשר ישיר עם ההגירה הגדולה.

בשנת 1404, נבנו בטיינזין חומות הגנה בעלות תפקיד צבאי ותעבורתי (תעלות). ראשית, חומות הגנו על העיר, וההגירה הביאה עמה זרם של ידעים ועובדות. שנית, התעלות שימשו כציר מסחר מרכזי. סוחרים ממקומות שונים הגיעו ועזבו. כ-600 שנים מאז, אך בקנה מידה קטן יותר, המשיכה ההגירה לטפסף לעיר ברצף. עובדה זו יצרה אוכלוסייה מגוונת וצבעונית בטיינזין.

התושבים הינם פתוחים באופיים, קלילים ביחסם לזולת ואמיצים ביצירתם.

מאז הזמנים המודרניים, התרחשו שתי פרשות היסטוריות בטיינזין אשר יצרו השפעה עמוקה על העיר.

תוך כמאה שנים, טיינזין השתנתה מעיר כפרית (common state city) והפכה ללב הפוליטי של המדינה ולמרכז העסקי של צפון סין, לעיר גדולה ובה מסחר פורח והיתה למובילה בכלכלה ובתרבות.

בשלהי שושלת צ'ינג, ביצע לי הונגזהאנג "התמערבות", (Westernization Movement) בה היתה טיינזין מרכז של התהליך, ובזאת סיפק לעיר אווירה של פתיחות.

בשנת 1860, השנה בה אולצה טיינזין לפתוח את נמליה, הגיעו לטינזין בריטים, צרפתים, גרמנים, איטלקים, אמריקאים, יפנים, רוסים, אוסטרים, ובלגים (יחד מ-9 ארצות שונות) אשר הקימו בטינזין מושבות שונות אחת אחר השנייה. וכך בעיר אחת, הוקמו 9 מושבות לאומיות שונות (Concessions), ניסיון ייחודי שהתרחש רק בטינזין.

כוחות האימפריה המערבית, בעלות הצי החזק והתותחים הכבדים לא הביאו רק קרבות והשפלה, אם כי גם קידמה טכנולוגית ורעיונות חדשים.

באותה תקופה עלו וצצו אין ספור רעיונות ומחשבות פיתוח חדשות בטינזין, והופצו לאחר מכן ברחבי סין כולה.

אף אחד לא ספר כמה מכונות וטכנולוגיות חדשות נחתו ברציפי טיינזין והופצו ברחבי סין יחד עם שיטות ניהול חדשניות. לדעתי אם מישהו אכן היה מודד את הנתונים הללו, היינו כולנו מופתעים מהמספרים.

טינזין הייתה העיר המפותחת ביותר בסין בתקופה זו. הקידמה העשירה את התכנים אשר השתקפו בכל היבט בחיי החברה בטינזין. במהלך תקופה זו, התגבשה בטינזין קבוצת חשיבה חלוצית.

יאנפו (Yanfu) תרגם והוציא לאור את "טאניאנלון" (Tanyanlun) בטינזין. הוא כתב את "הישרדות הראויים בביריה הטבעית" ("Survival of the fittest in natural select"), קו מחשבה אשר האיר את הבורות ששררה בנושא באותה תקופה.

איש המפתח בין המחדשים ומובילי הרפורמה הפוליטית היה ליאנג קיצ'או (Liang qichao), שהיה פעיל מאד בטינזין.

ב "Drinking Ice Room", שהיה ממוקם על גדתו הצפונית של נהר ההאי (Hai), כתב מאמרים רבים אשר קידמו שינוי וכן היה מעורב בפעילות הממציאים והמחדשים. לאחר מכן, קבוצה מקרב מהפכני מעמד הפועלים המוקדם החלה לצבור כח בטינזין. זעקתם של יות' לי דאזאו (Youth Li dazhao), זהו אנלאי (Zhou en'lai), סימנה את בואו של העידן החדש.

בתקופה זו הייתה טיינזין המובילה הטכנולוגית בסין. עם תנועת "ההתמערבות" (Westernization), נבנו מפעלים רבים מעבר לים, ואילו ציוד מחו"ל הגיע לשרות הסינים.

קו הרכבת וקו הטלקומוניקציה הראשונים שהונחו בסין החל בטינזין. לי הונגזהאנג (Li Hongzhang) מלשכת המיכון

ייצר את הצוללת הטובה בעולם במשך 6 שנות הגואנגקוסו (Guangxus). הצוללת נראתה כזית, כשחציו של כלי השייט צף מעל המים ועל חלקו העליון היה קיים סימן מים אשר מעליו הורכב מכשור לכניסת אוויר. היה ביכולת הצוללת לשלוח סירות טורפדו בחשאיות מתחת למים ולמקמם מתחת לאניות האויב. סימן המים שקע תחת המים עד גובה רגל והסירה שקעה לתוך המים עד גובה רגל.

טכניקה זו הפכה להיות לטכניקה המובילה בעולם בתחום הלימודים הצבאיים בעולם. גם ראשוני התעשיינים החלו להתבלט באותה תקופה. זואו קסואקסי (Zhou xuexi) בתעשיית הפחם, המלט והזכוכית הפיח משב רוח רענן בתעשיות הלאומיות בתחילת שנות ה-20.

ההצלחה של פאן קסודונג (Fan xudong) בתשע חברות זיקוק מלח וחברת הכימיקלים האלקלית "המשולש האדום" היו סנוניות התעשייה הראשונות שהיוו את תשתית תעשיית הכימיקלים בנהר סין.

בנוסף, החשיבה בנושאי החינוך בטינזין הותוותה ע"י ביה"ס "נאנקיי" ("Nankai"), ונתמכה ע"י החוגים הכלכליים ובראשם "ארבעת הבנקים הצפוניים" (northern four banks), שאפשרו התמקדות במתן תשומת הלב לנושא החינוך.

חשיבה, טכנולוגיה, תעשייה, כספים וחינוך, חמש מערכות שצעדו עם הקידמה וייצרו את התדמית המתקדמת

של טיינזין. ובכן, בעיר שכזו, איך היה מצבם של היהודים? מה נתנה להם העיר? מה תרמו הם לעיר? אלו הם בדיוק הדברים אשר ברצוני לחקור.

התבוננות, חקירה וניתוח של יהודי טיינזין (Looking is just like one expedition)

ההיסטוריה של יהודי טיינזין במשך 100 שנה, הינה היסטוריה של שקיעה, כספינה שקועה בתחתית הים הנחבאת תחת אריג השנים. יהודי טיינזין היו למעשה עדר אנשים אבודים, הצפים כעשב ים, מתפזרים למקומות מרוחקים ולכל כיוון.

כבר לפני כ-3 שנים תכננתי לחקור היסטוריה זו, אלא שאז גיליתי כי הבנתי את העיר וההיסטוריה של טיינזין לוקה בחסר. לא היה קיים כל מידע לגבי יהודי טיינזין בפרסומי העיתונות והמגזינים של טיינזין, לא היו מומחים לנושא שערכו מחקר בנושא קבוצה מיוחדת זו, לא נכתב דבר על תופעה היסטורית מיוחדת זו, גם לא באוסף המלא של ההיסטוריה של טיינזין - "תולדותיה המלאים של טיינזין" שנערך ופורסם בשנים האחרונות וכן לא נשמרו כל רשומות בנושא היהודים.

נראה כי אותם פליטים יהודים שהגיעו במהלך מלחמת העולם השנייה מאירופה,

שעברו סבל רב ומצאו מקלט בטינזין כמו לא היו קיימים או מתועדים, ובשל כך נראה על פניו כי ההיסטוריה בת מאת שנים כאילו לא התרחשה.

הכל נפל אל שכחת השנים וניירות ישנים היו לפתיתי נייר פריכים כעלים בשלכת.

בתמימותי חשבתי כי אוכל לערוך תחקיר יסודי ומקיף, וכי אוכל להשתמש ולבדוק את רשומות התושבים הקבועים הרשומים במחשב, בכדי למצוא את יהודי טיינזין שעדיין בין החיים, אך היה זה כמו לדוג מחט באוקינוס.

חבריי במשרד הבטחון הציבורי של טיינזין אמרו לי, כי בעת שנעשה מפקד אוכלוסין, היתה מחלקה מיוחדת שהיתה אחראית על תושבים זרים. האחראי על ההגירה וניהול ההגירה במשרד הבטחון הציבורי קיבל אותי בהתלהבות.

מה חבל כי ברשומות התושבים הזרים אין איזכור הקשור ליהודים. וכך שקעתי לתוך המסמכים הישנים.

סוכנות The Tiensin Daily עברה עבדתי, איכסנה את כל כתבי ה-The Republic Daily, וכרכה בכל עונה את מהדורתיה לספר. לכריכה השתמשו אז בנייר עץ נוקשה בכדי להגן על הנייר ועל צבעי הדיו.

תהא הכריכה אשר תהא, כאשר פתחתי אותה, התפררו חלק מהדפים והיו לאבקה חומה של שאריות נייר שהתעופפה סביבי, ממש כנשמת ההיסטוריה אשר לא נגזה.

היא אלה עיתוני שנת 1946. לאחר הנצחון של מלחמת העולם השנייה, הפכה טיינזין לבסיס המרכזי להחזרת שבויים יפנים למולדתם מן המלחמה בצפון סין. כמות גדולה של שבויי מלחמה יפנים שנשבו בצפון סין ובצפון מזרח סין רוכזו בטינזין. ראיתי את נמל טאנגו (Tanggu) באותה שנה, הרציפים שקקו והמו פעילות, והיו מלאים בשבויים יפנים ואזרחים זרים שחזרו למולדתם.

עד מרץ 1946, הפליגו 220,000 יפנים חזרה למולדתם מטינזין. אך לא נמצאו כל חדשות בנושא היהודים.

ארכיוני טיינזין ביססו ידיעות מיוחדות בנושא היהודים.

סגל ההנהלה ריכז 8 תיקים משנת 1938 עד 1948 במסגרת "היהודים" מתוך סך כל כרכי התיקים ההיסטוריים הרבים. הנושא היה תכתובת והדברות בין תחנת המשטרה של אזור הייבאי פינגג'ין (Heibei Pingjin) האוייבת, ומשרד המסחר של משטר המריונטות, המנהלה של משרד הסעד המאוחד, אשר עסקו בנושא מעורבותו של עסק שהיה בבעלותו של יהודי שחי בטינזין באותה תקופה ובין התאחדות הארגון היהודי. למרות היות המסמכים קטועים וללא כל סדר, אחרי הכל היו בהם חלק מן הרשומות בנושא תקופה היסטורית זו.

ולכן, הפנתי את שדה חיפושי מעבר לים, מתוך תקווה לקבל את המידע חי וראשוני

ביותר אודות ההיסטוריה של תקופה זו מן היהודים שחיו פעם בטיינזין, אך עתה נפוצו בין כל קצוות תבל.

אני אסיר תודה לשר החוץ של ארצנו מר לי זאהוקסינג (Li zhaoxing) ואשתו מרת קין קסיאומיי (Qin xiaomei).

שכאשר הבינו את קשיי, הכירו לי מיד את שגריר ארצנו הקודם בישראל, מר וואנג צ'אנגיי (Wang changyi).

מר וואנג שלח לי בהתלהבות את פרטי ההתקשרות עם מר תדי קאופמן, אשר מכהן כנשיא איגוד יוצאי סין בישראל.

איגוד יוצאי סין בישראל הינו איגוד אקטיבי מאד, ואילו נשיאו, מר קאופמן, דרך עבודתו המצויינת, יצר קשר עם היהודים שחיו בסין בעבר, וייסד קשר ידידותי עם שלטונות סין. מר קאופמן נבחר גם לנשיא אגודת הידידות סין-ישראל.

כתבתי לו מכתב, ומכתבי פורסם מיידית בבטאון האגודה. כמה חברים יהודיים שחיים בישראל ובארה"ב יצרו קשר עמי דרך הדואר האלקטרוני.

ליהודים היו חיי קהילה מלאים בטיינזין

לפי המידע הרלבנטי, בתחילת 1904, חיו בטיינזין כ-100 משפחות יהודיות. משפחות אלו הגישו בקשה למיסוד הקהילה היהודית לקונסוליה הרוסית בטיינזין. ב-1905 הוקם האיגוד העברי של טיינזין. (שנקרא מאוחר יותר איגוד יהודי טיינזין). הארגון התפתח בהדרגה לכדי אירגון קהילתי שכלל סיוע טעד כגון בית חולים יהודי, בית אבות יהודי, חדר אוכל יהודי ובית קברות יהודי וכד'.

בשנת 1934, ועדה חדשה נבחרה והעשירה את פעילויות האיגוד. הוועדה ייסדה ועדות דת, תרבות, בוררות, מיסוי, רישום ועוד, ואף החלה בהליכי רישום האוכלוסייה כגון רישום תאריכי לידה ותאריכי פטירה של יהודי העיר.

ב-1935, התקבלה ההחלטה לגבות מסים מתוך הקהילה לאחר הצבעה. כל חבר ארגון חוייב בתשלום מיסי אגודה.

תשלום המס נע בין 25 סנט אמריקאי ל-100 דולר לחודש. גביית המס הפחיתה את גרעונות האגודה.

האיגוד העברי של טיינזין שכר בתים ששימשו כבתי כנסת.

במהלך מלחמת העולם השנייה, הגיעו לטיינזין פליטים יהודיים בכמויות גדולות, ואילו מועצת הדת היהודית נערכה לבניית בית כנסת ב-1937. בשנת 1940 הסתיימה בנייתו של בית הכנסת. בית הכנסת שכן בצומת שבין הרחובות שכיום נקראים נאנג'נג (Zhenzhong Street and Nanjing Road) וזאהנגזוהו.

ביה"ס היהודי דאג לספק סיכוי ועתיד לילדי היהודים בטיינזין.

ביה"ס נוסד באוקטובר 1925 ברחוב ויקטוריה

126 (כיום Liberation Northern Road) ושכן במושבה האנגלית לשעבר. הלימודים התנהלו בשפה האנגלית והתמקדו בלימודי ההיסטוריה היהודית, השפה העברית וספרות עברית.

כמו כן נלמדו כל סוגי הקורסים הבסיסיים, שאפשרו לתלמיד בוגר ביה"ס המשך לימודים באוניברסיטאות באירופה וארה"ב. נפתחו גם ביה"ס יסודי, חטיבת ביניים וחטיבה עליונה (תיכון) וכן גן ילדים. ספריית ביה"ס הכילה כ-2,400 כותרים.

בשנת 1936, היו בביה"ס כ-110 תלמידים ו-15 מורים. התלמידים נהנו מחינוך חובה. רוב הוצאות ביה"ס כוסו ע"י תרומות שנתרמו במסיבת המפגש החברתי השנתי של יהודי טיינזין.

בשנת 1937, נסתיימה בנייתו של המועדון היהודי ברחוב 24 במושבה האנגלית לשעבר, כיום רחוב קופו (Qufu St). המועדון שימש כמקום מפגש חברתי ותרבותי ליהודי טיינזין.

במועדון היו ספרייה ואולם תאטרון. בספרייה היו כ-500 כותרים בעברית, רוסית ואנגלית, ואילו התאטרון הכיל כ-500 מקומות ישיבה.

התיאטרון הרבה לארח הופעות דרמה קונצרטים ומחול. בנוסף, היתה במועדון מסעדה, חדר שח-מט, חדר ביליארד ועוד.

ביה"ח היהודי נבנה גם הוא בשנת 1937, ברחוב 66 במושבה האנגלית לשעבר. ביה"ח שירת בעיקר יהודים, אך קיבל גם חולים סיניים. ביה"ח טיפל בכל יום בכ-100 מטופלים.

בית האבות היהודי שכן ברח' 41 במושבה האנגלית לשעבר. הבית אימץ גם יתומים יהודיים ומבוגרים עניים.

בשנת 1943 לדוגמא לקח בית האבות תחת כנפיו כ-13 אנשים.

כיצד חיו יהודי טיינזין ומה היו תנאי מגוריהם?

הוותיקים שביניהם התגוררו במלון טאייה (Taiai Hotel). חלקם חיו בבניין ייפין (Yipin Building) בדרך דאגו (Dagu Road). וחלקם התגוררו ברובע המגורים ויקטוריה. בין הייזרים היו עקרות בית שהגיעו לסין ב-1941, שכירים שהגיעו לסין עם משפחותיהם באותה שנה, אנשי עסקים ועוד.

רוב היהודים שחיו במלון ובשכירות בבניין הדירות, ברחו מאחזתו של השטן במלחמת העולם והגיעו לטיינזין לאחר שעברו סבל רב. בחדרי המלון ובדירות הללו, החלה נפשם הנסערת להירגע מעט ולשמוח על הזדמנות שעלתה בחלקם לברוח מן המוות, לפתוח את תיקי המסע ולהתחיל לארגן את חייהם החדשים.

חדרי המלון והדירות, היו בדרך כלל דיור זמני. לאחר הכרות הדרגתית עם העיר, ולאחר שמצאו עבודה כשכירים או נכנסו לעסקים, עברו לדיור קבוע.

השפעת היהודים על כלכלת טיינזין

אנשי העסקים היהודים בטיינזין התחלקו לשני סוגים:

אנשי עסקים ועובדיהם, ובעלי מקצועות חופשיים כגון רופאים, מהנדסים, עורכי דין, מוסיקאים, מורים וכד'.

בין היהודים בעלי המקצועות החופשיים, היו אלה בעיקר הרופאים והמורים אשר באו במגע עם האוכלוסייה הסינית.

רופאי הסיניים והרופאים היהודיים שהגיעו בזמן מלחמת העולם השנייה, והתמחו בצילומי רנטגן, הגיעו עם ציוד רפואי בסיסי. לאחר שהתיישבו, הם פתחו קליניקות והחלו לעבוד. וכך, לאחר זמן קצר, נפתחו מספר מרפאות ע"י יהודים ברחבי טיינזין. חלק מהרופאים היו לרופאי משפחה.

בקרב תושבי טיינזין הצליחו גם מורים למוסיקה, מורים למחול ולשפות זרות יהודיים.

דמויות פעילות בקהילה נראו במקומות רבים. חלקם היו בעלי מלאכה, ספרים, שענים, נהגים, ואף פדיקוריסטים.

כל עוד היתה בידך מיומנות, יכולת למצוא את דרכך בעיר הגדולה טיינזין, לשגשג ולחיות. אופייה הפתוח והמחבק של העיר הקל על נשמותיהם התועות של היהודים. בכל מקום אליו הגיעו יהודים, התפתח ענף המסחר. המסחר היה ליהודים מקור הפרנסה העיקרי. השפעת היהודים על העיר גדלה דרך המסחר וגרמה למסחר להיות גורם מרכזי בחיי העיר.

מסחר בפרוות

רוב יהודי טיינזין היו יהודים ממוצא אשכנזי, אשר הגיעו מרקע רוסי, כך שרוב החברות אותן פתחו עסקו בסחר בפרוות.

הם קנו פרוות מצפון מזרח וצפון מערבה של סין, לאחר עיבוד ראשוני של העורות והפרוות בטיינזין, ייצאו אותם כחומר גלם לאירופה וארה"ב. לאחר מכן, החלו לייבא מוצרי צמר ועור מאנגליה ומרוסיה.

בימיו הראשונים של הנמל, עיקר הסחורות שיוצאו מנמל טיינזין מנו כ-5 סוגים: כותנה, תירס, עשבי מרפא, סבונים ופרוות. ב-1906, היה סך ערכם של הפרוות ומוצרי הפרווה שיוצאו מנמל טיינזין כ-5,678,000 ליאנג.

בשנת 1904, כ-140,082 ליאנג, ב-1905, 131,149 ליאנג וב-1906 182,305 ליאנג.

נפח הסחר של אנשי העסקים היהודים היווה מרכיב נכבד מסך היצוא הכולל. בתקופה הפריחה של המסחר בפרוות ובעור, מספר החברות היהודיות עלה על 100.

שמות החברות היהודיות בעסקי העור והפרוות

אחד מבניו של יהודה שהוזכר לעיל, ליאו גרשביץ' ניהל את "חברת יונגפה (Yongfa) למסחר", יחד עם אחיו.

חברת המסחר נקראה גם "חברת האחים גרשביץ" ועסקה בסחר בעורות. יהודה גרשביץ' היה גם אחד ממנהיגי הקהילה היהודית בטיינזין, ומשתתף פעיל בארגון העבודה בבית הספר ובמועדון. אייליה פליגיל (Ilya Fligil), שהיה אחד מחתניו של יהודה ואף עבד עמו ב"חברת האחים גרשביץ", פתח לאחר מכן גם הוא עסק עצמאי למסחר בעור.

חברת "זידוויקי האב ובנו - פרווה ועור" (Zidoviky Father and Son Fur and Leather Company) נפתחה ע"י זידוויקי בחרבין וייסדה סניף של החברה בטיינזין, בשניאנג (Shenyang) ובניו יורק.

חברת האחים אורליאן (Orlian Brothers Company) אשר הוקמה ב-1926-1927 בטיינזין ובחרבין, ניהלה סחר בפרוות כלבים. הם קנו פרוות כלבים בעלי שיער ארוך מצפון מזרח סין, ושלחו את הסחורה מטיינזין לניו יורק דרך דאליאן (Dalian). בניו יורק, עובדו הפרוות לסוגים שונים של מוצרי עור עדינים.

לאחר פלישת היפנים וכיבוש צפון מזרח סין, הצטמצמו מימדי הסחר בפרוות ואילו שיעור הסחר בשיער סוסים, אריזות ונקניקים עלה. חברת ברנסטיין ובנו (Bernstein Father and Son Company) נוסדה ב-1928, ועסקה בעיקר בייצוא פרוות מסין ושיער לאירופה וארה"ב.

סילום ביהוסקל (Silom Bihowskl) הגיע לאולן באטור (Ulan Bator) מביילרוסיה, דרך סיביר בשנת 1909.

סילום היה אחד מן האירופאים הראשונים שקנה פרוות ישירות מן הציידים המונגולים. הוא מכר את הסחורה ישירות לאירופה וארה"ב, והסחורה שלו לא עברה דרך התיווך בסין.

לאחר מכן הוא ייסד חברה בחרבין בשם: "האחים ביהוסקל וסיקר" (Bihowskl Brothers & Siker), וחבריה היו סילום ושני אחיו יהודה וגריגורי וגיסם. (הבעל של אחותם הקטנה, סיקר).

עסקי החברה כללו ייצוא וייבוא של מוצרי פרווה. היה להם גם מפעל טבק רוסי-סיני בשאניאנג. בתקופת הפריחה של החברה, ייסד סילום מספר סניפים של החברה בניו יורק, טיינזין, שניאנג, אורומקי (Urumqi), קאלגאן (Kalgan),

וכן באודיאוסטאיי (Udyasutai), קובודו (Kobdo) והאילאר (Hailar). היתה גם סוכנות במאן זהולי (Man Zhouli).

עסקיהם של "האחים ביהוסקל וסיקר" התפרשו על פני סיביר וסין. סילום הגיע לטיינזין עם אשתו וילדיו ב-1919, ופיתח את עסקיו בטיינזין. בתחילה, התרכזו עסקי המשפחה בפרווה, ואחר כך הפך המסחר בטבק למרכז עסקיהם.

לאחר הצלחת מפעל הסיגריות שלהם, זומנו לבית המשפט בתביעת חברות בריטיות

ואמריקאיות בנושא פגיעה בזכויות סימן ההיכר המסחרי שלהם (BAT). בידם של באט (BAT) היה הרישוי לייצור ושיווק סיגריות אמריקאיות ובריטיות, והזכות למכירת סיגריות בשוק הסיני. הם הגנו על זכויותיהם החוקיות בכל כוחם. החברה הפסידה במשפט הראשון ונצחה לאחר ההתדיינות המשפטית השנייה, אך פסק הדין הסופי היה נגד החברה.

חברת הטבק רוסי-סין נאלצה לשנות את סימן ההיכר המסחרי שלה. הלוקוחות הסינים אהבו את סימן ההיכר הישן ולא קיבלו סימן חדש זה ששונה אך במקצת. נפח המכירות ירד בצורה חדה, והחברה נסגרה מאז.

הסחר בתה

אנשי עסקים יהודיים קנתה מזרח סין, ייצרו תה (tea brick) בהאנקו (Hankou), הסחורה נשלחה דרך נהר היאנגצה (Yangtze) הים והגיעה לצפון טיינזין, ומשם נשלחה לקיאקטו (qiaketu) דרך היבשה.

הייצוא לרוסיה ואירופה עבר דרך סיביר. לפי מסמכי הסטטיסטיקה של המכס בתחילת שנות ה-20. התה הסיני שווק מטיינזין לרוסיה והיקף המסחר עלה מדי שנה. ב-1904 - 2,189,874 ליאנג. ב-1905 - 2,559,885 ליאנג. ב-1906 - 2,851,889 ליאנג.

מצערת אותי העובדה שעד כה לא הצלחתי לאסוף שמות של חברות יהודיות שעסקו בסחר בתה סיני.

מסעדנות

אזור הבתים הלבנים הקטנים בטיינזין, הינו האיזור בו התרכזו היהודים.

יהודי בן לאומיות רוסית בשם אלסכול (Alschol) ניהל את חברת המזרח הרחוק לסחר ביי, במקום בו נמצא היום רחוב קופו (Qufu Street). בבעלותו היו מבשלות יין וודקה בלעדיות. קיימות גם היום מסעדות גדולות וקטנות המנוהלות בידי יהודים, וביניהם ברסלר'ס (Bresler's), ויקטוריה קופי אין (Bresler's Victoria Coffee Inn), כיום בניין קישילין (Qishilin Building), מלון ברונפמנס' שאווי (Bronfman's Shawei Hotel) אשר היו בעלי שם.

הם הביאו לטיינזין מנות רוסיות - מערביות, והעשירו את תוכן התרבותי של הארוחות המערביות העסקיות בטיינזין.

ברסלר פתח פונדק מערבי קטן שנקרא יישונה (Yishunhe) בתחילת שנות ה-30 של המאה ה-20.

בשל פריחת עסקיו, הרווחים היו רבים.

בשנת 1939, הוא חבר לסינים קי זושאן (Qi zhushan) והאו רוג'ו (Hao rujiao) וייסד את המסעדה הגדולה בעלת ארבע הקומות בבניין הגבוה באזור הבתים הלבנים הקטנים, שנקרא ויקטוריה, בו הפעיל מסעדה שהגישה מנות רוסיות-מערביות וכמו כן החזיק דירות

איכותיות.

ויקטוריה קופי אין (Victoria Coffee Inn) והרובע המסחרי המפואר שהוקם בו, טען לכתר ענף המסעדנות בטיינזין באותה תקופה. הוא חשף עצמו לתחרות עם הקינחים הגרמניים קי שילין (Qi shilin), והיה ממכווני המגמה שהביאה לטיינזין ארוחות ומטבח מערבי.

עסקי הנדל"ן

חברת העבר "דשנג" למסחר (Desheng) אשר שכנה בדרך דאגו 117 (Dagu Road), יוסדה ע"י היהודי טלגובוב (Telaguboev). החברה ייבאה בלעדית אריגי צמר לחליפות, ובבעלותם היה מחסן סחורות גדול.

ב-1941, פרצה שריפה במחסן. בשל הביטוח נגד שריפות, הצליח טלגובוב להשיג את רוב תביעותיו מן הביטוח.

בכספים אלו בנה קבוצת בניינים הנמצאים היכן שהיום נמצא רחוב מאצ'אנג (Machang Street District), והתפרנס מהשכרתם.

יהודי בעל אזרחות בריטית, מקלאן (mclen Tailong) ייסד את חברת המסחר טאילונג (Trading) ליד תחנת הרכבת המזרחית של טיינזין, שניהלה נכסי נדל"ן. רוב הבניינים שניבנו יועדו להשכרה.

התעשייה הפיננסית (Financial Industry)

בשנת 1939, בנה היהודי מרסל לאופויד (Marcel Leopoid) בניין בן 11 קומות בשם "בניין ליהואה"

("Lihua Building") ברחוב ויקטוריה במושב האנגלית, שטען להיות ה-"Wall Street" של המזרח הרחוק,

ושימש לפתיחת חברות מסחר, פעילויות בתכשיטים, ולעסקי הלוואות למשכנתאות.

איש עסקים יהודי בעל לאומיות רוסית - זגרנטב (Zgerntev), פתח בנק בשם הטונג (Hetong) ששכן היכן שהיום נמצא רחוב ליבריישן (Liberation Road).

ליהודים היה גם ארגון אשראי / הלוואות משלהם בשם: Tientsin Commercial Credit Cooperative

תעשיית הבידור

המנהלים של MGM (Warner Film Company) (Metro-Goldwyn-Mayer), חברת הסרטים, היו כולם יהודים.

הסרטים שהוציאו לאור העסיקו את השוק המרכזי של תעשיית הקולנוע בטיינזין והגיעו רחוק לפקין והאבאי (Hebei).

תעשיות אחרות

היהודים עסקו גם בקמעונאות. בשל ההבדל בהרגלי החיים בין העמים, היהודים קנו את מזונם בחנויות משלהם,

היו להם חייטים משלהם שתפרו את בגדיהם, ואף הלכו להסתפר אצל ספרים

יהודיים. לבתי המלאכה ולחנות הקטנות היה תפקיד חשוב בחיי היהודים. התחומים השונים אותם ניהלו יהודי טיינזין היו נרחבים מאד. חברת ג'נשאן למסחר (Jinshan Trading Company) מייצגת דוגמא זו.

מייסד חברת ג'נשאן למסחר דאלטוטאט קו (Jinshan Trading Company Daltotat Co), החל את דרכו במכירת תרופות מערביות. הוא פתח דראגסטור בשנחאי, דאליאן (Dalian), ולאחר מכן שלח ידו בעסקי הקרנת סרטים, ייצור וייצוא של תוצרי משי, נדל"ן, ובו זמנית גם ייצא פרוות. החברה הקימה אירגונים בשנחאי, טיינזין, חרבין ובדאליאן, וניהלה שני מפעלים בשנחאי. הם היו בעלי המניות של שני בתי קולנוע ובעלותם היו יותר מ-50 נכסים.

בדאליאן, היו בבעלות החברה 2 בנייני נכסים ובחוף ביידאיהא (BeiDaiHe) החזיקו וילה נוספת.

הסניף הראשי של החברה בטיינזין ייבא ציוד מכני.

המוצר העיקרי אותו ייצאה החברה היו פרוות ומלאכת יד. כמו כן, ייצאה החברה מוצרים חקלאיים. טווח הרכישה של סניף החברה בטיינזין התפרש בין: באטו (Baotou), קסוהואה (Xuanhua), האילאר,

יאנטאי (Yantai) ו-קינדאגו (Qingdao) ועוד. ערכה המוערך של חברת ג'נשאן לסחר בתקופת פריחתה היה כ-1,500,000 דולר אמריקאי.

שלושת המאפיינים העיקריים להשתתפות יהודי טיינזין באופן פעיל בכלכלת טיינזין היו:

ראשית, העוצמה הכלכלית שהיתה בידם, היתה שונה במהותה מעצמתה של יהדות שנחאי בכך שהם לא יצרו ישויות כלכליות גדולות, כדוגמת המשפחות שאקסון (Shaxun) והאטונג (Hatong) בשנחאי, אלא נפח עסקיהם העיקרי היה בינוני או קטן.

שנית, יהודי טיינזין המשיכו את דרכם המסורתית בעשייה העסקית, והקימו בעיקר ארגונים משפחתיים כלכליים.

שלישית, יהודי טיינזין היו מעורבים בכלכלה המקומית בכל תחומיה ועסקו בתחומים מגוונים, שכיסו כמעט כל היבט בחיי הכלכלה והקהילה המקומית: מסחר, מסעדות, נדל"ן, כספים, קמעונאות, טיפול רפואי, בידור וכיו"ב.

חיי היהודים בטיינזין

באביב 2003, התחלתי את הכנותי לעריכת אלבום תמונות הגדול "יהודי טיינזין".

שלחתי מכתבים לידידי היהודים שחיו בעבר בטיינזין, ועתה התגוררו מעבר לים, וביקשתי סיוע באיסוף צילומים היסטוריים ישנים וקבילתי תגובות חיוביות.

ידידי פירקו את אלבומי המשפחה שבביל למצוא את התמונות הישנות שמררו ואצרו

במשך שנים כה רבות, ושלחו לי אותם בשמחה.

כאשר אספתי ומינתי יותר מ-100 תמונות ישנות באוסף שבידי, גיליתי תמונות ישנות מחיי משפחות יהודיות אשר כעת נפרשו בפני חייהם בצבעים חמים, קלילים, ושקטים שחדרו מבעד לענני ההיסטוריה ונגעו בי עד מאד.

קראתי לצבעים החמים "רגשות עדינים בשנים סוערות", מונח שביטא בדייקנות את עבודת עריכת התמונות המצויינת שעשו העורכים והמעצבים מחמש המדינות שפרסמו באלבום התמונות.

תקופת מאה השנים ויותר, בה שהו יהודים בסין, היתה אחת התקופות הסוערות בהיסטוריה של סין, וגם אחת התקופות הסוערות בהיסטוריה של העולם בכלל.

בעיקר בתקופת רוסיה הקיסרית בימי מלחמת העולם השנייה, עת הנחשול המפלצתי של שנאת היהודים גאה עד לב שמיים, נרדפו גם יהודי שנחאי וחרבין במידה מסויימת.

בתחילת המאה ה-20, למרות שהצאר הרוסי איבד את סמכויותיו ועוצמתו, כשהגיעה קבוצה גדולה של מהגרים מבילרוסיה לחרבין, ארבו ליהודי חרבין סכנות מכל עבר.

מר אפשטיין שהוזכר לעיל הגיע מוורשה, בירת פולין בשנת 1915, ועבר לחרבין עם הוריו ב-1917. ב-1920, עברה המשפחה לטיינזין. 3 שנים של חיים בחרבין חרטו בו זכרונות קשים: כתב יהודי צעיר נרדף ונורה למוות ברחוב ע"י קצין צבא ביילרוסי. סימון קספה (Simon Kaspé), פסנתרן יהודי בעל אזרחות צרפתית, נחטף. החוטף חתך את אוזנו של סימון ושלה אותה לאביו בדרישה לכופר. בחרבין הוקמה הפדרציה הרוסית הפאשיסטית. רדיפות אכזריות אילצו מספר רב של יהודים לעבור לדרום לטיינזין או לערים אחרות.

במהלך מלמת העולם, הפולשים היפנים הקימו מחנות ריכוז ברובע הונגקו בשנחאי, והכריחו את היהודים לעבור לשם, והטילו עליהם הגבלות מעבר נוקשות. היהודים בשנחאי חיו במצוקה תהומית.

מיקומה הגאוגרפי של טיינזין הינה צפונית לשנחאי, ודרומית לחרבין. המרחק מצפון לדרום כמעט זהה.

כמעין מקום ביניים, בתחילת המאה ה-20, בטיינזין לא היו מקרי רדיפות יהודים או מגמות שכאלה.

במהלך מלחמת העולם השנייה, למרות שקמה זעקה גדולה כנגד התנועה הנאצית, המקרים בהם רדיפות יהודים ואפלייה בקרב התושבים הזרים היו ספורים. היפנים לא הקימו עבור יהודי טיינזין מחנות ריכוז. יהודי טיינזין ניצלו בדרך נס משני הנחשולים המפלצתיים של רדיפות יהודים.

להתרחשות הנס היו מספר סיבות. לדוגמא,

בתחילת המאה ה-20, נשמרו 9 המושבות שהוקמו בטיינזין.

רוב היהודים חיו במושבות הבריטיות, הצרפתיות והגרמניות לשעבר, וחייהם התנהלו בקרב זרים רבים ממדינות שונות. מספר המהגרים מביילרוסיה לא היה בעל משמעות רבה, וביילרוסים שונאי יהודים לא יצרו השפעה חברתית.

עדיין, בשל הגידול במספר הפליטים היהודיים במהלך מלחמת העולם, התחזקה הקהילה היהודית בטיינזין והתרחבה,

השתמש הארגון היהודי בחוסר הציבות במדיניות בקרב החוגים הפוליטיים והצבאיים היפניים כלפי היהודים בסין, ועשו מאמצים חיוביים לשמור על יציבות הקהילה. קיימות כנראה סיבות נוספות שעדיין לא נחקרו, ומחכות שנגלה אותן.

לפיכך, נתתי לאלבום התמונות "יהודי טיינזין" את הכותרת: "רגשות עדינים בשנים סוערות".

חברים יהודיים רבים מקרב אלו שחיו בטיינזין, תארו לי את חייהם בתקופה זו. למרות שהם היו ילדים או נערים באותה עת, אמרו כולם כי טיינזין הייתה עיר שלא רדפה יהודים. אם כך, כיצד אם כן, התנהלו חייהם של יהודי טיינזין?

בעבודה הסמינריונית "היהודים בסין" שנעשתה באוניברסיטת הארווארד בארה"ב, מתאר מר אפשטיין את חיי הדת של יהודי טיינזין בין השנים 1920-1937 באופן הבא: "קהילת יהודי טיינזין הייתה חילונית במהותה, ואני בספק אם לפחות אחד מתוך עשרה יהודים שמר שבת והקפיד על מצוות. רבים אכלו כריך חזיר בלא כל היסוס, אך מאידך, שמרו היהודים מנהגים מסוימים: צמו ביום כיפור, אכלו בפסח פאנקייק ללא שמרים, והשתתפו בטקסים דתיים בחגים חשובים".

לפני שנת 1940, לא היה לקהילת יהודי טיינזין בית כנסת, וארון הקודש הוחזק בבית שכור. בכל חג דתי, שכרו היהודים את אולם גדנג (Gedeng) במושבה האנגלית. הם חגגו גם את ל"ג בעומר, אליו הגיעו כמעט כל המשפחות היהודיות, החליפו מתנות, טעמו את המזון שהביאה כל משפחה. הרעש וההתלהבות עלו על קולות התפילה.

"בני משפחתי הם חילוניים אדוקים. אך למרות זאת, המסורת הבסיסית של העם היהודי עדיין נשמרה והועברה מדור לדור בצורתה החילונית. לא ערכתי בר מצווה ולא התנסיתי בטהרה ע"י צום, מלבד פעמים מספר בצעירותי, ומעולם גם לא הלכתי לבית כנסת. בכל אופן, הורי תמיד הזכירו לי את חשיבותם ההיסטורית של המנהגים הדתיים. תחת השפעת הוריי, הייתי סקרן מאוד לדעת יותר בנושאי ההיסטוריה היהודית. בהיותי כבן 13 או 14, התחלתי לקרוא את כתביו של ה. גרץ (Hraetz Graetz, 1817-1891), שהיה הסטוריון יהודי, וכן את האנציקלופדיה היהודית במהדורה האנגלית

הרוסית. לבד מהיסטוריה, קראתי גם מכתביהם של פילוסופים יהודיים, כגון ברוך שפינוזה (1632-1677) ואוראל ד'אקוסטה (1647-1950) וספריהם השפיעו עלי רבות". שמירת המסורת בדרך חילונית, היה נפוץ בקרב יהודי טיינזין. גם חברים יהודים אחרים אשר גרו בטיינזין אישרו מידע זה. יהודי טיינזין חיו בסביבה מרובת שפות. שלטי החנויות היהודיות נכתבו בדרך כלל בשתי שפות. מרטין בייטס, שחי בארה"ב, זוכר חנות של חייט מול ביתו. על השלט היה כתוב באנגלית: "שן הסיין הסינג-חייט" (Shen Hsien Sing Hsing Tailor), וברוסית "סייה סין פורטנוי" (Sye Sin Portnoi). מכיון שבביתו דיברו אנגלית, ומכיון שהילדים למדו בבתי הספר הבריטיים והאמריקאים של טיינזין, וקיבלו חינוך בשפה האנגלית, אך בכל אופן, בין ההורים, או כאשר תקשרו עם חברים, דיברו רוסית. גם יידיש דברו מעט, בעיקר כשההורים לא רצו שילדיהם יבינו את דבריהם. בקרב יהודי טיינזין באותה תקופה, היו אך מעטים שיכולים היו ללמוד באוניברסיטה, רובו אלו שלמדו, בחרו בלימודי רפואה. זאת משום שברוסיה הצארית, היו קיימות מכסות לימודים שהיפלו יהודים והגבילו את מכסת היהודים המורשים ברכישת השכלה גבוהה. רוב ילדי היהודים בטיינזין למדו בבתי הספר הבריטיים והאמריקאים, יחד עם ילדי התושבים הזרים האחרים. בבית הספר לא היה כמעט כלל חינוך לתרבות היהודית. מגוון השיעורים שלמדו לצד ילדים אחרים בביה"ס היהודי של טיינזין כללו חשבון, גאומטריה, אלגברה, ואנגלית, ההיסטוריה הבריטית וההיסטוריה של העולם, ושיעור זה כלל גם היסטוריה יהודית ולימודי התרבות היהודית. רק למשפחות מעטות היתה היכולת הכלכלית לשלוח את ילדיהם להמשך חינוך גבוה באנגליה או ארה"ב, ורוב הילדים שסיימו את חטיבת הביניים, מצאו עבודה בטיינזין, כך שכמעט לא היו ילדים יהודים שסיימו את לימודים גבוהים בטיינזין. חיי התרבות והספורט של יהודי טיינזין היו פעילים למדי. מרכז הפעילות היה במועדון היהודי קונסט (Kunst Club).

שם אפשר היה לעיין בעיתונים רבים מחו"ל עליהם היתה הספרייה מנוייה. כאשר קרו ארועים בינלאומיים משמעותיים, התאספו היהודים והקשיבו לרדיו שקלט גלים קצרים, ששודרו ע"י סוכנות רוויטרס, אשר עודכנו פעמיים ביום. אולם המועדון שימש כמקום לחוג חגים, לעריכת קונצרטים, הצגות אופרה ודיונים ציבוריים. במועדון יכול היה הקהל לשתות ולאכול, לשוחח, לשחק קלפים ושח סיני. גם הכשרות וקורסים קצרי מועד נערכו באולם זה.

כפי שעולה מזכרונותיו של מר אפשטיין, יהודי טיינזין אהבו ספורט ממש כמו האמריקאים. בשנות ה-20 של המאה ה-20, רוכב סוסים בשם חיימוביץ' החל להציג את כישוריו במרוצי סוסים שנערכו ע"י האנגלים בסין. גם יהודים רבים אחרים הציגו יכולות גבוהות בארועים שונים בענפי הספורט התחרותי כגון: כדורגל, אתלטיקה קלה, החלקה, הוקי קרח, שחייה, קשתות ועוד. יהודי טיינזין אף ארגנו משלחת אשר השתתפה במפגשי הספורט שנערכו בשנחאי ב-1948.

זונתם של היהודים בטיינזין

מלבד ירקות העונה, כל המוצרים להם נזקקו לשימוש יומיומי יכלו לרכוש בחנויות המזון: חנויות אוכל מוכן, מאפיות, מוצרי חלב, שנהלו ע"י יהודים. הם קנו במסעדות, מלונות, בתי חולים, חנויות כל-בו, וחנויות תכשיטים שנהלו ע"י יהודים. גם עבור צרכי חיים אחרים, הם תמיד חיפשו שירות יהודי. למשל: מכון פסנתרים יהודי, חייט יהודי, ספר יהודי.

חיהם התנהלו כמעט אך ורק בתוך המעגל היהודי.

למרות שחיי יהודי טיינזין התנהלו במעגלים משל עצמם, עדיין, בתת המודע, דרך החיים בטיינזין חלחלה בהדרגה לתוך חיהם. ילדים יהודיים רבים למדו סינית, ואף למדו לדבר סינית בניב של טיינזין.

בנג'מין קבינסקי (Benjamin Kbnisky) שחי בישראל עתה, ובעבר היה חי בטיינזין משנת 1924-1936 אמר לי כי

יכולת החשיבה שלו יושמה מלכתחילה הן ברוסית והן בסינית. החל מגיל 5, הוא החל לצבור ידע על החיים בעזרת הוריו דוברי הרוסית ובעזרת המטפלת הסינית, ממנה למד לדבר סינית. הוא למד מספר שירי ילדים מחרוזים בסינית.

אחד מהמשפטים הראשונים משיר זה היה: "עכבר קטרץ במעלה עמוד האהיל, גנב את השמן, אך לא יכול היה לשוב"

"Small rat went up the lamp stand, stole the oil and can't come down"

לכשגדל, מוריו לסינית מדוברת היו: נהג ריקשה סיני, שהיה עובד שכיר בחברתו של אביו, מוכר סיני בחנות הכלבו, ודייג סיני על גדת הנהר האי (Hai). הוריו הירשו לילדיהם לדבר עם הסינים ברחוב, כך שיכול היה לתקשר עמם ללא איסור.

תוך 10 שנים, הוא דיבר עם סינים רבים, מבוגרים וילדים, ועת עוזבו את סין ב-1936, היה דובר סינית באופן שוטף.

שמואל מילר (Samuel Miller) שחי כיום בישראל, דובר עד היום סינית בניב של טיינזין. הוא כתב לי במכתבו:

נולדתי בטיינזין ב-1928, וחייתי שם עד שנת 1947. בשלהי קיץ 1948, חזרתי מישראל וחייתי שוב בטיינזין. מאוחר יותר, לאחר

שישראל וסין חדשו את יחסיהם, שבת לטיינזין שנית בספטמבר 1993. גם 50 שנה אחרי כן, יכולתי לחיות ולנוע בעיר ללא כל עזרה וללא כל בעיה. לאחר מכן נסעתי לסין פעמים נוספות. בכל פעם ביקרתי בטיינזין, ובכל פעם, פגשתי חברים אשר חיו בעבר בטיינזין יחד עמי. כולנו התייחסנו לטיינזין כאל עיר מולדתנו השנייה. לצערי יכולת הדיבור שלי בסין "העלתה חלודה", למרות שעם עזבי את סין, יכולתי לדבר סינית שוטפת ואף לכתוב מעט ולקרוא עיתון.

נפגשתי עמו בשנה שעברה וליוויתי אותו בחפשו אחר עקבות עברו ברחובותיה וסימטאותיה של טיינזין

שמעתי אותו דובר מספר מילים בסינית, והיה זה בניב "טיינזיני" טהור.

לדרך חיהם של היהודים נוספו ממנהגי המקום של טיינזין. מספר מר מילר מזכרונותיו, כי סבו, סאם, היה בצוות העובדים של "וקטוריה קופי אין" שהיתה אז המסעדה המערבית היוקרתית ביותר והכנסותיה היו מן הגבוהות.

אמו לא עבדה. לצד עבודות הבית, היא יצרה קשר עם שכנותיה, ואף יצרה חברויות וידידים במועדון החברים.

היא למדה לשחק מהא-ג'ונג (Mah-jong), משחק סיני. כל הכסאות במשחק המהא-ג'ונג אשר במועדון היו תפוסים.

האם למדה דברי חכמה סיניים, נהנתה מן המשחקים והתחרויות הסיניים.

משחק המהא-ג'ונג במועדון היה נפוץ, ולא מעט נשים יהודיות היו טובות במשחק זה.

אלבום התמונות "יהודי טיינזין" מתעד תמונה של חי משפחה יהודית ב-1930. ברקע אחת התמונות נראה חלון גדול,

ועליו תלוי וילון העשוי קני סוף. בשל מיקומה הגאוגרפי של טיינזין, בקצה תשעת הנהרות, מצמיחה אדמתה הלחה קני סוף, כך שמוצרים העשויים מקני סוף היו פופולריים.

בכל קיץ, היה ממנהגם של תושבי טיינזין לתלות וילונות קני סוף בכדי להצל מחום השמש, והמשפחות היהודיות אימצו נוהג זה.

באלבום התמונות היתה תמונה נוספת מחיי יהודי טיינזין בשנות ה-30 של המאה.

בתמונה, נראה ילד לבוש בסגנון שהיה נהוג בקרב תושבי טיינזין דאז: חולצה קצרה ללא שרוולים, חוט גמיש מהדק את מכנסיו הקצרות למותניו, זוג נעלי בד בעלות שני אבזמים בצד, ובתוכם כפות רגליים יחפות.

אילולא נראה צבע עורו ופניו היהודיות הטיפוסיות, היה ילד זה נראה כילד רגיל מטיינזין המתרוצץ ברחובות.

בשנות ה-30 עוד לא היו בטיינזין צילומי צבע, אך צביעת הצילום היתה אז מקובלת מאד. התמונות פותחו באופן משובלל באולפני הצילום, וכך נראה כי הילד לבש חולצה כחולה ומכנסים קצרים צהובים.

בתמונה נראים גם שולי חצאיתו הצבעונית

של אשה, צהוב בהיר וצבע מישמש. הרקע, גם הוא צבוע בצבע כורכום, ניתן לראות גם דלת חומה, שהשתלבה עם הפרחים הירוקים והעצים.

צבעי התמונה כולה היו הרמוניים, וצבעיה המנוגדים שידרו את השלווה של חיי המשפחה.

הרושם העז שהתקבל מתמונה זו הינו התחושה של טיינזן, דימוי של חיים יהודיים בטיינזן של שנות ה-30.

יהודי טיינזן אכלו אוכל יהודי לטיינזן. מר מילר אמר כי בהיותו ילד, המשפחה הכינה מזון מערבי, אך הוא אהב את הפאנקייק המטוגנים של טיינזן, ערמה גדולה של תפוחי אדמה צלויים וגרעיני מלון מיובשים. הוא סיפר כי בזמנו עת הלך לביה"ס היהודי, נהג לעבור דרך שוק הירקות הצרפתי (עתה שוק הירקות הנמצא בדרך דאגו (Dagu Road)), שם היה דוכן פאנקייק. הוא לא אכל ארוחת בוקר בבית, אלא קנה שם פאנקייק מטוגן.

מארטין בהופסקי נזכר: אני זוכר כי למשפחתנו היה טבח סיני בשם לי הואטינג (Li Huating). לי היה בעברו עוזר טבח ומשרת במשפחתי. כשלא היינו בבית, נהג

לבשל מטעמים סיניים לאחיי ואחיינות. בהמלצתם, לי הפך להיות הטבח הראשי. לי הכין דאמפלינג פעם אחת, ובמהלך כל חודש בישל מנות שונות, וגרם לנו להשתולל משמחה.

קשריהם של יהודי טיינזן עם תושבי טיינזן היו רבי פנים. רבות הפעמים שילדי היהודים העלו זכרונות כגון אלו: בככר בטיינזן, היו ילדי היהודים מעיפים עפיפונים יחד עם ילדים סינים, מביטים בנפלאות עפיפון "הנשר" היפהפה אשר הוטס ע"י ברי המזל. היהודים השתתפו גם במסיבות העממיות של אנשי טיינזן. הם הזמינו אחד את השני, ופטפטו בעליזות לא אחת בארוחות הערב שנערכו לכבוד פסטיבל האביב בביתו של חבר לעבודה של אביו, כשהוא טועם מו האוכל הסיני כאוות רצונו. בתנוכה הזמנו החברים לעבודה אל משפחתו של בנג'מין, וכתוצאה, יצר המצב מנהג יוצא דופן: האורחים הסינים נהגו תמיד לתת לילדים היהודיים מתנה לחנוכה - מטבע בן יואן אחד.

האינפורמציה שהובאה לעיל הינה היסטוריה אמיתית המסופרת בעל פה. הסיפור האמיתי הצלול כיון, מתוך כדבש בחיבה למקום

ולעיר. עלתה בי מסקנה אחרת כי חוויית: ה"רגשות עדינים בשנים סוערות" נוצר למעשה ע"י יהודי טיינזן ותושבי טיינזן גם יחד.

ליהודי טיינזן היו יחסים שאינם ניתנים להפרדה עם יהודי חרבין. רוב יהודי טיינזן למעשה הגיעו מחרבין.

רדיפת היהודים ע"י המהגרים מביילרוסיה בתחילת המאה הקודמת, והכיבוש בצפון מזרח סין ב-1930 היו הסיבות העיקריות לעזיבת יהודים רבים לטיינזן במהירות. אופי הפעילות הכלכלית של יהודי טיינזן ושל יהודי חרבין היתה של יחסי קרבה, בשל קשרי המשפחה העסקיים, ובשל היותם קבוצה כלכלית אחת, חלקם אף היו מוכרזים כחברה אחת, אשר חיו ושגשגו יחד, בנושאי רכוש, ואופי החיים הפוליטיים והתרבותיים של חיי היהודים בטיינזן היו קשרים רבים והדוקים עם יהודי חרבין.

אני מודה לכנס אשר בחר בנושא "יהודי חרבין", על ההתדיינות העמוקה בנושא התקשורת והתמזגותה של התרבות העם היהודי עם תרבותו של העם הסיני. אני מאמין כי ההישג האקדמי של הכנס יועיל מאד למחקרי ולכתביית.

תדי קאופמן הרצה באוניברסיטה העברית

פרופ' ויטריך הודה לתדי על הרצאתו המאלפת "אשר פתחה מול עינינו חלון אל חיי היהודים בסין הרחוקה".

בהרצאה נכחו יותר מ-30 חוקרים ואורחים מוזמנים, ידידנו מסין לשעבר, פרופ' חיים מורים תדמור, נחמה אלרן ורשא קאופמן.

בבית פונבה בפגישה עם סטלה וודו יודוביץ' נציג כבוד של אגוד יוצאי סין באוסטרליה - סידני משמאל לימין: דוד יודוביץ', פרידל היימן, תדי קאופמן, בטי חזן, סטלה יודוביץ' ובוב שליפר

ב-20 במאי הרצה תדי קאופמן באוניברסיטה העברית בירושלים על הנושא "סין והיהודים" במסגרת סמינר הנערך ע"י המרכז ללימודי קהילות יהודיות בעולם והאנטישמיות, לחוקרי מרכז חקר האנטישמיות ע"ש וידל ששון. פרופ' רוברט ויטריך ממכון ששון הציג את המרצה למאזינים. בדבריו עמד על הביוגרפיה של תדי ועל מאמציו להגביר את המגע התרבותי בין ישראל וסין.

תדי לקח את המאזינים לסיור בשבילי תולדות הנוכחות היהודית בסין בת זמננו וסיפר על יחסי הגומלין בין סין ומדינת ישראל וסין והיהודים. את הפרק האחרון של הרצאתו הקדיש תדי לתולדות הקהילה היהודית של חרבין ולאחר מכן ענה לשאלות החוקרים.

בחלקו השני של האירוע הרצתה הרצאה קצרה (באנגלית) הפרופ' ז'אנג צ'ין-הונג, ראש המחלקה ללימודי היהדות של אוניברסיטת חנן בקייפנג. היא סיפרה על קהילת היהודים בקייפנג בת זמננו.

בניינים יהודיים בחרבין

(קיצור מאמרם של יו בין-יאן, סון חוי ג'יה)

אדריכלות יהודית בחרבין

כאשר מזכירים את המילה אדריכלות "יהודית", בדמינום של אנשי חרבין קמים דמויות בניינים בעלי כיפות כגון בניין בית הכנסת הראשי או בניין "מושב זקנים" בעלי חלונות פרסה גבוהים, או בניין בית ספר "תלמוד תורה" בעל קירות של פסי אבן שחורים ולבנים הבאים אחד תחת משנהו, סגנון המושאל מאדריכלות איסלאמית.

בסגנון יהודי קלאסי נבנו בחרבין חמישה בניינים: בתי הכנסת הראשי והחדש, ביה"ס "תלמוד תורה", "מושב זקנים" ובית החולים היהודי. מתוכם ביה"ס "תלמוד תורה" נמצא במצב התקין ביותר, אם כי אלה הוזכרו במאמר אמורים לעמוד עוד שנים רבות.

עם זאת יש לציין כי רוב רובם של בנייני המגורים והמפעלים נבנו בסגנון Art Nouveau אשר היה באופנה ברוסיה של סוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. סגנון זה העניק לחרבין אופי של "עיר רוסית" אופיינית.

(מאנגלית: ע.פ.)

תורה". יש לציין שכל הבניינים ובית העלמין מטופלים באופן מתמיד ע"י עיריית חרבין ונמצאים במצב תקין.

עם עזיבתם של יהודי חרבין את העיר, לא נשארו בתי העסקים. להלן רשימת המפעלים הסיניים המשתמשים בהם עתה: בית הספר הקוריאני השני נמצא בבניין של בית הספר היהודי "תלמוד תורה", בבניין בית הכנסת הראשי נמצא מרכז ההבראה של עובדי בית החרושת לקרונות, בית הכנסת החדש מותאם למועדון של עובדי זרועות בטחון פנימי, בית החולים היהודי נשאר בית חולים (אופטלמולוגי), מלון "מודרן" נשאר מלון "מודרן", ב"בנק היהודי העממי" נמצאת חנות לבגדי נשים, במסעדת "מיניאטור" נמצאת חנות צילום, בניין "מושב זקנים" הפך להיות לשכת מס הכנסה, בבית קפה וקונדיטוריה "מרס" נמצאת מסעדת "חוא מיי". מאפיית מייזין הפכה לבית חרושת לממתקים, בית חרושת לטבק "לופאטו" שינה את שמו ל "בית חרושת לטבק של חרבין", בית חרושת לסוכר גם הוא לא שינה את יעדו. מספר בתים יהודיים נמסרו לשימושם של מוסדות ציבור שונים.

למרות גילה הצעיר יחסית, האדריכלות של חרבין משקפת את אופיה הבינלאומי: ברחובותיה חיים בדו-קיום רב בניינים של סגנונות שונים, של תרבויות שונות. בכך חייבת חרבין למיקומה הגיאוגרפי אשר הפך אותה מכפר דייגים קטן למטרופולין ואחד המרכזים הכלכליים החשובים של סין, היא יושבת - על הצטלבות נתיבי מסחר חשובים, האחד דרך נהר סונג-חוא (סונגארי) לים היפני, ואחד דרך מסילת הברזל מערבה ודרומה. בדרכים אלה הגיעו לחרבין מתיישבים חדשים מארצות שונות ויצרו פסיפס צבעוני של צורות.

מאמר זה מנסה לסכם יחסי גומלין בין בניינים ישנים של יהודים שגרו בחרבין והתפתחות בנייה בינלאומית של חרבין בת זמננו אשר היהודים תרמו לה רבות.

רוב הבניינים ההיסטוריים של חרבין היהודית נבנו ברובע "פריסטון" (עכשיו "דאו-לי") סמוך לגדה הצפונית של הנהר סונגארי ולהלן רשימתם: בית הכנסת הראשי (הישן), בית הכנסת הגדול (החדש), בית הכנסת ברובע מודיאגואי" חדר תפילה בבית העלמין היהודי, בית הישיב ("מושב זקנים"), בית החולים היהודי ובית ספר יהודי "תלמוד

אהרון ירחו ז"ל

במלאות 6 שנים לפטירתו של אהרון ירחו, ננציח את זכרו של האדם היקר. אהרון נולד ב-1.3.1923 בחרבין אשר בסין. סיים בהצטיינות "תלמוד תורה", סיים בית-ספר ריאלי ולמד באוניברסיטה, בשפה הסינית, כלכלה ואזרחות. ב-1950 נתבקש להשאר כדיקן האוניברסיטה, אך אהרון ואיזה רעייתו העדיפו לעלות ארצה והגיעו לכפר תבור.

במשך חמש שנים נשא אהרון בעול הפרנסה בעבודה קשה, הלך ברגל לעין-זור, עבד בחפירות לבנין, גם כשידי קפאו בחורף וזבו דם. ובינתיים למד עברית, אז התקבל לסמינר למורים בנהלל ותוך שנה הוסמך להוראה ולניהול. 15 שנים עבד בבית-הספר בכפר תבור בתפקידי מנהל, מורה ושרת. הגיע מידי בקר לכיתה בשעה 6.00 - להספיק להכין את העבודה-העצמית, שתאפשר לו ללמד שתי כתות בחדר אחד ובו זמנית. הוא לא התבייש לטפס ולנקות חלונות גבוהים, כשפועלות הניקיון לא הגיעו לגובהם. הוא דאג לגינת בית-הספר, למכירת יבוליה ולהבאת בכורים מפרי אדמתה בחג השבועות. וכאשר נפתח בית-הספר האזורי בכדורי - עבר אהרון לשם עם כל צוות המורים.

אהרון נהג לעזור לתלמידיו מעבר לנדרש ובחשאי: שילם עבור ילד, כשלהוריו לא היו דמי הטיול הנדרשים. עזר לתלמידים בלימודיהם - ללא תמורה. אהרון נאבק בהורים שלא עודדו את בניהם להמשיך בלמודים והעדיפו כי יצאו לעבודה עם סיום כתי ח'. ואם הסיבה היתה כספית - הוא השיג למענם מלגות בבתי-ספר תיכוניים או במוסדות ובלבד שהילדים יקבלו השכלה תיכונית ואף גבוהה.

תלמידו שמואליק לרמן, בכתבה חמה שכתב על אהרון, כינהו "מחנך לחיים" ותאר אותו כמי שהעניק לתלמידיו ערכי חריצות, התמדה, נאמנות, משמעת ומוסר של הכנת שיעורי-בית ואשר בזכותו התקדמו להישגים יפים. הוא העיד, כי בזכותו של אהרון ויחסו החם המשיך בלימודיו ורכש מקצוע מתאים ומעניין, בתחום המחשבים והאינטרנט "בזק".

רבים מתלמידיו המוכשרים של אהרון הגיעו להשכלה גבוהה ולעמדות נכבדות:

חבר הכנסת לשעבר - מיכה גולדמן, הרופאים ד"ר פטר יצחק וייס, ד"ר אהוד וורנר, ד"ר חנה שפרנק-פרינד, ד"ר מיקי היימן.

המהנדסים - דוד גרינפלד, יוסי וורנר, עודד וורנר, דוד צפירה, אלעזר צפירה.

הכימיקאית - צביקה סוויסה הורביץ. אסיים בתקציר מכתבו של הפרופ' אדגרס קאטאי מריגה, לטביה, ששלח כאשר נודע לו - מעמודי הירחון "בולטין" (בטאונם של יוצאי סין, בשפה הרוסית, המתפרסם בישראל) - על האזכרה שנערכה לזכר אהרון במלאות ארבע שנים למותו. במכתב כתב הפרופ': "עודני המום...הוא היה סטודנט נבון ואינטלגנטי, עשיר הבעה... כל מכתב שקיבלתי ממנו גרם לי קורת-רוח ושמחה רבה...ידיד נפש שכה יחסר לי...זכרו לא ימוש מליבי לעד!!..."

אכן, זכרו הברוך של אהרון ירחו היקר חרות ומוטבע בנוף האנושי והתרבותי של הגליל - התחתון ובלבות כל תלמידיו, יודעיו ומוקיריו. שרונה, 1.3.2005

רשמה: תחיה מוסל

אריק גבריאל

הלכנו באותה דרך. התמודדנו באותם אתגרים. שאפנו לאותן מטרות. אלא שאריק עמד בראשו. הוא היה המוביל. הוא היה הבכיר.

אריק גבריאל, הגבר במשפחה של ארבע בנות ובן אחד. הוא גדל בשנחאי שם מצא שלוש אהבות: בית"ר, The Jewish Volunteer Corps ואהבת חייו, ריבה אשתו.

הזוג ושתי בנותיהם עברו להונג קונג שם הצטרף אריק לחברה הידועה "קבוצות איזנברג" והפך למנהלה בהונג קונג ומאוחר יותר במנילה.

הצלחתו של אריק מקורה בכישרונו הבלתי רגיל בתחום יחסי ציבור. תמיד אהוב, תמיד אהוד, תמיד מוקף בידידים, הוא היה מצליח בקסם ובכריזמה שלו לפתוח דלתות לבעלי יכולת והשפעה במקום בו הן נשארו סגורות אף לאיזנברג עצמו.

את שנות חייו המאוחרות הוא בילה כאן, בסאן דייגו כשהוא שרוי בפרישה שלוה ושקטה. אולם אפילו בשנים האחרונות של חייו התווספים הוא הקדיש את מלוא מרצו ודאגתי למטרותיו המשותפת האחרת: סעד לבני ארצנו לשעבר באמצעות ארגונו, איגוד יוצאי סין. הוא תרם כסף, כתב "בולטין", סיפק לארכיון של האיגוד חומר היסטורי בצורת מאמרים וצילומים.

אפילו עתה, אחר פטירתו של אריק, נשארו ברשות משפחתו פריטים חשובים רבים בנוגע לתולדות יהודי שנחאי והונג קונג אשר עוד ימצאו את דרכם לארכיונים של א.י.ס. ואולי גם למכון לחקר תולדות יהודי חרבין.

כאשר אדם הולך לעולמו בגיל תשעים ובהשאירו אחריו שובל רבגוני של הישגים ותרומות למשפחתו לחברה אשר בקרבה היה חי, מותו לא צריך מן ההכרח לגרום לתסכול, יאוש ואבל אלא להלל את חייו הברוכים. הישגיו יישארו כזיכרון נצח לכל מי שהכיר אותו.

תנוח בשלום, חברי. יהי זכרך ברוך.

י. ליברמן

לזכרו של אבי-אברהם צינמן

נפטר ביום ד', כ"א באדר א' תשס"ה - 02 למרץ 2005

המשוררת זלדה כתבה: "לכל איש יש שם..."

ואכן, לכל איש יש שם שנתן לו אלהים ונתנו לו אביו ואמו, לכל איש יש שם שנתנה לו אהבתו ולכל איש שם שנתנו לו חייו ומותו.

אברהם קראו לו אביו ואמו. אברם קראה לו אמי - אהבתו. איש משפחה, יהודי גאה, רחב לב ואמיץ קראו לו חייו ומותו. ואני קראתי לו פשוט אבא, אבא שלי.

אבא שלי נולד בסין ועלה לארץ בשנת 1951 כצינוני נלהב, שימש כמזכיר הקהילה היהודית בדיירן (דלני) וסייע בהבאת ספרי תורה לארץ ישראל. איש משכיל, יודע ספר ותרבות, שעבד בבנק הסובייטי שם והמשיך בקריירה מרשימה בבנק "לאומי" פה. אבא, שכמו אביו הקדום, הלך מארצו וממולדתו אל הארץ המובטחת ומעולם לא הביט אחור ומעולם לא הפסיק להתפעל מנס ההתחדשות.

אבא שלי. שהיה ספוג באהבת הארץ הזאת. שאמץ אל לבו כל שעל וכאב את עלבונו. שחשב כמו נתן יונתן שזו ארץ "זבת חלב ודבש ותכלת" אבל גם הסכים אתו ש"לפעמים היא בעצמה גוזלת את כבשת הרש". ציוני בכל רמ"ח אבריו, אשר האמין בקדושת ארץ ישראל ורגביה, וראה במתנחלים מכבים של ימינו.

אבא שלי. איש של עקרונות שלא חשש לעמוד על דעתו. "בכל זאת נוע תנוע" - היה מצטט את גלילי גלילאו. לא לוותר. להמשיך הלאה ולהאמין בצדקת הדרך. אבא שאהב היסטוריה והעביר את ימיו האחרונים עם כתבי צ'רציל. איש של רוחב לב, נדיבות ויושרה. שפתח ארנקו לכל נצרך ומעולם לא אמר "אין לי". שתמיד היה מוכן לתת אבל בשקט. בצנעה. שלא ידעו.

אבא שלי. "חתן תורה" בבית הכנסת בשמחת תורה האחרון. סגירת שנה וסיום קריאת ספר התורה. לא היה איש מאושר ממנו על הכבוד שנפל בחלקו ולא ידע כי גם מעגל חייו הולך

ומסתיים. כי ביום הכיפורים האחרון נגזר ונחתם דינו והקב"ה יקרא אותו אליו עטוף בלבן ועטור אותיות של קדושה. אבא שלי ואהבת השבת. "ויכלו השמים השמים והארץ וכל צבאם" היה מזמר בהטעמה ונגוהות הנרות בפמוטי הכסף מאירים. פמוטות של כסף קנה עם אמי גם לילדי ביום חתונתם. שידליקו נרות בערב שבת. שיהא אור של שכינה שורה במעונם. שיזכירו את סבא וסבתא. אבא שלי. האיש שאהב לשיר. שירי ארץ ישראל ושירי אהבה רוסיים. "לובוצ'קה" - היה אומר לאמי - "לובוצ'קה, איזה פלא, אני עדיין שר". עד שבגדו בו כוחותיו ונעצרה עגלת חייו. אבא שלי. נימי משי דקים מליבו לליבי ואני כל-כך מתגעגע. אביב בחוץ ועץ התפוזון הסיני בגינה גדוש בפירותיו ואבי, שאהב את הפרי, ועוד יותר את הריבה שאמי היתה מכינה מהם, איננו. האיש הגבוה והגא והנדיב שב לעפרו ורוח אלהים מרחפת על קברו ואנחנו כאן יודעים: היה איש אוהב וראו איננו עוד. יהא זכרו ברוך.

רבקה קוטיק, בתו

בשם אוהביו משפחות צינמן, סלוצקר וקוטיק.

סבתא רוזטה רבינוביץ'

רוזטה שלנו...

"הפרח במלוא הדרו"

אני רוצה לתאר אותך ולומר מספר מילים ואיני יודעת מהיכן להתחיל...

התחנת בגיל כה צעיר עם אדם נפלא וביחד הקמתם משפחה בתקופה כה קשה, הבאת שני ילדים מדהימים אל העולם וגידלת אותם באהבה, לאחר שחיך היו מלאים בייסורים עוד מילדותך נלחמת ונאבקת בקור וברעב, שרדת כן את שרדת...

כבר מאז ראו עליך שאת לוחמת לא קטנה, שלא רוצה עזרה ומוכיחה לעולם שהיא תמיד יכולה ובגדול, ובבקשה לבד, עכשיו אני יודעת מאיפה התכונה הזאת הגיעה אליי...

שרדת שנה, שרדת גזענות... זאת את, את ההיסטוריה שלנו,

את האימא של כולנו... בלעדיך לא היינו כאן...

כולנו כאחד, את היסטוריה, את היסטוריה שלמה...

אני זוכרת איך מגיל כה צעיר, היית יושבת ומלמדת אותי נימוסים והלכות, היית מבשלת לנו את האוכל הכי טעים בעולם, אני לא אשכח את העוגות, והשניצלים וארוחות החג וכל הפינוקים האפשריים שתמיד דאגת שנקבל. היית מספרת לי על החיים המעניינים שהיו לך, הייתי יושבת שקועה ולא מאמינה שעברת כל כך הרבה, ועשית

כל כך הרבה...

כל פעם הייתי נדהמת מחדש עד הרגע האחרון שלך תמיד הדהמת אותנו, הקסמת אותנו, החוכמה והתבונה עד לרגע האחרון. לא יאומן... היית מצחיקה וצעירה בנפשך עד לרגע האחרון...

זאת לא רק אני, כולם עברו את אותם החוויות כשם שאני עברתי, היית המורה של כולנו...

איך אפשר לגדל כל כך הרבה ילדים?! היית אימא לשניים, וסבתא ל-5 נכדים ואף סבתא רבה ל-11 נינים...

95 שנה חיית את מבינה מה זה אומר, אלוהים כל כך אהב אותך שהוא נתן לך אורך חיים כה רב ועוצמתי...

הוא רצה שלא תפסיקי להעניק ולהיות, ולהעביר את המורשת קדימה אל הדורות שאחריך ואחריהם...

אני לעולם לא אשכח, וגם ילדי לא יישכחו וידעו מי זאת רוזטה רבינוביץ' בכבודה ובעצמה...

בפנים ידעתי שכבר רצית ללכת... אמרת לנו זאת פעמים רבות ותמיד זה כאב לשמוע ותמיד לא האמנו וקיוונו שרק עוד קצת הרי את כל כך חזקה אז רק עוד טיפה...

אבל הקצת נגמר, ואלוהים רצה אותך איתו, את נפטרת ביום ששי ורק צדיקים נפטרים ביום הזה, אז אם למישהו היה ספק לגבייך עכשיו הוא בטוח, שהיית צדיקה...

סבתא, את תמיד איתך, איתנו ניקח אותך לכל מקום, אני יודעת שאת רואה אותנו עכשיו ושומעת אותנו מלמעלה...

אני רוצה לשלוח לך גל של אהבה, וחיבוק גדול,

והכי חשוב לומר תודה, אמרתי לך זאת בבית החולים ביום שני כשביקרתי אותך אני מקווה ששמעת אותי, נראה לי שכן כי התחלת לזוז קצת כאילו רמזת לי שאת איתי, מקשיבה לי...

אז תודה, תודה על מי שהיית ותודה על מה שעשית...

לאחרונה היית לוחשת לנו באוזן תישמרו על סבתא, בוודאי שנשמור גם לולא ביקשת זה היה מתקיים מעצמו, את מכירה אותנו ויודעת שתמיד נהיה שם...

אני ואבא וכולם ואני יכולה להבטיח לך אבא תמיד דאג, ואבא תמיד יהיה שם...

אוהבים אותך כולם וכבר מתגעגעים, שישמרו האלוהים...

שלך תמיד קרן וכולנו

פניה (ציפורה) קסלר לבית יריחימוביץ' מילים לזכרה

"רגע נשאל את סבתא היא בטח תזכור..."
אנחנו מוצאים את עצמנו מחפשים אותך ואת תשובותיך.

כבר כמעט חודשיים שנפרדת מאיתנו ועברת לעולם שכולו טוב,

ועדיין את כל כך כאן וחסרה.

את בטח מסתכלת עלינו מלמעלה ומאושרת יחד עם סבא,

לראות איזה משפחה למופת הקמתם.

אנו מבטיחים להמשיך באותה המסורת שהנהגתם,

של חגים, ימי הולדת, ובאותה מידה לעזור אחד לשני.

עוד מעט מתקרב חג שבועות יום ההולדת שלך,

ואת לא כאן פיזית שנחגוג לך ונעשה תמונה משפחתית.

אבל הנשמה שלך נמצאת בכל אחד מאיתנו,

וכשנשב ליד השולחן בחג את תהיי שם.

אורי מתגעגע למגע ידיך, דור מחפש בעיניים וירדן מחפש בגוף,

והם לא מוצאים אותך, ומתגעגעים

ולנו הגדולים הגדולים קשה להסביר לאן ולמה הלכת,

כי אנחנו גם מחפשים וחסרים אותך

נחיי בשלום על משכבך סבתא יקרה.

מהאוהבים תמיד

בת שבע, תמר וישעיהו,

מיכל, משה ואורית, ורד, יפה ורן, טלי, לביא

דור, ירדן ואורי.

אידיה קופילוביץ' (לבית קופלמן) ז"ל

אידיה קופילוביץ' (לבית קופלמן) הלכה לעולמה ביום רביעי ג' בטבת תשס"ה, 15 לדצמבר 2004. נולדה בשנת 1913 בסיביר (בעיר אולן אודה), בתם של נחום ודבורה קופלמן ואחות ליצחק קופלמן ז"ל. הגיעה לסין, לעיר שנחאי כנערה בשנת 1927, ואחר כך נישאה לאלכסנדר (שורה) קופילוביץ'.

לזוג אידיה ואלכסנדר קופילוביץ' נולדו שלושה ילדים בשנחאי: הבכורה הלן שנפטרה בישראל ממחלה קשה ויבדל"א אליהו ורבקה. המשפחה עלתה לישראל במסע הגדול של קהילת יהודי שנחאי טינזין וחרבין בשנת 1949 והצטרפה לקבוץ שדות ים. אחר כך התגוררה בחיפה, כשאלכסנדר קופילוביץ' עבד בנמל חיפה והיה פעיל מסור ומקובל באיגוד יוצאי סין. אלכסנדר, בכינויו שורה, נפטר בשנת 1986.

אבא ואמא שלנו היו אנשים צנועים, אוהבי אדם ואצילי נפש וחובבי תרבות וספר. לשניהם היה קשר עמוק וחזק לאיגוד יוצאי סין, שליווה אותם במשך כל חייהם בישראל. קשר זה השלים את זיקתם העמוקה למורשת ולמסורת של יוצאי שנחאי וחרבין. יהי זכרם ברוך.

ילדיהם: אלה קמה

רבקה הון

תדי קאופמן 'יהדות חרבין אשר בלבי'

English - Consulate
Charbia - Synagogue

**איגוד יוצאי סין שמח
להודיע על הוצאתו
לאור של ספרו
המעניין של
תדי קאופמן.**

**ניתן לקבל את הספר
במזכירות האיגוד
תמורת תרומה בסך
40 ש"ח לקרן עזרה
סוציאלית של האיגוד.**

תדי קאופמן, יו"ר איגוד יוצאי סין, יליד חרבין 1924, שהיה פעיל במוסדות הקהילה ובנו של אחד ממנהיגיה, ד"ר א. קאופמן. ביוזמת ידידו וממלא מקומו באיגוד, יוסי קליין, אף הוא יליד חרבין, העלה קאופמן את זיכרונותיו על הכתב. הספר פורש בפני הקורא יריעה היסטורית רחבה אודות הקהילה בראשית המאה העשרים. תחילה שלטו הסינים בחרבין, לאחריהם הגיע הכיבוש היפני, כעבור זמן כבש הצבא האדום את מנצ'וריה, ולבסוף נכנסה לעיר הארמייה השמינית המהוללת של מאו-צה-טונג. ובתוך הסערות שהתרגשו ובאו, הצליחו פרנסי הקהילה לנווט את בני עדתם כך שהמשיכו לחיות לא רק חיים יהודיים מלאים, כי אם גם חיים ציוניים.

מבעד לעיניו של קאופמן מתגלה תמונה מרתקת, לעתים משעשעת לעתים נוגה, המאירה פן נוסף בסיפורה של יהדות סין.

**בת-עמי מלניק
עורכת הספר**